



Universiteit Gent  
Academiejaar 2014-2015

# RAPHAËL SPEYBROUCK (1893-1959)

## WEDEROPBOUWARCHITECT IN IEPER (1920-1928)

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,  
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen,  
voor het verkrijgen van de graad van Master,  
door Frieke Decreus (01001632).

Promotor: prof. dr. Linda Van Santvoort





Universiteit Gent  
Academiejaar 2014-2015

# RAPHAËL SPEYBROUCK (1893-1959)

## WEDEROPBOUWARCHITECT IN IEPER (1920-1928)

Deel I: Tekst

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,  
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen,  
voor het verkrijgen van de graad van Master,  
door Frieke Decreus (01001632).  
Promotor: prof. dr. Linda Van Santvoort



## **DANKWOORD**

Bij aanvang van deze masterproef wil ik graag enkele mensen bedanken die mij steeds hebben bijgestaan tijdens mijn onderzoek en schrijfproces. Ten eerste wil ik graag mijn promotor professor Linda Van Santvoort bedanken, dankzij haar kritische inbreng en aanbevelingen heb ik dit onderzoek tot een goed eind kunnen brengen. Een grote dank gaat uit naar de medewerkers van het stadsarchief en de stedelijke bibliotheek van Ieper. Steeds opnieuw werd ik enthousiast geholpen in mijn zoektocht naar bronnen en literatuur. Verder wil ik mijn kunstvriendjes bedanken voor de vele bemoedigende woorden tijdens het schrijven. Een speciaal woord van dank gaat uit naar mijn ouders, om mij te steunen in al mijn keuzes. Dankjewel Wouter om er altijd voor me te zijn.



## INHOUDSOPGAVE

Inleiding .....	1
Methodologie .....	5
I    Status quaestionis .....	5
I.1    Literatuur over Raphaël Speybrouck .....	5
I.2    Literatuur over de wederopbouw .....	6
II   Bronnenonderzoek .....	7
II.1   Archief Speybrouck .....	7
III  Veldwerk .....	8
Deel 1: De Belgische Wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog.....	9
I    Organisatie en uitvoering van de wederopbouw .....	9
I.1    Wetgeving .....	9
I.2    Instellingen.....	13
I.2.1    Koning Albertfonds .....	13
I.2.2    Rechtbanken voor oorlogsschade .....	14
I.2.3    Dienst der Verwoeste Gewesten.....	15
I.2.4    Systeem Renkin .....	17
I.3    Reactie van de bevolking .....	20
I.4    Uitvoering .....	20
I.4.1    Uitzicht van de woning.....	20
I.4.2    Voorlopige woningen .....	20
I.4.3    Gemeentemagazijnen.....	21
I.4.4    Architecten.....	23
II   Ieper in 1918, een verwoeste stad .....	25
II.1   Problematiek rond de wederopbouw van Ieper .....	25
II.1.1   Debat tijdens de Eerste Wereldoorlog .....	25
II.1.2   Rondvraag in Nederland door Huib Hoste .....	27
II.1.3   Na de Wapenstilstand .....	28
II.2   De wederopbouw van Ieper .....	30
II.2.1   Bouwreglement.....	30

II.2.2	Herstel van de stedelijke infrastructuur .....	30
II.2.3	Wederopbouwstijl in Ieper .....	32
II.3	Ieperse bevolking en de wederopbouw .....	33
II.3.1	Terugkeer van de bevolking .....	33
II.3.2	Oprichting van Het Ypersche en protestactie van de geteisterden .....	34
Deel 2: Raphaël Speybrouck: wederopbouwarchitect in Ieper (1920-1928) .....		37
I	Biografie van Raphaël Speybrouck (1893-1959) .....	37
I.1	Jeugd en opleiding .....	37
I.2	Bouwmeester in Ieper, Blankenberge en Antwerpen .....	40
I.3	Landmeter en schatter van oorlogsschade .....	44
I.4	Bestuurslid en schepen .....	45
II	De realisaties van Speybrouck in Ieper .....	49
II.1	Typologieën .....	49
II.1.1	Materiaalgebruik .....	51
II.1.2	Arbeidershuizen .....	53
II.1.3	Burgerhuizen .....	56
II.1.4	Herenhuizen .....	57
II.1.5	Handelspanden .....	58
II.1.6	Herbergen .....	61
II.2	Twee bijzondere casussen .....	61
II.2.1	Kasteel Reigersburg .....	61
II.2.2	Oorlogsmonument Worcestershire Regiment te Geluveld .....	65
II.3	Invloed van Raphaël Speybrouck op de woningbouw in Ieper .....	67
II.4	De huizen van Speybrouck vandaag .....	68
III	Architecturale invloeden .....	73
III.1	Architecten .....	73
III.1.1	Jozef Viérin (1872-1949) .....	73
III.1.1.1	Over de landelijke woning aan de Vlaamse Kust .....	76
III.1.1.2	Invloed van Jozef Viérin op de architectuur van Raphaël Speybrouck ...	78



III.1.2	Jules Coomans (1871-1937).....	80
III.1.2.1	Quel-est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certains habitations? .....	82
III.1.2.2	Invloed van Jules Coomans op de architectuur van Raphaël Speybrouck 84	
III.2	Opdrachtgevers.....	87
III.2.1	Profiel.....	87
III.2.2	Invloed van de opdrachtgever op de architectuur .....	90
III.3	Aannemers en bouwnijverheid.....	93
IV	Het oeuvre van Speybrouck na Ieper .....	101
IV.1	Blankenbergse periode (1928-1945) .....	101
IV.2	Antwerpse periode (1945-1959).....	106
IV.3	Stijlevolutie van architect Speybrouck.....	112
	Besluit.....	113
	Bibliografie.....	117
I	Bronnen .....	117
II	Boeken en artikels .....	118



## INLEIDING

Raphaël Speybrouck (1893-1959) was een Belgisch architect afkomstig uit Kortrijk, die aan het begin van zijn carrière werkzaam was bij de Dienst der Verwoest Gewesten. Hierdoor kwam hij als jong architect in 1920 in Ieper terecht om mee te helpen aan de wederopbouw van de stad. Speybrouck verbleef acht jaar in Ieper en ontwierp in die periode zo'n 170 gebouwen voor opdrachtgevers uit Ieper en omstreken. Het werk in Ieper betekende voor de architect de start van een bloeiende carrière in Blankenberge en later in Antwerpen.

De wederopbouw van Ieper en de naam Jules Coomans worden vaak in één zin genoemd. Stadsarchitect Coomans was de pleitbezorger van de wederopbouw van de stad, maar hij handelde niet alleen. Vanuit heel België kwamen bouwmeesters naar de verwoeste Westhoek. Onder hen vele vergeten namen, zoals Raphaël Speybrouck, die met z'n allen de streek hebben heropgebouwd. Het onderzoek naar het werk van Speybrouck tijdens de wederopbouw van Ieper vormt een mooi geheel binnen de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Het wederopbouwthema is de laatste jaren erg actueel, door onder andere de publicatie van boeken zoals *Bouwen aan wederopbouw*.<sup>1</sup> Ook in het vernieuwde In Flanders Fields Museum in Ieper wordt er een deel aan de wederopbouw van de stad gewijd. Het is belangrijk dat inwoners van Ieper, maar ook toeristen en andere bezoekers, niet enkel het verhaal van de oorlog en de verwoesting kennen. Ook de wederopbouw is een belangrijk deel van de geschiedenis van Ieper waarin vele architecten, zoals Raphaël Speybrouck een belangrijke rol hebben gespeeld.

Raphaël Speybrouck heeft tijdens zijn hele carrière een dossier aangelegd voor elk gebouw dat hij heeft ontworpen. In 1997 kon het stadsarchief van Ieper het Archief Speybrouck verwerven. Het archief is zeer lijk, maar ook bijzonder volledig. Zoals Annick Vandenbilcke schreef in *Ieper. De Herrezen Stad*: "bijna elk dossier zou de aanzet kunnen zijn tot een aparte studie"<sup>2</sup>. Bij de schenking van het archief was het de wens van de familie dat er verder onderzoek zou worden gedaan naar de architect, in de eerste plaats door een inventaris op te stellen. In 2001 werd deze inventaris opgemaakt in het kader van de onuitgegeven licentiaatverhandeling van Renilde Moreels.<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Koen Baert et al., *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek* (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009).

<sup>2</sup> Annick Vandenbilcke, "De huizen van Speybrouck. De thuiskomst van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)," in *Ieper. De Herrezen stad*, red. Koen Baert (Koksijde: De Klaproos, 1999), 91.

<sup>3</sup> Renilde Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959" (lic. diss., Vrije Universiteit Brussel, 2001).

Het onderzoek naar het werk van Speybrouck in Ieper en zijn invloed op de wederopbouw van de stad, kan een uitgangspunt vormen naar verder onderzoek van de latere carrière van Speybrouck en zijn werk in onder andere Blankenberge en Antwerpen. Het opstellen van een catalogus met een overzicht van alle ontwerpen voor Ieper, vormt een aanzet tot een overzicht van zijn gehele carrière. Hierdoor kan de wens van de familie, om verder onderzoek te verrichten naar de architect, al deels worden vervuld.

Er werd geopteerd om enkel de Ieperse periode te onderzoeken. Hoewel Speybrouck er slechts acht jaar werkzaam was, is zijn periode in Ieper zeer opmerkelijk omdat hij in zeer korte tijd veel gebouwen heeft ontworpen. In een eerste onderzoekspunt dient dan ook de algemene context van de wederopbouw te worden onderzocht: welke instanties werden er opgericht en hoe was de overheid in het project betrokken? Naast het algemene wederopbouwverhaal moet er ook worden gekeken naar de specifieke situatie in Ieper. De stad was namelijk volledig verwoest. Van hieruit kan de architectuur van Speybrouck in Ieper worden onderzocht. Welke soort gebouwen heeft hij voor de stad ontworpen? Wie waren de opdrachtgevers van de gebouwen, en in welke mate hadden deze opdrachtgevers invloed op het uitzicht van de woning?

Er kan worden gezocht naar een bepaalde stijl die telkens terugkeert in de gebouwen die Speybrouck ontworpen heeft voor Ieper. Aangezien de wederopbouw in Ieper sterk onder invloed stond van stadsarchitect Jules Coomans, kan er worden nagegaan of Coomans veel invloed had op ontwerpen van Speybrouck en of er een bepaalde bouwstijl moest worden gehanteerd voor Ieper. Daarnaast is het boeiend om uit te zoeken hoe de woningen waren ingedeeld, welke materialen werden gebruikt en of er moderne noden zoals elektriciteit waren toegepast.

Aangezien er nog weinig onderzoek is gebeurd naar aannemers en bouwbedrijven die meewerkten aan de wederopbouw, kan het interessant zijn om na te gaan met welke aannemers Speybrouck samenwerkte en of hij vaak beroep deed op dezelfde mensen voor het bouwen van een woning. De meeste huizen werden afgewerkt in de jaren '20 van de vorige eeuw en het is dus zeer onwaarschijnlijk dat de meeste nog volledig intact zijn. Daarom kan er worden nagegaan welke ontwerpen van Speybrouck er vandaag nog in situ zijn bewaard en of ze grote wijzigingen hebben ondergaan. Mogelijks zijn er ook bepaalde gebouwen vandaag verdwenen en vervangen door een nieuwbouw.

Deze masterproef is opgevat in twee grote delen. Het eerste deel bestaat uit het algemene wederopbouwverhaal na de Eerste Wereldoorlog. De wederopbouw ging gepaard met het instellen van verschillende wetten en het oprichten van tal van instellingen om de uitvoering vlotter te doen verlopen. Aan de wederopbouw van Ieper ging een grote discussie vooraf die uiteindelijk zou uitdraaien in een groot wederopbouwproject geleid door stadsarchitect Jules Coomans.

In het tweede deel wordt ingegaan op het werk van Raphaël Speybrouck in Ieper. Eerst wordt zijn levensloop besproken. Daarna volgt een grondige analyse van de gebouwen die Speybrouck gedurende acht jaar in Ieper realiseerde en er wordt gekeken naar de toestand van die huizen vandaag. Het derde hoofdstuk gaat dieper in op de architecturale invloeden van de architect: hoe hadden architecten als Jules Coomans en Jos Viérin een invloed op de architectuur van Speybrouck. Ook de rol van de opdrachtgevers en aannemers waarmee hij samenwerkte wordt in dit hoofdstuk besproken. Tot slot volgt een korte bespreking van het latere oeuvre van de architect. Na zijn Ieperse periode volgde een succesvolle carrière in Blankenberge en de provincie Antwerpen.



# METHODOLOGIE

## I Status quaestionis

### I.1 Literatuur over Raphaël Speybrouck

Over Raphaël Speybrouck is er heel weinig gepubliceerd. Specifieke literatuur over de architect is er nog niet verschenen. Speybrouck werd tijdens z'n Ieperse periode verschillende keren vermeld in contemporaine kranten. Het gaat onder andere om berichten van burgerlijke stand, die de geboorten meldden van zijn kinderen.<sup>4</sup>

Naar aanleiding van het verwerven van het archief Speybrouck, werd er van 13 tot 16 september 1997 een tentoonstelling georganiseerd in de foyer van de Lakenhallen in Ieper. De tentoonstelling heette "*Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper (1920-1928)*" en werd opgezet door het Stadsarchief Ieper (SAI) in samenwerking met de stad. Er werd ook een tentoonstellingscatalogus opgemaakt door archiefmedewerkster Annick Vandenbilcke, maar deze werd niet uitgegeven.<sup>5</sup>

Vandenbilcke gaf een eerste aanzet voor het onderzoek naar Speybrouck met het artikel *De huizen van Speybrouck. De thuiskomt van het archief van architect Raphaël Speybrouck* in het boek *Ieper. De herrezen stad*.<sup>6</sup> Het onderzoek werd niet verder gezet maar Speybrouck raakte wel bekend binnen het Ieperse museummilieu. Vanaf 1999 werd zijn naam regelmatig vermeld in boeken over de wederopbouw van de Westhoek, zoals *De Wederopbouw in Ieper: een wandeling*<sup>7</sup>, de studie *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van '14-'18*<sup>8</sup> en *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050. Architectuur in de Westhoek*<sup>9</sup> Er werden ook twaalf realisaties van Speybrouck in Ieper besproken in het boek *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België*.<sup>10</sup> Ondertussen zijn er uit zijn hele oeuvre 20 gebouwen opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed.<sup>11</sup> De architect staat niet

---

<sup>4</sup> "Stad Yper. Burgerlijke Stand," *Het Ypersche – La Région d' Ypres*, 7 april 1923, 15.

<sup>5</sup> P.S.P., "Stadsarchief verrijkt met dossiers architect Speybrouck," *Het Volk*, 12 september 1997.

<sup>6</sup> Vandenbilcke, "De huizen van Speybrouck. De thuiskomt van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)".

<sup>7</sup> Dominiek Dendooven en Jan Dewilde, *De wederopbouw in Ieper: een wandeling* (Sint-Niklaas: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1999).

<sup>8</sup> David Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland* (Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Architectuur en Stedenbouw, Labo S, 2008).

<sup>9</sup> Baert et al., *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*.

<sup>10</sup> Suzanne Van Aerscht-Van Haeverbeeck, red., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België: architectuur. In de Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper* (Turnhout: Brepols, 1987), 40, 43, 60, 66, 68, 92, 95-96, 140, 264, 352.

<sup>11</sup> "Speybrouck Raphaël," laatst geraadpleegd op 30 mei 2014, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/4541>.

vermeld in *Repertorium van de Architectuur*<sup>12</sup> of in het *Nationaal Biografisch Woordenboek*, zijn broer Jos Speybrouck echter wel.<sup>13</sup>

Het belangrijkste onderzoek naar Raphaël Speybrouck is de onuitgegeven licentiaatverhandeling die Renilde Moreels schreef ter afsluiting van haar master archivistiek aan de Vrije Universiteit Brussel in 2001. De verhandeling bevat de inventaris van het archief Speybrouck aangevuld met een uitgebreide biografie van de architect.<sup>14</sup>

In 2009 kwam het boek *Het Gekwetste Gewest* uit. Het is een gids voor architectuurarchieven, die onder andere het archief van Speybrouck beschrijft. Dit boek was het uitgangspunt om rond Raphaël Speybrouck te werken, aangezien het zeer duidelijk weergeeft wat de omvang is van het architectenarchief en hoe dit archief kan worden geraadpleegd.<sup>15</sup>

## **I.2 Literatuur over de wederopbouw**

Over de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog is er wel al veel literatuur verschenen. Een groot overzichtswerk voor de wederopbouw in België is het boek *Resurgam. De Belgische Wederopbouw na 1914*. Het boek werd gepubliceerd naar aanleiding van een grote tentoonstelling over de wederopbouw in 1985. In verschillende hoofdstukken bespreken de auteurs de aspecten van de wederopbouw, zoals de bouwstijl en de rol van internationale en nationale instellingen. Hoewel het boek bijna 30 jaar geleden werd gepubliceerd is het nog steeds een belangrijke leidraad voor onderzoek rond de wederopbouw.<sup>16</sup>

De verschillende artikels in *Ieper. De Herrezen Stad* richten zich specifiek op de wederopbouw van Ieper en omgeving en dit wordt geïllustreerd door verschillende foto's, krantenknipsels, voorbeelden van archiefdocumenten en door getuigenissen uit de tijd.<sup>17</sup>

Ook *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050* werd opgesteld uit essays geschreven door verschillende auteurs. De wederopbouw in de westhoek wordt toegelicht aan de hand van

---

<sup>12</sup> Anne Van Loo et al., *Repertorium van de architectuur in België: van 1830 tot heden* (Antwerpen: Mercatorfonds, 2003).

<sup>13</sup> Koninklijke Academie België, *Nationaal biografisch woordenboek*, vol. 2 (Brussel: Paleis der Academiën, 1964), 800-02.

<sup>14</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959".

<sup>15</sup> Sofie De Caigny, red., *Het gekwetste gewest: archievgids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek* (Antwerpen: CVAA, 2009), 79-81.

<sup>16</sup> Marcel Smets et al., *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914* (Brussel: Gemeentekrediet van België, 1985).

<sup>17</sup> Koen Baert et al., *Ieper. De Herrezen Stad* (Koksijde: De Klaproos, 1999).



verschillende actoren, zoals de uitvoerders van de wederopbouw. Er is nog weinig onderzoek verricht naar aannemers en bouwbedrijven die werkzaam waren in de wederopbouwperiode en het boek wil hiermee aanzetten tot onderzoek naar dit aspect. Het unieke aan dit boek is dat het de rechtstreekse terugkoppeling maakt tussen de wederopbouw en het bouwen en wonen vandaag door bepaalde restauraties aan wederopbouwoningen naderbij te bekijken.<sup>18</sup>

De Studie *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek '14-'18* gaat nog verder in op de restanten van wederopbouw die vandaag nog aanwezig zijn. Door historisch onderzoek en onderzoek van specifieke cases wil men nagaan hoezeer de wederopbouwinfrastructuren vandaag nog bewaard zijn en welke veranderingen ze hebben ondergaan.<sup>19</sup>

## II Bronnenonderzoek

De belangrijkste informatie voor dit onderzoek kwam uit de bronnen uit het persoonlijk archief van Speybrouck in het SAI. Daarnaast zijn er twee archiefdozen met algemene informatie over Speybrouck opgesteld door Annick Vandenbilcke. Zij heeft tijdens de periode 1997-1999 onderzoek gedaan naar Speybrouck. Haar werkdocumenten zijn beschikbaar in het SAI in de collectie *Vliegende Papieren*. Hierin zitten onder meer brieven van Magda en Antoon Speybrouck en personendossiers die Annick Vandenbilcke opstelde met info over alle gekende opdrachtgevers voor woningen van Speybrouck in Ieper.<sup>20</sup>

Het archief van de Dienst der Verwoest Gewesten in het Algemeen Rijksarchief in Brussel bevat dertien nummers die specifiek naar architect Speybrouck verwijzen voor Ieper en één nummer voor Brielen. De dossiers bevatten onder meer plannen, bestekken en briefwisseling tussen de opdrachtgevers en de Dienst der Verwoeste Gewesten.<sup>21</sup>

### II.1 Archief Speybrouck<sup>22</sup>

Het persoonlijk archief van Raphaël Speybrouck bood een ware schat aan informatie. De architect hield tijdens zijn leven zelf een archief bij. Na zijn dood kwam het archief terecht bij zijn zoon Frans, die zelf ook architect was. In 1997 kon het SAI het archief verwerven via de

---

<sup>18</sup> Baert et al., *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050:architectuur in de Westhoek*.

<sup>19</sup> Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*.

<sup>20</sup> Annick Vandenbilcke, *Vliegende Papieren*, C10/938/1, C10/938/2, Ieper: Stadsarchief.

<sup>21</sup> Alexandre Notebaert, Willem Vanden Eynde en Christel Neumann, *Inventaris van het archief van de dienst der verwoeste gewesten* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1985), 136.

<sup>22</sup> Raphaël Speybrouck, *Archief Speybrouck*, Ieper: Stadsarchief.

heer Wullus die verwant was aan de familie Speybrouck. Het totale archief bevat 525 dossiers van alle projecten in de Ieperse, Blankenbergse en Antwerpse periode.

De inhoud van het archief is zeer uitgebreid, omdat Speybrouck zijn archief zeer nauwgezet bijhield. Hij bewaarde werkelijk het kleinste papiertje of schetsje dat te maken had met zijn werk. Per project, zoals het ontwerpen, bouwen of verbouwen van een woning, is er een aparte dossiermap aanwezig. Het is hierbij belangrijk aan te merken dat niet elk dossier dezelfde documenten bevat en dat er bovendien grote verschillen zijn in omvang per dossier. Slechts enkele dossiers zijn verdwenen, maar deze staan wel vermeld in de inventaris.

De dossiers bevatten doorgaans verschillende plannen van de woning. Indien een woning werd opgebouwd met steun van de staat, bevat het dossier een Akte van Overeenkomst van de Dienst der Verwoeste Gewesten. Vaak is er ook een zogenaamde métré descriptif of bestek aanwezig in het dossier, dit bevat de prijzen en hoeveelheden van alle onderdelen voor de woning. Daarnaast omvatten heel wat projectmappen briefwisseling tussen de architect en de opdrachtgever of tussen de architect en aannemers. Voor bepaalde woningen werd op voorhand een schatting van de schade of van de herstellingswerken opgesteld, dit al dan niet door Speybrouck zelf, aangezien hij ook als schatter van oorlogsschade actief was.

### **III Veldwerk**

Omdat er enige afbakening was vereist zijn enkel de dossiers met betrekking tot de Ieperse binnenstad onderzocht. Het gaat in totaal om 91 dossiers voor 138 ontwerpen. Om de huidige status van de huizen van Speybrouck in Ieper te onderzoeken werd er een tabel opgesteld met alle info over het dossier. Deze tabel is te vinden in het tweede volume van deze masterproef: Inventaris van het oeuvre van Raphaël Speybrouck in Ieper. De tabel bevat onder meer een huidige situering van de gebouwen in Ieper. Op basis hiervan werden er in april 2014 foto's gemaakt om na te gaan of de gebouwen vandaag nog waren bewaard. De resultaten van het veldwerk in combinatie met het archiefonderzoek werden opgenomen in de Inventaris van het oeuvre van Raphaël Speybrouck in Ieper.

## DEEL 1:

# DE BELGISCHE WEDEROPBOUW NA DE EERSTE WERELDOORLOG

## I Organisatie en uitvoering van de wederopbouw

### I.1 Wetgeving

Al tijdens de oorlog nam de Belgische regering in ballingschap vanuit Le Havre maatregelen om het herstel van het land snel op gang te brengen. Op 25 augustus 1915 werd de **Besluitwet voor de Heropbouw van de vernielde Belgische gemeenten** goedgekeurd. De wet hield in dat verwoeste gemeenten verplicht werden om een algemeen plan van aanleg in te dienen bij het Ministerie van Landbouw en Openbare werken.<sup>23</sup> In het algemeen aanlegplan werd de inplanting en oppervlakte van wijken, pleinen, parken en straten bepaald.<sup>24</sup> Na goedkeuring door koning Albert I kon het algemeen aanlegplan worden uitgevoerd. Het schepencollege van de gemeente kon vervolgens de nodige bouwvergunningen toekennen op basis van het vooropgestelde aanlegplan. De minister moest de bouwvergunningen eerst goedkeuren voor de uitvoering van start kon gaan.<sup>25</sup>

Omdat de wet van 25 augustus 1915 was goedgekeurd tijdens de oorlog, was er geen maatschappelijke discussie aan voorafgegaan. Na de Wapenstilstand was er vanuit de gemeentebesturen veel tegenstand tegenover de wet.<sup>26</sup> Hoewel de wet voorschreef dat alle gemeenten een aanlegplan moesten voorleggen, beschikten de meeste gemeentebesturen tijdens de oorlog niet over de mogelijkheden om een dergelijk plan op te stellen.<sup>27</sup> In een aantal gemeenten werd in de periode 1916-1917 slechts een aanzet gemaakt tot een algemeen aanlegplan, waarin de structuur van voor de oorlog meestal werd bewaard.<sup>28</sup> Enkel voor de drie grote frontsteden Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort werd een algemeen plan van aanleg opgemaakt.<sup>29</sup> Deze plannen bevatten een gedetailleerd overzicht van de bestaande structuren,

---

<sup>23</sup> Jeroen Cornilly en Chris Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 54.

<sup>24</sup> Dominiek Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 84.

<sup>25</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 54.

<sup>26</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 84.

<sup>27</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 56.

<sup>28</sup> Marcel Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedenbouw," in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, red. Marcel Smets. (Brussel: Gemeentekrediet, 1985), 88.

<sup>29</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 56.

waarbij gekozen werd om bouwblokken en straten op te richten in functie van een stadsgezicht en het belang van een pittoresk uitzicht van de openbare ruimte voorop stond.<sup>30</sup>

De besluitwet van 23 oktober 1918, net voor de Wapenstilstand, hield een **recht op schadeloosstelling** in. Dit betekende dat de overheid zich verantwoordelijk stelde om alle roerende en onroerende goederen die tijdens de oorlog waren vernield, te herstellen in hun oorspronkelijke staat.<sup>31</sup> Het herstel werd met elke eigenaar apart besproken, dus niet elk gebouw werd hersteld. De toestand voor de oorlog werd vastgelegd en enkel kleine correcties aan de woning waren mogelijk, zodat het stedelijke uitzicht grotendeels gelijk bleef aan de vooroorlogse toestand.<sup>32</sup> Op het moment dat de wet op het recht van herstel werd uitgevaardigd geloofde de Belgische regering dat Duitsland alle geleden schade zou terugbetalen en dat er geen problemen zouden zijn bij het financieren van de wederopbouw van het land. België zou aanvankelijk 10 miljard goudmark van Duitsland ontvangen, maar er werd uiteindelijk maar 3 miljard goudmark herstelbetaling uitbetaald. De Belgische overheid moest het grootste deel van de kosten dragen. Hierdoor kwam de betaling van de oorlogsschadevergoeding aan de geteisterden sterk in het gedrang.<sup>33</sup>

Op de dag van de Wapenstilstand **11 november 1918** werd er een wet goedgekeurd waarbij geteisterden afstand of cessie konden doen van hun puin en recht op oorlogsschade indien ze geen interesse hadden in de wederopbouw van hun oorspronkelijke woning. In dat geval kon men de grond waar de woning stond verkopen of overlaten. Op die plek kon de nieuwe eigenaar de vooroorlogse woning laten heropbouwen of kon er een ander type woning laten optrekken.<sup>34</sup> Architect Raphaël Speybrouck kocht zelf in 1923 een “huis in puinen” in de Elverdingestraat. Met het bedrag van 37.000 Bfr. oorlogsschadevergoeding bouwde hij er een nieuw huis.<sup>35</sup>

Op 10 mei 1919 werd de **Uitvoeringswet op oorlogsschade** goedgekeurd. Om de prijs van de schade te bepalen, werd er een berekeningsmethode ingevoerd. Eerst werd de waarde van het goed op 1 augustus 1914 bepaald. Door middel van een gebruikscoefficient werd de jaarlijkse

---

<sup>30</sup> Smets, “De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw,” 88.

<sup>31</sup> Ibid., 80.

<sup>32</sup> Dendooven, “Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer,” 84.

<sup>33</sup> Jean-Marie Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” in *Ieper: de herrezen stad*, red. Koen Baert et al. (Koksijde: De Klaproos: 1999), 22.

<sup>34</sup> Ibid., 25.

<sup>35</sup> Vandenbilcke, “De huizen van Speybrouck. De thuiskomst van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959),” 92.

waardevermindering sinds de oplevering van het pand berekend.<sup>36</sup> De waarde van 1914 was de basistoelage. Hiernaast kreeg men een complementaire vergoeding, om de prijsverhogingen na de oorlog te compenseren.<sup>37</sup> De wederbeleggingscoëfficiënt bepaalde het verschil tussen de waarde van 1 augustus 1914 en de toestand na de Wapenstilstand. Om de juiste waarde van de oorlogsschade vast te stellen, werden speciale Rechtbanken voor Oorlogsschade opgericht.<sup>38</sup>

Geteisterden hadden zes maanden de tijd om een aanvraag tot oorlogsschade in te dienen. Het opstellen van de aanvraag was een moeilijk proces, waarbij vaak technici en experts nodig waren om de schade aan de woning vast te stellen. Schatters van oorlogsschade waren echter nauwelijks beschikbaar in zwaar verwoeste streken, waardoor veel mensen hun aanvraag niet op tijd konden indienen.<sup>39</sup> Daarnaast was er een tekort aan interesse voor de schadevergoeding bij eigenaars van meerdere panden. De hogere burgerij keerde vaak niet meer terug naar de verwoeste gewesten en maakte gebruik van de wet van 11 november 1918, waarbij ze hun recht op oorlogsschade konden verkopen of overlaten aan een andere geïnteresseerde bouwer.<sup>40</sup>

De belangrijkste wet is de zogenaamde **Adoptiewet of Wet op de Aangenomen Gemeenten van 8 april 1919**. In zwaar verwoeste gemeenten kon het gemeentebestuur niet normaal functioneren, gezien er vanwege de verwoesting vaak geen plek was om een degelijk gemeentehuis te vestigen. Zodoende kwam de organisatie van de wederopbouw in het gedrang. Gemeenten met minstens tien procent vernielde gebouwen, die de herstellings- en restauratiekosten niet konden betalen, konden zich door de Belgische Staat laten adopteren.<sup>41</sup> De aangenomen gemeenten werden ingedeeld in gewesten en per gewest werd er een Hoog Koninklijke Commissaris aangesteld. Hij stond onder het gezag van de minister van Binnenlandse Zaken.<sup>42</sup> De Hoog Koninklijke Commissaris kreeg de bevoegdheden van de bestendige deputatie, de gouverneur en de koning in de desbetreffende gemeente. Het gemeentebestuur was officieel nog steeds verantwoordelijk voor de gemeente, maar ze werd

---

<sup>36</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 80.

<sup>37</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 23.

<sup>38</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 80.

<sup>39</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 45.

<sup>40</sup> Ibid., 23.

<sup>41</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 57.

<sup>42</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 29.

sterk gecontroleerd door de Hoog Koninklijke Commissaris.<sup>43</sup> Dankzij de aanneming van de gemeente werden de kosten voor het herstel van de gemeente-eigendommen en van de openbare diensten door de overheid gedragen.<sup>44</sup> De Dienst der Verwoeste gewesten werd opgericht op 9 april 1919 en stond in voor de uitvoering van de Adoptiewet.<sup>45</sup>

Geadopteerde gemeenten zagen af van de besluitwet van 25 augustus 1915.<sup>46</sup> Het gemeentebestuur was echter wel verplicht om een rooilijnplan, algemeen aanlegplan en een politiereglement op te stellen, die door de Hoog Koninklijke Commissaris moesten worden goedgekeurd.<sup>47</sup> In het algemeen aanlegplan mochten verbeteringen tegenover de vooroorlogse toestand worden aangebracht, maar de staat zou enkel de kosten van restauratie of herstelling op zich nemen. De Dienst der Verwoeste Gewesten stond in voor de uitvoering. Indien de Hoog Koninklijke Commissaris bijkomende aanpassingen goedkeurde, diende hij daarvoor financiering te zoeken bij de Dienst der Verwoeste Gewesten of via een lening de gemeente de kosten laten betalen.<sup>48</sup> De gemeente kreeg 40 dagen om de aanlegplannen te herwerken of een nieuw plan voor te stellen aan de Hoog Koninklijke Commissaris. In de meeste gevallen was dit onmogelijk vanwege de beperkte middelen, waardoor de Hoog Koninklijke Commissaris zelf een architect aanstelde om de plannen op te maken. Het aanlegplan werd in de meeste gemeenten, ook in Ieper, pas na herhaaldelijk aanpassen goedgekeurd. Omdat de bouwvergunningen afhankelijk waren van het aanlegplan, werd de start van de wederopbouw hierdoor sterk vertraagd.<sup>49</sup>

Gezien de grote verwoestingen in West-Vlaanderen, werd zo'n 98 van de 250 gemeenten door de overheid geadopteerd. De geadopteerde gemeenten in West-Vlaanderen werden ingedeeld in drie sectoren: Noorderstreek, Zuiderstreek en Kuststreek met voor elke sector een Hoog Koninklijke Commissaris. Henri De Schoonen was verantwoordelijk voor de Zuiderstreek waaronder Ieper viel.<sup>50</sup> Hij werd bijgestaan door enkele plaatselijke afgevaardigden: Charles Moreau, Hendrik Serruys, Hendrik Brutsaert en Eugene Biebuyck.<sup>51</sup>

---

<sup>43</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 81.

<sup>44</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 57.

<sup>45</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 82.

<sup>46</sup> Ibid.

<sup>47</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 57.

<sup>48</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 87.

<sup>49</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 59.

<sup>50</sup> Ibid.

<sup>51</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 54.

Gemeenten die zich hadden laten adopteren door de overheid konden de aanneming na een jaar stopzetten, na goedkeuring door de bestendige deputatie. De adoptie werd pas stopgezet wanneer de wederopbouw van de gemeente goed vorderde en het gemeentebestuur de zaken opnieuw zelf kon regelen. Vanaf 1922 stimuleerde de overheid desadoptaties van Belgische gemeenten. De meeste aannemingen werden beëindigd tussen 1923 en 1924. Daarna bleven enkel de meest verwoeste gemeenten, zo'n 10% van het oorspronkelijke aantal, nog geadopteerd. De ambt van Hoog Koninklijke Commissaris werd in 1924 opgegeven.<sup>52</sup> Op 19 augustus 1926 stopte de Dienst der Verwoeste Gewesten.<sup>53</sup> De wederopbouw was toen in de meeste gemeenten voltooid of in vergevorderd stadium. De provinciale dienst van wederopbouw volgde, na het beëindigen van de aanneming, de wederopbouw op van openbare gebouwen die een schadevergoeding kregen van de staat.<sup>54</sup>

## **I.2 Instellingen**

### ***I.2.1 Koning Albertfonds***

Het Koning Albertfonds werd opgericht op 23 september 1916. De doel van deze instelling was om voorlopige woningen op te richten, dringende herstellingen uit te voeren aan gebouwen en de slachtoffers van oorlogsschade van materialen te voorzien. Er werden twee soorten gestandaardiseerde houten woningen ontworpen die overal konden worden geplaatst.<sup>55</sup> Door een gebrekkige financiering waren er na twee jaar slechts 150 barakken gebouwd. Oorspronkelijk zou het Koning Albertfonds 10 miljoen van de regering ontvangen, maar er werd slechts 600.000 Bfr. uitgekeerd, waardoor het vooropgestelde programma niet kon worden uitgevoerd. Bovendien was er schaarste in materiaal en was het transport in de frontstreek zeer moeilijk vanwege de grote verwoestinggraad van het wegen- en spoornetwerk.<sup>56</sup>

In 1919 kon het Koning Albertfonds Duitse legerstocks verwerven, daarnaast kocht men legerbarakken bij het Britse leger. Als aanvulling op het tekort van eigen ontworpen houten noodwoningen kocht men er 4000 zogenaamde "Nissen Huts". Dit waren barakken van 8,5 op 5 meter met een gebogen bedaking van ijzeren golfplaten op een houten of stenen onderbouw.

---

<sup>52</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 72.

<sup>53</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 30.

<sup>54</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 72.

<sup>55</sup> Ronny Gobyn, "De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog," in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, red: Marcel Smets. (Brussel: Gemeentekrediet, 1985), 170.

<sup>56</sup> *Ibid.*, 173.

De ruimte kon door middel van houten tussenschotten worden opgedeeld in verschillende kamers. Vanaf 1919 werden de Nissen Huts een bekend beeld in de verwoeste steden en dorpen. Hoewel de Nissen Huts veel werden gebruikt, waren ze van even slechte kwaliteit als de noodwoningen die de teruggekeerde vluchtelingen van puin en afbraakmateriaal bouwden.<sup>57</sup> De gelukkigen die een houten barak van het Koning Albertfonds bewoonden, hadden een iets betere woonplaats ter beschikking.<sup>58</sup>

Het programma van het Koning Albertfonds had voorzien om aan het einde van 1919 klaar te zijn met de werken. In oktober 1919 waren er echter nog maar 850 barakken voltooid.<sup>59</sup> De Dienst der Verwoeste Gewesten die in 1919 werd opgericht moest de werking van het Koning Albertfonds ondersteunen.<sup>60</sup>

### ***1.2.2 Rechtbanken voor oorlogsschade***

Bij de goedkeuring van de Uitvoeringswet op Oorlogsschade op 10 mei 1919 werden er Rechtbanken voor Oorlogsschade opgericht. Deze tijdelijke rechtbanken werden ingericht in elk gerechtelijk arrondissement. In elk rechtsgebied werd er een Hof van Beroep voor Oorlogsschade ingericht. Om sneller in contact te komen met de geteisterden in de verwoeste streken waren de rechtbanken verplaatsbaar.<sup>61</sup>

De Rechtbanken bepaalden het bedrag van de oorlogsschadevergoeding. Dit bedrag kon de geteisterde gebruiken om zelf hun eigendom te herbouwen of men kon de taak overlaten aan de staat. Meteen na de oprichting van de Rechtbanken voor Oorlogsschade werden er zeer veel aanvragen tot schadevergoedingen ingediend. Door de massale toeloop verliep de uitspraak van de vonnissen en de uitbetaling van de vergoedingen zeer langzaam.<sup>62</sup> In afwachting kon men een beroep doen op een voorschot van de schadevergoeding.<sup>63</sup> Het voorschot werd ingevoerd in de lente van 1919 en werd rechtstreeks uitbetaald door de Belgische Staat met de bedoeling de wederopbouw sneller op te starten.<sup>64</sup>

---

<sup>57</sup> Koen Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 25.

<sup>58</sup> Koen Baert, "De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918," in *Ieper: de herrezen stad*, red. Koen Baert et al. (Koksijde: De Klaproos: 1999), 15.

<sup>59</sup> Gobyn, "De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog," 124.

<sup>60</sup> Ina Ruckebusch, "Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog," *In de steigers* 19, nr. 3 (2012): 117.

<sup>61</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 24.

<sup>62</sup> Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," 20.

<sup>63</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 80.

<sup>64</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 65.



Omdat het werk in de Rechtbanken van Oorlogsschade aanvankelijk stroef verliep vanwege het groot aantal aanvragen, werd er een administratieve instelling opgericht om een deel van de taken over te nemen.<sup>65</sup> Het gemeentebestuur fungeerde als tussenpersoon tussen de inwoners en de Rechtbanken van Oorlogsschade. Een aanvraag tot oorlogsschade moest in tweevoud worden ingediend bij de gemeente. Het formulier bevatte een aanvraag tot vaststelling en een raming van de geleden schade. De gemeente bezorgde de aanvragen met bijhorende bewijsstukken aan de Rechtbank van Oorlogsschade.<sup>66</sup> De aanvragen werden onderzocht door speciale staatscommissarissen voor oorlogsschade van het Ministerie van Financiën.<sup>67</sup> De staatscommissaris regelde het bedrag van de schadevergoeding met de geteisterde. Bij een overeenkomst tussen beiden werd het bedrag bekrachtigd in een vonnis door de rechtbank. Wanneer er geen minnelijke schikking was tussen de staatscommissaris en de geteisterde over de schadevergoeding, werd het bedrag beslist door de rechtbank zelf.<sup>68</sup>

### ***1.2.3 Dienst der Verwoeste Gewesten***

Op 9 april 1919, een dag na de goedkeuring van de Adoptiewet, werd de Dienst der Verwoeste Gewesten opgericht. deze instelling werd belast met de administratieve en financiële uitwerking van de Adoptiewet. De Dienst der Verwoeste Gewesten coördineerde de wederopbouw in de geadopteerde gemeenten op elk vlak. Enerzijds stond men in voor het huisvesten van daklozen en hield men toezicht op het Koning Albertfonds. Anderzijds zorgde de instelling voor een centralisering van alle instanties die bij de wederopbouw waren betrokken.<sup>69</sup>

De Dienst der Verwoeste Gewesten beschikte over een interne Bouwdienst onder leiding van Raphaël Verwilghen. Hij had de ambitie om in de verwoeste gebieden ingrijpende huisvestingsinitiatieven op poten te zetten vanuit de Engelse tuinvwijkgedachte.<sup>70</sup> De wederopbouw betekende een bedreiging voor inwoners die voor de oorlog een woning huurden of een hoeve pachten. Eigenaars van opbrengsteigendommen waren vaak niet geïnteresseerd in de schadevergoeding van de verwoeste arbeiderswoningen of wilden het bedrag aan iets anders spenderen. Tal van huurwoningen dreigden hierdoor nooit heropgebouwd te worden, waardoor huurders op zoek moesten naar een nieuwe

---

<sup>65</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 25.

<sup>66</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 65.

<sup>67</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 25.

<sup>68</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 65.

<sup>69</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 82.

<sup>70</sup> Ibid.

verblijfplaats.<sup>71</sup> Omwille van het trage verloop van de wederopbouw, trokken veel vaklieden naar het buitenland om daar een huis en inkomen te zoeken.<sup>72</sup> De Bouwdienst stelde tot doel om 2000 arbeiderswoningen en pachthoeven te bouwen.<sup>73</sup> Door huisvesting aan te bieden aan arbeiders trachtte men hiermee de uittocht van werkkrachten tegen te gaan.<sup>74</sup> Bij de oplevering zouden de woningen worden verkocht aan een minimumprijs. Dit voorstel van minister Charles de Broqueville sloot aan bij de tuinwijkgedachte, maar opvolger minister Renkin liet het plan niet uitvoeren.<sup>75</sup>

De Bouwdienst stelde verschillende architecten uit heel België te werk. De jonge architect Raphaël Speybrouck verhuisde vanuit Kortrijk naar Ieper om mee te werken aan de wederopbouw. Om de wederopbouw te bespoedigen werden gestandaardiseerde deuren en vensters ontworpen. Deze werden op grote schaal geproduceerd om de kostprijs te drukken en om de bouw te versnellen. Naast architecten, beschikte de Bouwdienst over architecturaadgevers die de plannen van privéarchitecten moesten beoordelen.<sup>76</sup>

Naast het bouwen van huurwoningen, stimuleerde de Dienst der Verwoeste Gewesten de zelfbouw. Op 15 maart 1920 vaardigde minister Renkin een besluit uit waardoor geteisterden die zelf een semi-permanente woning wilden bouwen recht hadden op een toelage van 3000 Bfr. die werd uitgekeerd door de Dienst der Verwoeste Gewesten.<sup>77</sup> De toelage kreeg men niet uitbetaald, maar kon men via bonnen inruilen voor bouwmaterialen, te verkrijgen in de gemeentemagazijnen van de Dienst der Verwoeste Gewesten. Woningen die werden opgetrokken door middel van de zelfbouwpremie werden ook wel “Drieduusters” genoemd, omdat ze werden gebouwd met materiaal ter waarde van 3000 Bfr.<sup>78</sup>

Om recht te hebben op een zogenaamde “zelfbouwpremie” was men gebonden aan een aantal voorwaarden. De woning moest worden opgericht buiten het dorp of de gemeente en mocht niet worden gebouwd op de funderingen van een vernield pand, tenzij als de constructie

---

<sup>71</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 178.

<sup>72</sup> Ibid., 179.

<sup>73</sup> Ibid., 178.

<sup>74</sup> Ibid., 179.

<sup>75</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur. 11n1 Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*, XXV.

<sup>76</sup> Jeroen Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 120.

<sup>77</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 179.

<sup>78</sup> Ruckebusch, “Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog,” 121.

gelijkaardig was. Ook de afmetingen en bouwmaterialen werden opgelegd. De semi-permanente woning moest worden opgetrokken uit leemmortel, pisé<sup>79</sup>, steen of hout met een waterdichte bevoering en een dak uit pannen of met producten vervaardigd uit pisé, stro of riet en met een afsluiting van asfaltpapier en plaatijzer.<sup>80</sup> De semi-permanente woningen moesten bestand zijn om zo'n 50 jaar te blijven staan. De gebouwen opgetrokken met de zelfbouwpremie waren goedkoper dan de houten noodwoningen van het Koning Albertfonds en bovendien waren ze van duurzamere materialen.<sup>81</sup>

#### ***1.2.4 Systeem Renkin***

Minister van binnenlandse zaken Jules Renkin was van 2 december 1919 tot 2 juni 1920 verantwoordelijk voor de wederopbouw. Omdat de wederopbouw nog steeds zeer langzaam vorderde, voerde hij het zogenaamde “systeem Renkin” in. Eigenaars konden hun woning laten herstellen of heropbouwen door de staat, indien men afzag van het recht op schadevergoeding van de vernielde woning. Het systeem Renkin was verbonden met de Dienst der Verwoeste Gewesten in de geadopteerde gemeenten.<sup>82</sup>

De geteisterde tekende een overeenkomst voor het heropbouwen van de woonst door de staat. De werken konden pas worden gestart nadat de eigenaar enkele stukken indiende bij het Hoog Koninklijk Commissariaat. De geteisterde ontving samen met de overeenkomst een borderel van eenheidsprijzen uit 1914, waarmee de bouwmeester een schattend bestek volgens de prijzen van 1914 kon opmaken. Naast het bestek moest de geteisterde ook een beknopte schets van de gevel, een doorsnede en een grondplan van de toestand in 1914 indienen. Daarnaast was ook een voorontwerp van het huis of de te herstellen delen en een bestek van de uit te voeren werken met toepassing van de prijzen van 1920 vereist. Het uitvoeringsplan mocht pas worden ontworpen nadat de stukken door de Dienst der Verwoeste Gewesten waren goedgekeurd. In de overeenkomst werd ook de bouwmeester van het project vermeld.<sup>83</sup>

Hoewel eigenaars zelf een architect mochten aanduiden, werden de meeste architecten aangesteld door de Hoog Koninklijke Commissaris. Over het hele land werden architecten geronseld om in de frontstreek aan het werk te gaan. De bevolking reageerde hierop met enig

---

<sup>79</sup> Gestampte aarde

<sup>80</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 179.

<sup>81</sup> Baert, “De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918,” 16.

<sup>82</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 121.

<sup>83</sup> Moreau, *Circulaire van Hoog Koninklijk Commissaris Moreau aan de geteisterde*, 2 juni 1920, Archief Speybrouck, 289, Ieper: Stadsarchief.

wantrouwen. Het weekblad *Het Ypersche* riep in 1920 op om gebruik te maken van de vrijheid om zelf een architect aan te stellen. Men verweet de “Brusselse” architecten een beperkte betrokkenheid bij de werken. Volgens *Het Ypersche* moest een geschikte bouwmeester zelf naar de Westhoek komen, regelmatig de werf bezoeken en controleren en de wensen van de eigenaar uitvoeren.<sup>84</sup> Architect Speybrouck kon als een goed voorbeeld worden beschouwd, hij vestigde zich in 1920 in Ieper en kon in eigen persoon de werken navolgen.

Het systeem Renkin bood veel voordelen in vergelijking met de schadevergoeding die men kreeg. Ten eerste waren de Rechtbanken van Oorlogsschade in het begin zwaar belast, waardoor geteisterden erg lang op hun schadevergoeding moesten wachten. Daarnaast werd er bij het systeem Renkin geen rekening gehouden met het verval van de vernielde woning. Men kreeg een nieuwe woning gelijkaardig aan hun vooroorlogse eigendom.<sup>85</sup> Omdat veel arbeiderswoningen in slechte staat verkeerden voor de oorlog, hadden velen slechts recht op een kleine schadevergoeding, waardoor men de woning niet kon opbouwen. Het weglaten van een vermindering door verval, betekende dat veel arbeiders toch een kans zagen tot wederopbouw van hun eigendom.<sup>86</sup> Ten derde kon de geteisterde zelf de architect aanduiden of men liet de Hoog Koninklijke Commissaris een architect aanstellen uit de Bouwdienst.<sup>87</sup>

Minister Renkin hoopte het privé-initiatief van wederopbouw te stimuleren. De overheid controleerde de plannen, het bestek en het lastenkohier.<sup>88</sup> Het systeem Renkin stelde voorwaarden waaraan elke woning heropgebouwd met behulp van de staat moest voldoen. De woning moest uit minimum 50m<sup>2</sup> bewoonbare oppervlakte bestaan met ten minste vier bewoonbare vertrekken, waarvan één woonkamer en drie slaapkamers met een minimumhoogte van 2,42 meter per kamer. Woningen die niet waren aangesloten op het rioleringsstelsel, moesten worden voorzien van een toilet met een beerput. Verder eiste men maatregelen tegen binnendringend vocht, zoals spouwmuren en afvoerbuizen. Deze voorwaarden zorgden ervoor dat de eigenaar eventueel meer zou moeten betalen, dan wanneer hij de woning liet heropbouwen met een schadevergoeding. Het systeem Renkin bepaalde dat

---

<sup>84</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 121.

<sup>85</sup> Ibid.

<sup>86</sup> Sofie De Caigny, “Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban,” in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 149.

<sup>87</sup> Jan Maes, “De tuinwijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918,” in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, red: Marcel Smets. (Brussel: Gemeentekrediet, 1985), 202.

<sup>88</sup> Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” 56.

de meerprijs ten laste viel van de staat, indien de woning in 1914 minder waard was dan 10.000 Bfr. en door de eigenaar zelf werd bewoond. Huurwoningen kwamen hiervoor niet in aanmerking, maar eigenaars mochten wel het aantal opbrengstpanden verminderen om zo de meerprijs compenseren.<sup>89</sup>

Hoewel het systeem Renkin aanvankelijk zeer positief werd ontvangen als vervanging van het langdradige rechtssysteem van de Rechtbanken voor Oorlogsschade, doken er na bepaalde tijd problemen op. Vaak werd er te duur gebouwd of werden aannemers en architecten te hoog uitbetaald. In bepaalde gevallen kostte een woning zes tot zeven maal meer dan de waarde van augustus 1914, terwijl de wederbeleggingscoëfficiënt vier of vijf bedroeg. In bepaalde gevallen werd de bouw niet afgewerkt, zodat een achtergelaten werf overbleef. Op 30 april 1920 werd er een “tijdelijk comité voor de technische kwesties van de wederopbouw der verwoeste gewesten” opgericht, dit comité stond onder leiding van het Ministerie van Economische zaken en hield toezicht op het naleven van de contracten tussen de overheid en de geteisterden.<sup>90</sup>

Desondanks de oprichting van het systeem Renkin om het privé-initiatief aan te wakkeren, werd het naderhand verweten dat het privé-initiatief werd ontmoedigd. Burgers die de zaak niet in handen van de Staat wilden geven moesten lange tijd wachten op een oorlogsschadevergoeding, terwijl anderen binnen een paar maanden hun nieuwe woning gebouwd door de staat konden intrekken. Minister Jaspar loste dit probleem op door voorschotten op de oorlogsschade in te voeren.<sup>91</sup>

Henri Jaspar, de opvolger van Jules Renkin, schafte het systeem Renkin af in juni 1920.<sup>92</sup> Onder Jaspar was de Wet op de Oorlogsschaderegeling van 10 mei 1919 terug van kracht. Hierbij werd geen rekening meer gehouden met het minimum van woonbaarheid. Bovendien berekende men opnieuw een waardevermindering door verval van de woning.<sup>93</sup> Hoewel het systeem Renkin slechts een zestal maand van kracht was, zorgde het ervoor dat de wederopbouw eindelijk goed van start ging.<sup>94</sup>

---

<sup>89</sup> Maes, “De tuinvijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918,” 203.

<sup>90</sup> Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” 56.

<sup>91</sup> Ibid.

<sup>92</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 121.

<sup>93</sup> Maes, “De tuinvijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918,” 203.

<sup>94</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 121.

### **I.3 Reactie van de bevolking**

De nieuwe wetten en instellingen werden aanvankelijk met veel enthousiasme onthaalt, maar naarmate de wederopbouw vorderde werd er steeds meer negativiteit tegenover de overheid geuit. Geteisterden konden maar moeilijk hun weg vinden in het kluwen van wetten en procedures om een schadevergoeding voor hun woning te verkrijgen.<sup>95</sup> Bij de opstelling van de wetten voor de wederopbouw werd vooral aandacht besteed aan het verlies van privébezit en werd het privé-initiatief gestimuleerd. Dit zorgde ervoor dat de inwoners en boeren die voor de oorlog een woning of een boerderij huurden of pachten, nu in de kou werden gezet. De gewone bevolking raakte maar moeilijk vertrouwd met de vele wetten en formulieren die moesten worden ingevuld om een schadevergoeding te krijgen. De plaatselijke pers klaagde dit soort situaties aan. Sociale organisaties probeerden de arbeiders en boeren zoveel mogelijk bij te staan.<sup>96</sup>

### **I.4 Uitvoering**

#### ***I.4.1 Uitzicht van de woning***

De geteisterde was niet verplicht om met de schadevergoeding van de Rechtbank van Oorlogsschade een gebouw identiek aan de vooroorlogse toestand te bouwen. Velen lieten hun woning verbeteren op esthetisch en hygiënisch vlak, daarnaast werden sommige panden samengevoegd en anderen gesplitst. Omdat het uitkeren van oorlogsschade per eigenaar en per perceel afzonderlijk gebeurde, bleef het stedelijk weefsel van voor de oorlog zodoende bewaard. Een herstructurering over verschillende percelen was niet mogelijk. Het stadsbestuur besliste uiteindelijk om een bouwvergunning af te leveren, gecontroleerd door de Hoog Koninklijke Commissaris in het geval van geadopteerde gemeenten.<sup>97</sup> Om de zware oorlogsjaren te vergeten, wilde de bevolking dat de heropbouw van hun woning zoveel mogelijk aan het vooroorlogse uitzicht beantwoordde.<sup>98</sup>

#### ***I.4.2 Voorlopige woningen***

Tijdens en na de oorlog werden diverse instellingen opgericht om de vluchtelingen zo snel mogelijk onderdak te bieden.<sup>99</sup> Het Nationaal Hulp- en Voedingscomité richtte per provincie een sectie op om te helpen bij de woningnood. De *Westvlaamsche* Bouwvereniging werd opgericht door de Boerenbond om noodwoningen op het platteland te voorzien. In 1916 werd

---

<sup>95</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 32.

<sup>96</sup> De Caigny, "Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban," 150.

<sup>97</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 80.

<sup>98</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 106.

<sup>99</sup> Ruckebusch, "Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog," 115.

het Koning Albertfonds opgericht. Ook buitenlandse organisaties in onder meer Groot-Brittannië steunden de wederopbouw.<sup>100</sup> De werking van deze instellingen, zoals het Koning Albertfonds, verliep echter moeizaam waardoor men lang moest wachten op een officiële noodwoning.<sup>101</sup> De eerste teruggekeerde vluchtelingen bouwden woningen met oorlogspuin, dit werd “squatterbouw” genoemd.<sup>102</sup> Anderen vonden een onderkomen in achtergebleven schuilkelders en bunkers van het leger.<sup>103</sup> Sommige gemeenten kochten zelf barakken aan om de woningnood te beperken.<sup>104</sup>

Spoedig ontstonden er twee visies omtrent de voorlopige woningen. Enerzijds waren er voorstanders van semi-permanente woningen. Deze woningen moesten worden opgebouwd met een goedkope constructie, maar uit een duurzaam materiaal, zodat de woningen zo’n 20 jaar konden worden gebruikt en aanpasbaar waren aan de gezinsgrootte. Door het gebruik van duurzame materialen met een goedkope prijs ging men in tegen de dure, tijdelijke woningen die snel zouden zijn afgeschreven wegens hun constructie in minder kwalitatieve materialen.<sup>105</sup> Hiertegenover stond een visie die vreesde dat de semi-permanente woningen langer dan 20 jaar zouden blijven staan en nooit gesloopt zouden worden. De modernistische architect Huib Hoste was aanhanger van deze tweede visie.<sup>106</sup> Hij was van mening dat de langere dienst van de semi-permanente woningen een achteruitgang betekende voor de huisvestingskwaliteit.<sup>107</sup> Er werd voorgesteld om permanente woningen te bouwen opgetrokken uit goedkoop, maar duurzaam materiaal. Hierdoor zouden ze langer meegaan dan de dure houten noodwoningen.<sup>108</sup>

### ***1.4.3 Gemeentemagazijnen***

Na de oorlog was er meteen een schaarste in bouwmaterialen, bovendien waren veel aanvoerwegen beschadigd tijdens de vijandigheden, waardoor het materiaal niet tot de verwoeste streken kon worden aangevoerd. Dit alles zorgde ervoor dat de beschikbare materialen voor een zeer dure prijs werden verkocht. De Adoptiewet van 8 april 1919 bepaalde dat de burgemeesters en Hoog Koninklijke Commissarissen, die gezag uitvoerden

---

<sup>100</sup> Ibid., 117.

<sup>101</sup> Ibid., 115.

<sup>102</sup> Ibid., 119.

<sup>103</sup> De Caigny, “Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban,” 149.

<sup>104</sup> Baert, “Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen,” 28.

<sup>105</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 171.

<sup>106</sup> Ruckebusch, “Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog,” 115.

<sup>107</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 171.

<sup>108</sup> Ruckebusch, “Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog,” 115.

op de geadopteerde gemeenten, het bruikbare materiaal van beschadigde en vernielde panden konden opeisen. Zo kon men monopolievorming tegengaan.<sup>109</sup> In een omzendbrief van 6 mei 1919 riep Minister van Binnenlandse Zaken Charles de Broqueville op om gemeentemagazijnen op te starten in de geadopteerde gemeenten. De Dienst der Verwoeste Gewesten verschafte een voorschot aan de gemeente om een magazijn in te richten.<sup>110</sup> Bij het opzetten van gemeentemagazijnen werd rekening gehouden met de bereikbaarheid voor de aanvoer en het ophalen van de goederen. Men trachtte de magazijnen op te zetten langs niet beschadigde wegen of wegen die snel zouden worden hersteld.<sup>111</sup>

In de gemeentemagazijnen kon de bevolking naast bouwmaterialen ook levensmiddelen en steenkool kopen aan de voordeligste prijs.<sup>112</sup> De goederen werden geleverd door de Dienst der Verwoeste Gewesten.<sup>113</sup> De magazijnen moesten ervoor zorgen dat de bevolking ondanks de materiaalschaarste, moeilijke aanvoer en buitensporige prijzen toch aan voldoende materiaal kon geraken om hun woning terug op te bouwen of te herstellen.<sup>114</sup> Producten werden verkocht met een winstmarge van tien procent, waarmee de gemeente het magazijn verder kon uitbouwen.<sup>115</sup> Naast gemeentemagazijnen richtte de Dienst der Verwoeste Gewesten ook staatsmagazijnen in. Deze waren bedoeld om de bouwprojecten door de staat van materiaal te voorzien.<sup>116</sup>

Met de instelling van de zelfbouwpremie waren de gemeentemagazijnen van cruciaal belang. Op 15 maart 1920 vaardigde minister Renkin een besluit uit waarmee geteisterden een premie van 3000 Bfr. konden verkrijgen om een semi-permanente woning te bouwen.<sup>117</sup> De premie werd omgezet in bonnen die men kon in ruilen voor materiaal in de gemeentemagazijnen.<sup>118</sup>

---

<sup>109</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 55.

<sup>110</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 62.

<sup>111</sup> Inge Bertels, "De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeks domein," in *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, red. Koen Baert et al. (Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009), 189.

<sup>112</sup> Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," 30.

<sup>113</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 55.

<sup>114</sup> Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," 30.

<sup>115</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 62.

<sup>116</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 56.

<sup>117</sup> Goby, "De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog," 179.

<sup>118</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 65.



Aanvankelijk zorgden de gemeentemagazijnen voor een stabiele ontwikkeling van de prijzen, zodat het bouw materiaal voor een degelijke prijs kon worden aangekocht door de geteisterde bevolking. Toen de wederopbouw vlotter verliep, protesteerden plaatselijke handelaars tegen de gemeentemagazijnen omwille van oneerlijke concurrentie.<sup>119</sup> De meeste gemeentemagazijnen werden gesloten vanaf 1924, wanneer de wederopbouw in de gemeenten ver gevorderd of zo goed als voltooid was.<sup>120</sup>

#### ***1.4.4 Architecten***

De bescherming van het beroep van architect werd pas in 1939 wettelijk bepaald. Tijdens de wederopbouw was het beroep van architect nog niet officieel erkend. Hierdoor was men niet verplicht om het plan of de geveltekening door een geschoold architect of bouwmeester te laten maken. Veel eigenaars lieten dan ook de plannen opmaken door een aannemer of tekenden ze zelf. In architectuurtijdschriften en kringen van gediplomeerde architecten werd streng gereageerd op deze manier van handelen.<sup>121</sup>

In 1921 werd de “Unie voor Architecten van de Verwoeste Gewesten” opgericht. Deze architectenvereniging had als doel om de taak van de architect bij de wederopbouw duidelijk te maken naar het publiek. Er werd een lijst opgesteld van werken waar een architect was vereist, zoals bij het schatten van de oorlogsschade, opmaken van bestekken en het controleren van de werken op de werf. Daarnaast eiste men vaste ereloon schalen voor de architecten van de wederopbouw.<sup>122</sup> Ondanks de oprichting van de Unie voor Architecten van de Verwoeste Gewesten kwam er geen verplichting op het aanstellen van een geschoold architect. De wederopbouw bracht een grote vraag teweeg, waardoor het in de praktijk niet mogelijk was om voor elk project een architect aan te duiden. Daarnaast was men ervan overtuigd dat men voor het ontwerp van bescheiden arbeiderswoningen geen architect nodig had.<sup>123</sup>

Omdat er in de geteisterde streken niet voldoende architecten waren, werden architecten uit het hele land aangetrokken naar de frontstreek. In april 1920 werden alle Belgische architecten opgeroepen door de Hoog Koninklijke Commissaris van Zuid-West-Vlaanderen

---

<sup>119</sup> Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” 56.

<sup>120</sup> Cornilly en Vandewalle, “Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden,” 65.

<sup>121</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 117.

<sup>122</sup> Jo Celis, “De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm,” in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, red. Marcel Smets. (Brussel: Gemeentekrediet, 1985), 142.

<sup>123</sup> Cornilly, “Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven,” 120.

De Schoonen om mee te werken aan de wederopbouw.<sup>124</sup> Officieel waren er zo'n 250 architecten betrokken bij de wederopbouw, maar het getal lag in werkelijkheid veel hoger.<sup>125</sup> Sommigen architecten, zoals de jonge Kortrijkzaan Raphaël Speybrouck vestigden zich voor bepaalde tijd in de streek omdat er veel werk te vinden was. De wederopbouw betekende de start van zijn carrière. (cfr. infra)<sup>126</sup>

Bepaalde architecten waren als schatter verbonden aan de Rechtbanken van Oorlogsschade of stonden onder dienst van de Hoog Koninklijke Commissaris als architect-raadgever.<sup>127</sup> In sommige gevallen stelde de Hoog Koninklijke Commissaris zelf een architect aan om plannen op te maken. Architecten waren soms verantwoordelijk voor meerdere ontwerpen voor de Hoog Koninklijke Commissaris of voor een eigenaar van verschillende panden.<sup>128</sup> Dit leidde soms tot jaloezie tussen de architecten onderling die elkaar beschuldigden van favoritisme bij de Hoog Koninklijke Commissaris.<sup>129</sup>

De meeste architecten die waren betrokken bij de wederopbouw probeerden zo veel mogelijk projecten te verzamelen, waarbij men werkte in diverse stijlen naar wens van de opdrachtgevers.<sup>130</sup> Sommige architecten plaatsten advertenties in lokale dagbladen om zo klanten aan te trekken. Hierbij werd vaak de nadruk gelegd op de snelle verloop van de werken.<sup>131</sup>

---

<sup>124</sup> Jeroen Cornilly, "Tussen traditie en moderniteit. De wederopbouw van parochiekerken in West-Vlaanderen na de Eerste Wereldoorlog," *In de steigers* 15, nr. 3 (2008): 77.

<sup>125</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 123.

<sup>126</sup> Cornilly, "Tussen traditie en moderniteit. De wederopbouw van parochiekerken in West-Vlaanderen na de Eerste Wereldoorlog," 76.

<sup>127</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 120.

<sup>128</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 125.

<sup>129</sup> *Ibid.*, 123.

<sup>130</sup> Celis, "De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm," 142.

<sup>131</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 125.

## II Ieper in 1918, een verwoeste stad

Al bij de eerste aanvallen op de stad raakten vele gebouwen in Ieper vernield. Na afloop van de vijandigheden stonden slechts enkele gebouwen nog recht. De stad was volledig in puin herroepen. De verwoestingen hadden niet enkel gebouwen, maar ook de volledige transportinfrastructuur beschadigd of vernietigd. De aanloop naar de wederopbouw verliep zeer langzaam. Pas in 1921, ruim twee jaar na de Wapenstilstand, werd gestart met het heropbouwen van de eerste huizen. De meeste privéwoningen werden gebouwd tussen 1922 en 1924.<sup>132</sup>

### II.1 Problematiek rond de wederopbouw van Ieper

#### II.1.1 Debat tijdens de Eerste Wereldoorlog

Al na de eerste verwoestingen in Ieper werd er nagedacht over het herstel en de toekomst van de stad. De International Garden Cities and Town Planning Association organiseerde in februari 1915 een Town Planning Conference met als centraal thema de wederopbouw in België. Op de conferentie werd de tuinwijkgedachte gepromoot. Na afloop werd de Belgian Town Planning Committee opgericht, waarin onder meer Raphaël Verwilghen zetelde. Hij stond later aan de leiding van de Bouwdienst van de Dienst der Verwoeste Gewesten en promootte in die functie de tuinwijkgedachte in België.<sup>133</sup>

Omdat er al vroeg na de eerste verwoestingen discussie was omtrent de wederopbouw van Ieper, werd er naar aanleiding van de besluitwet van 25 augustus 1915 een studiec commissie opgericht door de Belgische regering in Le Havre. De voorzitter van de commissie was Janssen de Bisthoven, de gouverneur van West-Vlaanderen. De andere leden waren Colaert, de burgemeester van Ieper, als afgevaardigde van het stadsbestuur en enkele leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML). Jules Coomans zetelde in de commissie als briefwisselend lid van de KCML en niet in zijn functie als stadsarchitect van Ieper. Op de eerste vergadering van de commissie in december 1916, werden de plannen van Coomans voor Ieper besproken. Hij was voorstander van het maximale behoud van het bestaande stedelijk weefsel.<sup>134</sup>

Het debat rond de wederopbouw van Ieper, specifiek het al dan niet herbouwen van de Lakenhalle, het Belfort en de Sint-Maartenskerk, laaide steeds hoger op. Voorstanders van de

---

<sup>132</sup> Dominiek Dendooven, "De Westhoek getekend door de oorlog," in *De laatste getuige: het oorlogslandschap van de Westhoek*, red. Piet Chielens, Dominiek Dendooven, en Hannelore Decoodt (Tielt: Lannoo, 2006), 100.

<sup>133</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 81.

<sup>134</sup> Herman Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," *Wonen TABK*, nr. 4-5 (1983): 34.

wederopbouw van de monumenten wilden een volledige reconstructie, terwijl de modernisten een wederopbouw in moderne stijl wensten.<sup>135</sup> Een volledige wederopbouw zagen zij als een vervalsing.<sup>136</sup> Tegenstanders van de wederopbouw, zoals Winston Churchill wilden Ieper als ruïne bewaren. Zodoende werd de discussie rond Ieper internationaal opengetrokken.<sup>137</sup>

Burgemeester René Colaert reageerde op de discussie in een toespraak op 24 juli 1916 in Parijs. Hij was er aanwezig op de Belgische dag van het congres van de Exposition de la cité réconstituée. Colaert pleitte voor de volledige wederopbouw van Ieper.<sup>138</sup> De Exposition de la cité réconstituée was een wederopbouwtenoonstelling waar foto's van de verwoeste steden werden getoond. Daarnaast werden er plannen en ontwerpen voorgesteld voor de wederopbouw.<sup>139</sup> Jules Coomans, de stadsarchitect van Ieper stelde op de tentoonstelling zo'n 60 plannen tentoon. Hij schreef ook een begeleidende tekst bij de tentoonstelling: *Ville d'Ypres, notes sur la voirie urbaine, en réponse à la dépêche de monsieur le ministre de l'agriculture et des travaux publics en date du 12 mars 1915*.<sup>140</sup> Jules Coomans schreef een viertal rapporten waarin hij zijn visie op de wederopbouw van Ieper uit de doeken deed. Het belangrijkste rapport dateert uit 1917: *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations* (cfr. Infra).<sup>141</sup>

Vanuit de speciale studiecmissie voor Ieper kwam er protest tegen de ideeën van Coomans. De meerderheid van de commissie vond de heropbouw van de industrie en arbeidershuisvesting belangrijker dan het reconstrueren van de verwoeste monumenten van de stad. Bepaalde leden van de commissie hielden dezelfde visie aan als de pittoreske tegenstanders van de wederopbouw. Ze meenden dat de ziel van de vernielde monumenten niet zou terugkomen in de nieuwe en nagebootste gebouwen. Het heropbouwen van de woningen was van groter belang en ze wilden de ruïne van de Lakenhalle en het Belfort

---

<sup>135</sup> Dominiek Dendooven, "This is holy ground. Van ruïnestad over zone de silence tot Menenpoort: Britse plannen voor Ieper na de Eerste Wereldoorlog," in *Ieper: de herrezen stad*, red. Koen Baert et al. (Koksijde: De Klaproos, 1999), 97.

<sup>136</sup> Hugo Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," in *Ieper: de herrezen stad*, red. Koen Baert et al. (Koksijde: De Klaproos: 1999), 77.

<sup>137</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 83.

<sup>138</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 56.

<sup>139</sup> Herman Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, red. Marcel Smets. (Brussel: Gemeentekrediet, 1985), 113.

<sup>140</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 77.

<sup>141</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 34.

behouden.<sup>142</sup> Ondanks de tegenstand van enkele leden zoals Carton de Wiart, Kervyn de Lettenhove en Dommartin, keurde de studietoelichting de plannen van Coomans voor de heropbouw van monumenten toch goed, met uitzondering van de zuidwesthoek van de Grote Markt, waar de Lakenhalle, het Belfort en de Sint-Maartenskerk waren gelegen.<sup>143</sup>

### ***II.1.2 Rondvraag in Nederland door Huib Hoste<sup>144</sup>***

De Brugse architect Huib Hoste verbleef tijdens de Eerste Wereldoorlog in Nederland, waar hij één van de medeoprichter was van het Comité Néerland-Belge d'Art Civique. Dit was een Nederlands-Belgische studiegroep die werkte rond de wederopbouw van België. Het Comité Néerland-Belge d'Art Civique was een subcommissie van de Union Internationale des Villes, die in 1913 was opgericht in Gent. De oprichting van verschillende studietoelichtingen leidde tot een internationaal netwerk dat nadacht over de wederopbouw van België.<sup>145</sup>

Huib Hoste stelde in opdracht van het Comité Néerland-Belge d'Art Civique in februari 1918 een rondvraag op omtrent het lot van de verwoeste Lakenhalle in Ieper. Zo'n 57 personen en 11 verenigingen werden gevraagd om te antwoorden op volgende stelling: "*moet de hal van Ieper uit esthetisch, kunsthistorisch, nationaal en internationaal oogpunt na de oorlog herbouwd worden of niet?*"<sup>146</sup>. Hoste schreef voornamelijk kunstenaars en architecten aan.<sup>147</sup> Hoewel de rondvraag niet door iedereen werd beantwoord, lagen de antwoorden omtrent de wederopbouw van de Lakenhalle in eenzelfde lijn als de opvattingen die internationaal werden aangenomen. Een minderheid van de ondervraagden wilde de Lakenhalle en het Belfort na de oorlog in vooroorlogse toestand laten reconstrueren. Een van de opmerkelijkste voorstanders van deze opinie was Piet Mondriaan.

De meerderheid van de antwoorden opteerde voor een nieuw gebouw. Vanuit deze visie vertrokken er drie verschillende opinies. De eerste opinie koos voor een gedeeltelijke restauratie van de Lakenhalle, aangevuld met een nieuwbouw gedeelte. De tweede groep was aanhanger van het idee om een nieuw gebouw op te richten dat zou herinneren aan de architectuur van het verdwenen monument. De laatste groep wilde een volledig modern

---

<sup>142</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 114.

<sup>143</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 35.

<sup>144</sup> Ibid., 32-43.

<sup>145</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 83.

<sup>146</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 36.

<sup>147</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 83.

gebouw oprichten dat kleiner was dan de oorspronkelijke Lakenhalle, omdat men zo'n groot gebouw niet nuttig achtte.

Naast een volledige reconstructie of een nieuw gebouw, was er een klein deel van de ondervraagden die de ruïne wilde bewaren. Een deel van deze voorstanders opteerde voor het bouwen van een nieuwe stad naast het vernielde "Oud-Ieper", dat een monumentfunctie zou krijgen. Anderen wilden de ruïne behouden voor een bepaalde tijd om in een latere periode terug na te denken over de toekomst van het monument en de stad.

### *II.1.3 Na de Wapenstilstand*

Na afloop van de vijandigheden bleef de discussie omtrent de wederopbouw van Ieper overeind. Voor- en tegenstanders van de wederopbouw van de stad verdeelden zich steeds verder in twee kampen. Een van de grootste tegenstanders van de wederopbouw was de architect en professor architectuurgeschiedenis Eugène Dhuicque.<sup>148</sup> Voor de oorlog was hij corresponderend lid van de KCML. In 1915 werd hij aangesteld om de kunstwerken in de bezette gebieden te beschermen, de zogenaamde Mission Dhuicque.<sup>149</sup> Naast het in veiligheid brengen van kunstwerken, had Eugène Dhuicque ook foto's, tekeningen, afgietsels en afmetingen gemaakt van monumenten en particuliere gebouwen. Hij had er onder meer voor gezorgd dat de overblijvende delen van de Lakenhalle en het Belfort werden gestut. Dhuicque was voorstander om deze overblijfselen als een ruïne te bewaren.<sup>150</sup> Hij verdedigde zijn visie op het congres van de Fédération des Sociétés d'Architectes de Belgique in december 1919. Volgens Dhuicque moesten de ruïnes bewaard worden als monument, omdat ze de beste getuigen zijn van de oorlog. Daarnaast zag Dhuicque de volledige reconstructie van de Lakenhalle als een onmogelijke taak, aangezien het oorspronkelijke materiaal al voor de oorlog nergens meer te vinden was. De overblijfselen van het oude gebouw zouden bij een heropbouw verdwijnen in de nieuwe constructie.<sup>151</sup> De Britten deelden de mening van Eugène Dhuicque. Volgens hen was Ieper heilige grond en moest de stad als ruïne worden bewaard om de gesneuvelden te herdenken.<sup>152</sup>

---

<sup>148</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 83.

<sup>149</sup> Wim Denslagen, *Romantisch modernisme. Nostalgie in de monumentenzorg* (Amsterdam: SUN, 2004), 106.

<sup>150</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 115.

<sup>151</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 42.

<sup>152</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 115.

Naar aanleiding van de rondvraag door Huib Hoste tijdens de oorlog kwam er ook reactie van de modernisten op de wederopbouw. Enerzijds kwam er een voorstel voor een “*ilôt sacré*” of een “*zone de silence*” door modernist Louis Van der Swaelmen, waarbij een nieuw Ieper werd gebouwd rond de kern van de ruïnes van de Lakenhalle en de Sint-Maartenskerk.<sup>153</sup> Anderzijds waren er modernisten die pleitten voor moderne constructies van de vernielde monumenten. De nieuwe gebouwen moesten de oude gebouwen zonder eigentijdse functie zoals een Lakenhalle vervangen.<sup>154</sup>

Tegenover Eugène Dhuicque en de modernisten stonden de voorstanders van de wederopbouw: burgemeester René Colaert, stadsarchitect Jules Coomans en minister van Landbouw en Openbare Werken en professor architectuur Joris Helleputte. Colaert en Coomans hadden reeds tijdens de oorlog gepleit voor een identieke wederopbouw van de stad. Helleputte en Coomans hadden beiden les gevolgd in een Sint-Lukasschool. Vanuit dit traditionele gedachtegoed had Coomans reeds voor de oorlog in Ieper monumenten gerestaureerd in neogotische stijl.<sup>155</sup> Als lid van de KCML werden zijn opvattingen door de overige leden gesteund.<sup>156</sup>

Om de voor- en tegenstanders van de wederopbouw te verzoenen richt minister Jules Renkin op 26 februari 1920 het Comité Consultatif op. Deze instelling moest de minister bijstaan in beslissingen omtrent artistieke, stedenbouwkundige, professionele en technische zaken.<sup>157</sup> Onder de leden van het Comité Consultatif bevond zich een vertegenwoordiger uit elk geteisterd gebied, waaronder Jules Coomans voor Ieper.<sup>158</sup> De eerste vergaderingen bestonden uit het bespreken van de verschillende voorstellen voor Ieper, zoals het plan voor een *ilôt sacré* en het aanlegplan van Coomans.<sup>159</sup> Tijdens de wederopbouw functioneerde het Comité Consultatif voornamelijk als adviesorgaan voor de minister waarbij onder meer technisch en organisatorisch advies werd gegeven omtrent architecten, werven, erelonen en contracten.<sup>160</sup>

---

<sup>153</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 43.

<sup>154</sup> Denslagen, *Romantisch modernisme. Nostalgie in de monumentenzorg*, 106.

<sup>155</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 83.

<sup>156</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 42.

<sup>157</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 115.

<sup>158</sup> *Ibid.*, 117.

<sup>159</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 79.

<sup>160</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 117.

In juni 1920 werd Jules Renkin opgevolgd door minister Henri Jaspar.<sup>161</sup> Hij schafte het Comité Consultatif af.<sup>162</sup> De beslissing over de wederopbouw van Ieper viel in handen van de KCML. Onder invloed van de ideeën van Coomans stemde de meerderheid van de KCML voor een integrale wederopbouw van de Ieperse monumenten.<sup>163</sup>

## **II.2 De wederopbouw van Ieper**

### ***II.2.1 Bouwreglement***

In bepaalde gemeenten werden de Hoog Koninklijke Commissaris en de gemeenteraad bijgestaan door een raadgevend comité. Dit comité werd benoemd door het schepencollege en bestond uit zo'n drie tot negen leden en adviseerde over bepaalde zaken met betrekking tot de wederopbouw.<sup>164</sup> In Ieper werd er geen adviesorgaan benoemd. Op 11 oktober 1919 keurde de Ieperse gemeenteraad het gemeentelijk bouwreglement goed als aanvulling bij het algemeen aanlegplan. Dit bouwreglement hield in dat het gemeentebestuur een bouwvergunning kon weigeren indien het ontwerp van een bepaald gebouw ongepast was voor de omgeving. Daarnaast kon er een aanpassing van het ontwerp worden geëist. Stadsbouwmeester Jules Coomans was verantwoordelijk voor dergelijke adviezen.<sup>165</sup>

Het bouwreglement bepaalde de maximale bouwhoogte van de gevel, die afhankelijk was van de straatbreedte.<sup>166</sup> De voorgevel van een woning moest passen in het decor van de straat. De planindeling van een woning had hierop geen betrekking.<sup>167</sup> Ontwerpen voor woningen die dicht bij de Grote Markt en de hoofdstraten waren gelegen werden strenger beoordeeld, dan woningen buiten het stadscentrum.<sup>168</sup>

### ***II.2.2 Herstel van de stedelijke infrastructuur***

De vele bombardementen op Ieper hadden de stad tot puin herleid. Van de bestaande infrastructuur bleef weinig tot niets over. Een eerste stap in de wederopbouw bestond uit het ruimen van het puin en onschadelijk maken van munitie. Er werd zoveel mogelijk bruikbaar

---

<sup>161</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 121.

<sup>162</sup> Stynen, "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België," 118.

<sup>163</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 79.

<sup>164</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 59.

<sup>165</sup> Cornilly en Vandewalle, "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden," 62.

<sup>166</sup> Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*, 67.

<sup>167</sup> Smets, "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw," 93.

<sup>168</sup> Celis, "De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm," 146.



materiaal gerecupereerd voor de bouw van nieuwe woningen. Kapotte stenen en ander puin werd gebruikt voor het opvullen van putten en voor funderingen.<sup>169</sup>

Er werd ook meteen werk gemaakt om de wegen en spoorlijnen te herstellen. Het spoor was van essentieel belang voor de aanvoer van materiaal voor de wederopbouw. Vanaf april 1919 kon men vanuit Ieper terug met de trein en tram naar andere gemeenten reizen.<sup>170</sup> Het herstel van het Ieperleekanaal verliep echter minder vlot. Het kanaal maakte deel uit van de frontlinie en was pas in 1933 terug klaar voor gebruik. Wegens een gebrek aan waterwegen voor transport, trachtte men opnieuw een verbinding aan te leggen voor een kanaal tussen Ieper en Komen. Reeds voor de oorlog waren er pogingen geweest om een verbinding aan te leggen, maar de zwakke grond bij Hollebeke verhinderde echter voor én na de oorlog deze plannen.<sup>171</sup>

Met de oorlog waren ook de belangrijkste nutsvoorzieningen in de stad verwoest. In eerste instantie werden de drinkwatervoorzieningen van het Britse leger gebruikt om de stad terug van water te voorzien. Daarnaast werden de waterputten hersteld en er werden nieuwe putten geboord. Desondanks bleef er een tekort aan water. Er waren nog maar weinig steenputten, omdat de wederopbouw pas laat op gang kwam. Naast de watervoorziening, was ook het gasnet vernield. In afwachting van het herstel werd er vanuit Oostende en Roeselare gas aangevoerd. Elektriciteit was voor de oorlog een nieuw gegeven. De vernieling van de oorlog bood een opportuniteit voor het aanleggen van een elektrisch net in de Westhoek. Ieper was een van de eerste westhoeksteden met een elektrisch noodnet. Al in 1919 was er elektriciteit dat onder meer voor de straatverlichting werd gebruikt.<sup>172</sup>

Ook de stedelijke diensten waren snel in werking. Vanaf juli 1919 was de administratie in een barak op het Minneplein gevestigd. Ook de bibliotheek had daar een plek. De post was in 1923 terug actief in het herstelde postgebouw. Het Vleeshuis werd heropgebouwd en bood vanaf 1929 weer plaats voor het stedelijke museum. Naast het herstel van de nutsvoorzieningen en diensten bood de wederopbouw ook ruimte voor vernieuwingen. De benzinemotor dook op in het straatbeeld en naast een tram-en treinverbinding werden er ook een busnetwerk opgezet.<sup>173</sup>

---

<sup>169</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 94.

<sup>170</sup> Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," 30.

<sup>171</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 97.

<sup>172</sup> Ibid., 99.

<sup>173</sup> Koen Baert, "Momenten uit de Wederopbouw. Het herstel van de Ieperse samenleving (1919-1934)," in *Ieper: de herrezen stad*, red. Koen Baert et al. (Koksijde: De Klaproos: 1999), 142.

Hoewel het algemeen aanlegplan van Coomans al in 1916 werd goedgekeurd, was het in 1919 verdwenen. Het nieuwe aanlegplan werd pas goedgekeurd in 1921. Toen kon de wederopbouw in Ieper pas echt van start gaan.<sup>174</sup> Het rooilijnplan was weinig veranderd met de situatie voor de oorlog. Voorlopige woningen werden achterop het perceel gebouwd om plaats vrij te houden voor de permanente woning.<sup>175</sup>

### ***II.2.3 Wederopbouwstijl in Ieper***

Ieper is niet volledig heropgebouwd naar haar vooroorlogs model. Slechts een paar grote monumenten, zoals de Lakenhalle, het belfort en de Sint-Maartenskathedraal werden in hun oude glorie hersteld door stadsarchitect Jules Coomans.<sup>176</sup> Zijn visie op de wederopbouw wordt in een later hoofdstuk verder besproken.

Aangezien er weinig fotomateriaal bewaard is van voor de verwoestingen, is het moeilijk om na te gaan of de burgerarchitectuur sterke wijzigingen onderging bij de wederopbouw van woningen en reguliere gebouwen in de stad. Een algemene tendens in de drie zwaarst getroffen steden van de Westhoek: Ieper, Nieuwpoort en Diksmuide, is het gebruik van regionale en historiserende stijlen in combinatie met het nieuwe materialen, zoals gewapend beton.<sup>177</sup> Architecten grepen terug naar de vooroorlogse toestand van de woningen, die waren opgebouwd naar 19de eeuwse model.<sup>178</sup> Woningen en typische witbepleisterde gevels uit de 18de eeuw verdwenen. Gevels werden niet zozeer historiserend uitgevoerd, maar geveldetails verwezen naar voorbeelden uit de gotiek en de renaissance.<sup>179</sup>

Algemene kenmerken van de wederopbouwarchitectuur in Ieper is het gebruik van gele baksteen voor de gevel, in combinatie met rode bakstenen voor de zijgevels.<sup>180</sup> Hier en daar werden er veldovens opgericht om sneller bakstenen te kunnen leveren. Zo onder meer voor het herstel van kasteel Reigersburg, waarvoor stenen uit de veldoven Taminiaux uit Brielen werden gebruikt.<sup>181</sup> Daarnaast werden bakstenen van de verwoeste gebouwen hergebruikt

---

<sup>174</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 86.

<sup>175</sup> Ibid., 91.

<sup>176</sup> Dendooven, "De Westhoek getekend door de oorlog," 101.

<sup>177</sup> Ibid., 103.

<sup>178</sup> Celis, "De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm," 133.

<sup>179</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 134.

<sup>180</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur.*

*11n1 Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper, XVIII.*

<sup>181</sup> *Herstellingswerken aan het buitengoed "Reigersburg" te Brielen.*

voor de funderingen.<sup>182</sup> Vandaag zijn woningen uit de wederopbouw te herkennen aan het bouwjaar dat in ijzeren muurankers op de gevel is bevestigd. Winkelvitines en garagepoorten werden gecombineerd met historische gevelelementen, zoals de Brugse traveeën en speklagen met baksteen.<sup>183</sup>

## II.3 Ieperse bevolking en de wederopbouw

### II.3.1 Terugkeer van de bevolking

Na afloop van de gevechten keerde de gevluchte bevolking schoorvoetend terug naar hun oorspronkelijke woonplaats. De terugkeer na jaren van oorlog was een blijde en emotionele gebeurtenis, maar de vreugde verstomde wanneer men van de oorspronkelijke woonplaats vaak niet veel meer terugzag dan een berg puin.<sup>184</sup> Velen waren zich niet bewust van de grote verwoesting die hun streek had geteisterd en beslisten daarop om hun voormalige woonplaats definitief te verlaten en in een andere stad te gaan wonen. Dit was voornamelijk het geval voor de hogere burgerij die voldoende middelen had om zelf een nieuwe woning te bouwen.<sup>185</sup> Volgens Camille Delaere had “*bijna gansch de hoogere burgerij eene huisvesting gezocht te Brugge, Gent, Antwerpen, Brussel en andere steden. Daar ging bovendien ene werking uit tegen den heropbouw van Yper*”<sup>186</sup>. Niet enkel de hogere burgerij keerde niet terug naar de stad. Renteniers, eigenaars van opbrengsteigendommen, fabrikanten en inwoners met een vrij beroep zagen aan het begin van de wederopbouw geen nut om terug te keren naar hun verwoeste woonplaats.<sup>187</sup>

Om de terugkeer van vluchtelingen naar het Verwoeste Gewest te bevorderen werd op 23 juli 1919 een terugkeerpremie ingevoerd. Met deze premie kreeg men een gratis terugreis naar de oorspronkelijke streek<sup>188</sup> De premie werd aangevuld met steungeld van 1,5 Bfr. per dag, op voorwaarde dat men over een terugkeertoelating beschikte.<sup>189</sup> Vluchtelingen konden een toelating aanvragen bij de Commissaris voor Terugkeer in Brugge of in het desbetreffende bureau in Parijs. Indien de aanvrager een verblijfplaats had in zijn woonplaats en een beroep

---

<sup>182</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur. I In Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*, XVI.

<sup>183</sup> Dendooven, "De Westhoek getekend door de oorlog," 103.

<sup>184</sup> Baert, "De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918," 14.

<sup>185</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur. I In Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*, XXI.

<sup>186</sup> Baert, "De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918," 14.

<sup>187</sup> *Ibid.*, 14.

<sup>188</sup> Baert, "Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen," 17.

<sup>189</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur. I In Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*, XXI.

had dat de wederopbouw bevorderde, werd de toelating uitgekeerd. Wie terugkeerde zonder toelating kon worden vervolgd.<sup>190</sup>

De meeste vluchtelingen keerden pas terug in de jaren 1920-1921.<sup>191</sup> De eerste volkstelling in Ieper vond plaats twee jaar na de Wapenstilstand, op 31 december 1920. Personen die voor 1914 in Ieper woonden of er waren geboren werden in de telling inbegrepen.<sup>192</sup> Hoewel veel oorspronkelijke bewoners nooit terugkeerden of naar een andere plek verhuisden, waren er veel nieuwe inwoners in de verwoeste stad Ieper. De nieuwkomers zagen in de wederopbouw een kans op arbeid en ontwikkeling.<sup>193</sup> Een groot deel van de nieuwe bevolking bestond uit bouwvakkers die meehielpen aan de wederopbouw. De kapitaalkrachtige lokale bevolking liet zelfs huizen bouwen om logement te bieden aan de metselaars.<sup>194</sup>

### ***II.3.2 Oprichting van Het Ypersche en protestactie van de geteisterden***

Pas in 1920 kwam de wederopbouw in Ieper goed op gang. Ondertussen woonde de eerste golf teruggekeerde vluchteling nog steeds in noodwoningen, waar de situatie onhoudbaar werd.<sup>195</sup> Naast het probleem van de wederopbouw, was er ook een achterstalligheid bij het uitbetalen van schadevergoedingen en premies, wat voor ongerustheid zorgde bij de bevolking.<sup>196</sup> Vanuit deze omstandigheden groeide vanaf 1919 een organisatie van geteisterden die deze situatie wilden aanklagen. Al snel besloot men een lokaal weekblad op te richten dat zou dienen als spreekbuis. Het tweetalige weekblad *Het Ypersche – La région d’Ypres* met ondertitel “*Yper – orgaan der vereeniging der geteisterden*” verscheen voor het eerst op 25 april 1919. *Het Ypersche* wilde aandacht besteedden aan de miserabele toestand waarin de teruggekeerde bewoners verkeerden, een feit dat in de gewone dagbladen weinig tot niet werd aangekaart.<sup>197</sup>

---

<sup>190</sup> Goby, “De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog,” 177.

<sup>191</sup> Baert, “De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918,” 13.

<sup>192</sup> Ibid., 12.

<sup>193</sup> Dendooven, “De Westhoek getekend door de oorlog,” 100.

<sup>194</sup> Baert, “De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918,” 14.

<sup>195</sup> Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” 59.

<sup>196</sup> Cornilly en Vandewalle, “Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden,” 67.

<sup>197</sup> Baillieul, “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden,” 59.

Op 1 augustus 1920, niet toevallig op het feest van de Tuindag<sup>198</sup>, werd er een eerste grote betoging van geteisterden in Ieper georganiseerd. Met de betoging wilde men een signaal geven naar de Belgische regering, omdat de wederopbouw nog steeds moeilijkheden ondervond.<sup>199</sup> Zo'n 15.000 mensen kwamen naar de betoging, dit was mede te danken aan de samenwerking tussen de clubs van geteisterden van Ieper en Wervik. De manifestatie ging in optocht van het station naar de Grote Markt.<sup>200</sup>

In 1924 vreesde men dat de wederopbouw nog minder geld zou ontvangen van de Belgische regering. In *Het Ypersche* werd opgeroepen tot een nieuwe betoging door enkele vooraanstaande Ieperlingen. De tweede en laatste betoging in Ieper vond plaats op zondag 13 april 1924 en bracht opnieuw een massale toeloop van geteisterden op de been.<sup>201</sup>

---

<sup>198</sup> Feestdag op de eerste zondag van augustus waarbij men O.L.V. Van Thuyne eert voor het beschermen van de stad tijdens de belegering door de Engelsen en Gentenaars in 1383, het zogenaamde Beleg van Ieper. "OLV van Thuyne," laatst geraadpleegd op 26 juni 2014, <http://www.ieperdigitaal.be/olv.html>.

<sup>199</sup> Baert, "Monumenten uit de wederopbouw. Het herstel van de Ieperse samenleving (1919-1933)," 187.

<sup>200</sup> Baillieul, "Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden," 61.

<sup>201</sup> *Ibid.*, 187.



## DEEL 2:

### RAPHAËL SPEYBROUCK: WEDEROPBOUWARCHITECT IN IEPER

#### (1920-1928)

## **I Biografie van Raphaël Speybrouck (1893-1959)<sup>202</sup>**

### **I.1 Jeugd en opleiding**

Op 14 april 1893 werd Raphaël (ook wel Raf) Speybrouck geboren in Kortrijk. Hij was het derde kind van Julius Speybrouck (1866-1943) en Celina Nosedá (1866-1935). Het Vlaams katholieke gezin woonde in de Vaartstraat in Kortrijk samen met hun twee andere zonen Hector en Jozef. Hector was de oudste zoon van de familie, hij werd gedoopt door Guido Gezelle en zou later zelf priester worden. De tweede zoon Jozef werd bekend als kunstschilder Jos Speybrouck.<sup>203</sup> Na Raphaël werden er in het gezin Speybrouck nog vijf kinderen geboren: Magda, Alfons, Gerard, Antoon en Leona.

Tijdens zijn kinder- en jeugd jaren verhuisde Raphaël Speybrouck van de Vaartstraat naar de Stasegemstraat en daarna naar de Kapittelstraat in Kortrijk. In de Kapittelstraat opende zijn vader een eerste zaak. Julius Speybrouck was zelfstandig aannemer in schilderwerken en hij werkte een tijd in het meubel- en beeldhouwatelier van Matthias Zens in Gent. Later opende vader Speybrouck in de Onze Lieve Vrouwstraat 16 in Kortrijk een eigen schilderszaak "In de doek van Veronica". Guido Gezelle, een familievriend, was de bedenker van deze naam. Al op vroege leeftijd hielpen Raphaël en zijn broers mee in het schilder- en meubelatelier van hun vader, waar ze verf maakten of meehielpen aan het ontwerp van altaren die werden uitgevoerd naar de Verenigde Staten.<sup>204</sup> In de meubelwerkplaats werden er naast kerkmeubilair ook moderne meubelen gemaakt en werden er antieke meubels gerestaureerd. Speybrouck leerde er onder meer de techniek voor het sculpteren en modeleren van pleister en ornamenten.<sup>205</sup>

---

<sup>202</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," XXVI-XXXI.

<sup>203</sup> Vandenbilcke, "De huizen van Speybrouck. De thuiskomst van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)," 91

<sup>204</sup> Magda Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*, n.d., Vliegende Papieren, C10/938/1, Ieper: Stadsarchief.

<sup>205</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*, n.d., Archief Speybrouck, 435, Ieper: Stadsarchief.

Van 1910 tot 1921 woonde Raphaël Speybrouck in de Doornikstraat 61 in Kortrijk.<sup>206</sup> De kinderen van het gezin Speybrouck genoten lager onderwijs bij de Broeders van de Christelijke Scholen in de Vlamingstraat in Kortrijk. Vanaf zijn 10de tot zijn 21ste was Speybrouck leerling aan de academie van Kortrijk.<sup>207</sup> Daarnaast volgde hij vanaf 1906 daglessen bouwleer aan het Sint-Lucas Instituut in Gent. Leerlingen werden er toegelaten vanaf hun dertiende. Een opleiding aan de Sint-Lucasschool duurde acht jaar en bestond uit een voorbereidend jaar met theorie over plantkunde, meetkunde en anatomie en een cursus tekenen. Daarna volgde een opleiding sierkunst of bouwkunst van drie jaar, de zogenaamde lagere cyclus. Vanuit de richting bouwkunst werd men in de lagere cyclus opgeleid tot technisch tekenaar of landmeter.<sup>208</sup> De meeste leerlingen volgden enkel de lagere cyclus, dit werd als een volwaardige opleiding gezien.<sup>209</sup> Bij het beëindigen ontving men een getuigschrift om het beroep uit te oefenen.<sup>210</sup> Op 21 oktober 1910 behaalde Raphaël Speybrouck zijn diploma tot landmeter-schatter voor de middenjury met een grote onderscheiding. Hij was toen pas 17 jaar oud. Het diploma werd beëdigd in 1924.<sup>211</sup>

Een klein aantal leerlingen, zoals Speybrouck, doorliepen aanvullend de vierjarige hogere cyclus bouwkunst. Van hieruit werd men opgeleid tot volwaardig architect of meubelontwerper.<sup>212</sup> Vanaf 1909 volgde Speybrouck, naast zijn daglessen in de lagere cyclus, avondlessen bouwkunst aan de Sint-Lucasschool in Gent. Avondlessen waren voornamelijk voorzien voor arbeiders en ambachtslieden die overdag aan het werk waren. Deze lessen waren goedkoper dan de daglessen.<sup>213</sup> Een opleiding in avondonderwijs duurde ongeveer 8 tot 10 jaar.<sup>214</sup> Speybrouck behaalde in zijn eerste jaar bouwkunst de tweede prijs. De daaropvolgende jaren behaalde hij steeds de eerste prijs. Tijdens het schooljaar 1911-1912, zijn vierde jaar bouwkunst, behaalde hij de tweede prijs voor het ontwerp van een pachthoeve. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de studies bouwkunst onderbroken, maar was Speybrouck opnieuw leerling in het modeleren aan de academie in Kortrijk. Deze

---

<sup>206</sup> Annick Vandenbilcke, *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper* (Ieper: Stadsarchief, 1997), n.p..

<sup>207</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>208</sup> Wilfried Wouters, "Broeders en Baronnen. Het ontstaan van de Sint-Lucasscholen," in *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, red. Jan De Maeyer. (Leuven: Universitaire Pers, 1988), 210.

<sup>209</sup> Mark D'hoker, "Bijdrage en betekenis van de Sint-Lucasscholen in de ontwikkeling van het technisch onderwijs in België," in *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, red. Jan De Maeyer. (Leuven: Universitaire Pers, 1988), 153.

<sup>210</sup> Wouters, "Broeders en Baronnen. Het ontstaan van de Sint-Lucasscholen," 211.

<sup>211</sup> Antoon Speybrouck, *Brief van Antoon Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*, 16 februari 1997, Vliegende Papieren, C10/938/1, Ieper: Stadsarchief.

<sup>212</sup> D'hoker, "Bijdrage en betekenis van de Sint-Lucasscholen in de ontwikkeling van het technisch onderwijs in België," 153.

<sup>213</sup> Wouters, "Broeders en Baronnen. Het ontstaan van de Sint-Lucasscholen," 211.

<sup>214</sup> *Ibid.*, 212.



techniek zou hij later toepassen bij het maken van maquettes voor zijn eigen gebouwen, daarnaast maakte hij ook modellen voor beeldhouwwerk.<sup>215</sup> In 1919 behaalde Speybrouck zijn diploma aan het Sint-Lucas in Gent met een eerste prijs.<sup>216</sup>

Begin 1919 ging Raphaël Speybrouck aan de slag als stagair bij bouwmeester Jozef (Jos) Viérin in Brugge.<sup>217</sup> Viérin was net zoals Speybrouck afkomstig uit Kortrijk. Beiden waren opgegroeid in een kunstzinnig en Vlaams katholiek milieu.<sup>218</sup> Jozef Viérin behoorde, samen met Jules Coomans de pleitbezorger van de wederopbouw in Ieper, tot de zogenaamde tweede generatie van Sint-Lucasarchitecten. Deze architecten kenmerken zich door het gebruik van een traditionele, regionale baksteenarchitectuur met invloeden uit de late gotiek en de renaissance.<sup>219</sup> Zowel Jos Viérin, als Jules Coomans hadden een leidende rol in de wederopbouw van respectievelijk Diksmuide, Nieuwpoort en Ieper, waar de regionale architectuurkenmerken werden toegepast op de archeologische wederopbouwarchitectuur.<sup>220</sup> Reeds voor de Eerste Wereldoorlog bouwde Viérin in regionale traditionalistische stijl met verwijzingen naar de late Brugse gotiek.<sup>221</sup> Jozef Viérin had een architectenbureau in de Langerei in Brugge. Verschillende architecten, waaronder Speybrouck liepen er stage en hielpen er mee aan de uitwerking van diverse opdrachten.<sup>222</sup> Speybrouck tekende er onder meer restauraties van kerken.<sup>223</sup>

Na anderhalf jaar werd de stage van Speybrouck beëindigd. Viérin was erg tevreden over Speybrouck en bezorgde hem een post als Algemeen Conducteur van de Wederopbouw in Diksmuide. Speybrouck kreeg echter een aanbod van het Hoog Koninklijk Commissariaat voor Wederopbouw om zich als vrije architect in Ieper te vestigen. Deze functie als uitvoerder van contracten betaald door de staat leek hem voordeliger.<sup>224</sup>

Op 4 mei 1921 trouwde Raphaël Speybrouck in Blankenberge met bakkersdochter Jozefina Troffaes (°03/12/1895). Raphaël en Jozefina hadden elkaar leren kennen via de oudere broer

---

<sup>215</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>216</sup> Vandenbilcke, "De huizen van Speybrouck. De thuishoof van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)," 91.

<sup>217</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>218</sup> Herman Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," *Monumenten en Landschappen* 1, nr. 3 (1982): 49.

<sup>219</sup> Luc Verpoest, "De architectuur van de Sint-Lucasscholen: het herstel van een traditie," in *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, red. Jan De Maeyer. (Leuven: Universitaire Pers, 1988), 267.

<sup>220</sup> *Ibid.*, 271.

<sup>221</sup> *Ibid.*, 267.

<sup>222</sup> Michiel Viérin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum* (Waregem: Vision, 2009), 9.

<sup>223</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>224</sup> *Ibid.*

van Raphaël. Hector Speybrouck was brancardier tijdens de Eerste Wereldoorlog, hij zat samen aan het front met de oom van Jozefina Troffaes. Na de oorlog bezochten de twee strijdmakkers samen Groot-Brittanië. Als dank hiervoor werd de familie Speybrouck uitgenodigd door de familie Troffaes, zo kwamen Raphaël en Jozefina met elkaar in contact.<sup>225</sup> Het pasgetrouwde stel vestigde zich op 1 juni 1921 in Ieper, zodat Speybrouck zijn functie als bouwmeester in de stad goed kon uitoefenen.

## I.2 Bouwmeester in Ieper, Blankenberge en Antwerpen

Speybrouck en zijn vrouw namen hun intrek in een noodwoning in de Neerstad 35 in Ieper.<sup>226</sup> Op dat moment waren er nog weinig woningen heropgebouwd, de meeste inwoners woonden in tijdelijke woningen die waren opgetrokken op braakliggende terreinen net buiten de stad. Ieper was tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig verwoest, de hele stad lag in puin. Jonge architecten, zoals Raphaël Speybrouck werden aangetrokken om de wederopbouw zo vlot en snel mogelijke te laten verlopen. Jules Coomans, stadsarchitect van Ieper coördineerde de wederopbouw van de verwoeste stad.



**Afbeelding 1:** “Architect Speybrouck voor zijn noodwoning,” laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <http://www.westhoekverbeeldt.be/heu:col8:dat13068>.

Op 30 januari 1922 kregen Speybrouck en zijn vrouw hun eerste kind, Maria (ook wel Mia genoemd). Een jaar later, op 13 maart 1923, werd hun tweede dochter Godeliva (Lilly) geboren. Het gezin kon op 12 januari 1923 verhuizen naar een huurhuis in de Elverdingestraat 29. Deze woning had Speybrouck zelf gebouwd in opdracht van Maurice Proot. Datzelfde jaar kocht Speybrouck een “huis in puinen” voor 51.000 Bfr. in de Elverdingestraat 31. De woning was eigendom van Laure Hynderick de Theulegoet, weduwe van Ferdinand Merghelynck en

<sup>225</sup> Speybrouck, *Brief van Antoon Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>226</sup> Vandenbilcke, "De huizen van Speybrouck. De thuiskomst van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)," 91.

van Norbert Merghelynck.<sup>227</sup> Speybrouck kreeg voor deze woning een oorlogssubsidie van 37.000 Bfr. om het huis opnieuw op te bouwen. Het gezin Speybrouck betrok het huis in 1925. In de daaropvolgende jaren werden er nog twee zonen geboren, Frans (°22/11/1924) en Antoon (°24/02/1927). De geboorteberichten van de kinderen Godeliva<sup>228</sup>, Frans<sup>229</sup> en Antoon<sup>230</sup> verschenen in het weekblad *Het Ypersche*.

Voor de jonge architect Raphaël Speybrouck was het werk in Ieper een grote opstap naar een verdere bloeiende carrière. Dankzij de grote vraag aan nieuwe woningen kon hij op acht jaar tijd zo'n 170 woningen ontwerpen. Een zeer groot aantal gezien hij een beginnend architect was. Hij was voornamelijk verantwoordelijk voor het ontwerp van arbeidershuizen en burgerhuizen, maar daarnaast was hij ook aangesteld voor het herstel van kasteel Reigersburg in Brielen. Hij was ook verantwoordelijk voor verschillende projecten in opdracht van Deken Delaere.<sup>231</sup> In een volgend hoofdstuk wordt verder ingegaan op de wederopbouwontwerpen van Speybrouck tijdens zijn Ieperse periode.

Tijdens deze periode werkte Speybrouck ook aan projecten in enkele Ieperse deelgemeenten. Hij ontwierp onder meer een preekstoel en een doopvont voor de Onze Lieve Vrouw-kerk van Zonnebeke<sup>232</sup> De kerk werd in 1921 ontworpen door Huib Hoste. Hij trok de modernistische stijl van de kerk ook door in het interieur van de kerk en de pastorie.<sup>233</sup> Het gebouw werd in gebruik genomen in 1924, maar pastoor Lammens kon de modernistische inrichting niet smaken. De oorspronkelijke preekstoel, orgel, doopvont en zijaltaren werden vervangen door traditionele ontwerpen van Raphaël Speybrouck die volkomen uit de toon vielen in het moderne gebouw.<sup>234</sup>

In dezelfde gemeente bouwde de architect een herenhuis voor brouwer Lalleman. Hij realiseerde een ouderlingengesticht in Wijtschate en een groep woningen rond het station van Vlamertinge en was verantwoordelijk voor het herstel van het Voddekasteel in Hollebeke.

---

<sup>227</sup> Ibid., 92.

<sup>228</sup> "Burgerlijke Stand der maand Maart 1923," *Het Yperse - La région d'Ypres*, 7 april 1923, 15.

<sup>229</sup> "Stad Yper – Burgerlijke Stand. Verklaringen van den 16 tot 30 November 1924," *Het Yperse - La région d'Ypres*, 6 december 1924, 6.

<sup>230</sup> "Burgerlijke Stand van Yper. Verklaringen van 25 Februari tot 3 Maart 1927," *Het Yperse - La région d'Ypres*, 5 maart 1927, 9.

<sup>231</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>232</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een preekstoel, een doopvont, een altaar, afsluitingen voor het koor, de beuken en de doopkapel en andere zaken in de kerk van Zonnebeke in 1926*, Archief Speybrouck, 123, Ieper: Stadsarchief.

<sup>233</sup> Veerle De Houwer et al., "De ruis tussen een kromme en een rechte lijn. Huib Hoste en de kerk in Zonnebeke," *Monumenten en Landschappen* 23, nr. 2 (2004): 37.

<sup>234</sup> Ibid., 43.

Speybrouck was ook buiten Ieper actief. Hij bouwde onder meer twee huizen voor Auguste Soete-Devos in Diksmuide<sup>235</sup>, een herberg en een huis voor Aloïs Veerecken in Houthulst<sup>236</sup> en een café in Assebroek<sup>237</sup>. Speybrouck verleende ook expertise bij de werken aan het kasteel van Geluvel.<sup>238</sup> Daarnaast bouwde hij verschillende schoolgebouwen voor de Zusters van de Heilige Jozef in Watou en Wacken.<sup>239</sup> Hij realiseerde ook verschillende woningen in Boezinge, Houthem, Vlamertinge, Poperinge, Nieuwkerke, Wijtschate.<sup>240</sup> Speybrouck was echter ook enkele keren buiten de Westhoek actief. In 1925 bouwde hij een aantal gebouwen voor Jules Waermoes-Troffaes in Blankenberge.<sup>241</sup> Datzelfde jaar realiseerde hij ook een woning voor Alfons Speybrouck in Schaarbeek.<sup>242</sup> Voor zijn broer Jos Speybrouck bouwde hij een woning in Kortrijk.<sup>243</sup>

In 1928 was de wederopbouw van Ieper grotendeels voltooid. Speybrouck en zijn gezin vestigden zich in de Zeelaan in Koksijde.<sup>244</sup> Al voor de verhuis bouwde Speybrouck zijn eerste woningen aan de kust.<sup>245</sup> In het Duinpark, een wijk in Oostduinkerke, realiseerde hij verschillende bungalows<sup>246</sup>, een cottage<sup>247</sup>, een zomerhuisje<sup>248</sup> en ontwierp hij de plannen

---

<sup>235</sup> Raphaël Speybrouck, *Bouwen van twee huizen van Aug. Soete-Devos in de Oostwestenstraat te Diksmuide in 1921*, Archief Speybrouck, 290, Ieper: Stadsarchief.

<sup>236</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestekken over het bouwen van een herberg en een huis van Aloïs Vereecken te Houthulst*, Archief Speybrouck, 291, Ieper: Stadsarchief.

<sup>237</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van café "Altebij" van Vanderghote te Assebroek in 1927*, Archief Speybrouck, 300, Ieper: Stadsarchief.

<sup>238</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over de expertise van het kasteel van Geluvel en afhankelijkheden van Keingiart te Geluvel in 1923*, Archief Speybrouck, 294, Ieper: Stadsarchief.

<sup>239</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>240</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 1-10.

<sup>241</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een groep gebouwen van Jules Waermoes-Troffaes te Blankenberge in 1925*, Archief Speybrouck, 106, Ieper: Stadsarchief.

<sup>242</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van Alfons Speybrouck te Schaarbeek in 1925*, Archief Speybrouck, 110, Ieper: Stadsarchief.

<sup>243</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van Jos Speybrouck in de Liebaertlaan te Kortrijk in 1925*, Archief Speybrouck, 115, Ieper: Stadsarchief.

<sup>244</sup> Speybrouck, *Brief van Antoon Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>245</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van Van Hauwermeiren te Duinpark in 1927*, Archief Speybrouck, 299, Ieper: Stadsarchief.

<sup>246</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van verschillende types van bungalows te Duinpark in 1925*, Archief Speybrouck, 119, Ieper: Stadsarchief.

<sup>247</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een cottage van H. Guebel te Duinpark in 1926*, Archief Speybrouck, 122, Ieper: Stadsarchief.

<sup>248</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen vaneen zomerhuisje van A. Schautteet te Duinpark in 1927*, Archief Speybrouck, 126, Ieper: Stadsarchief.

voor een hotel.<sup>249</sup> In Koksijde bouwde hij twee villa's<sup>250</sup> en verbouwde hij het huis van Camille Luca<sup>251</sup>.

Op 3 november 1928 verhuisde het gezin Speybrouck naar Blankenberge, de geboortestad van zijn vrouw Jozefina. Ze betrokken er een woning in de Hendrik Consciencestraat 18, later verhuisden ze naar een pand in de Malecotstraat 10.<sup>252</sup> Al snel kreeg Speybrouck voldoende werk aangeboden, aangezien hij een van de eerste gediplomeerde architecten in de stad was. Op 6 april 1930 werd er in het gezin Speybrouck een vijfde kindje geboren, Magdalena (Magda).

In februari 1939 werd het beroep van architect wettelijk erkend.<sup>253</sup> Op 13 juni 1939 werd Raphaël Speybrouck ingeschreven in het register der griffie van de provincie als architect, in de periode hiervoor was het vak van architect nog niet beschermd en werd het eerder als een kunstvak gezien.<sup>254</sup>

Het gezin Speybrouck verhuisde op 6 juli 1945 naar de Kapellensteenweg 327A in Kalmthout.<sup>255</sup> Een van de eerste grote opdrachten voor Speybrouck in Antwerpen was het herstel van het wezenhuis Ternick in Antwerpen dat in 1945 was vernield door een bominslag.<sup>256</sup> Al snel volgend er meer opdrachten in de provincie Antwerpen. In 1949 kon Speybrouck dankzij een opdracht een kasteel kopen op het domein Ten Dorpe in Mortsel. Hij herstelde het vervallen kasteel en ging er met zijn gezin wonen.<sup>257</sup>

Tot drie weken voor zijn dood bleef Raphaël Speybrouck plannen en berekeningen maken voor woningen. Zijn kinderen hielpen hem bij zijn werk, de een als chauffeur, de ander deed het typwerk of tekende de plannen voor de dossiers. Ze werkten mee met hun vader, net zoals

---

<sup>249</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het ontwerpen van hotel "Inno" te Duinpark in 1925*, Archief Speybrouck, 116, Ieper: Stadsarchief.

<sup>250</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van twee villa's van Roose te Koksijde in 1925*, Archief Speybrouck, 114, Ieper: Stadsarchief.

<sup>251</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen van een huis van Camille Luca te Koksijde in 1928*, Archief Speybrouck, 131, Ieper: Stadsarchief.

<sup>252</sup> Vandenbilcke, *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper*, n.p.

<sup>253</sup> Bertels, "De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein," 184.

<sup>254</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>255</sup> Vandenbilcke, *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper*, n.p.

<sup>256</sup> "Historiek van de voorziening," laatst geraadpleegd op 30 juni 2014, <http://terninck.be/over-ons>.

<sup>257</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

hij vroeger met zijn broers in het atelier van zijn vader had meegeholpen.<sup>258</sup> Raphaël Speybrouck stierf in Mortsel op 26 juni 1959.

### I.3 Landmeter en schatter van oorlogsschade

Raphaël Speybrouck was tijdens zijn Ieperse periode (1920-1928) niet enkel werkzaam als architect, hij bezat immers ook een diploma van landmeter-schatter. In deze functie werkte hij ondermeer als bemiddelaar in geschillen tussen aannemers.<sup>259</sup> Speybrouck werd door een rechter aangesteld als deskundige om metingen en onderzoek uit te voeren. In 1924 was hij aangesteld als onafhankelijk landmeter bij het geschil tussen de aannemers Maurice Six en Camille Tanghe, verantwoordelijk voor de pleisterwerken, en aannemer Foré. Speybrouck onderzocht de plakwerken en oordeelde dat deze zorgvuldig waren aangebracht. De ontstane barsten in het plafond waren te wijten aan een onvolledige verbinding van de roosterstukken en aan de felle wind die de mortel te snel had laten drogen. Het plafond was bovendien onderhevig geweest aan druk van bovenaf bij het aanleggen van de elektriciteit. De aannemers Six en Tanghe waren bereid de nodige herstellingen uit te voeren.<sup>260</sup>

In opdracht van onderzoeksrechter Devos onderzocht Speybrouck de aangebrachte schade aan de twee villa's van Armand Van de Lanoitte in de ABC-sstraat. In zijn verslag stelde Speybrouck vast dat de schaliën op verschillende plekken door de wind waren afgewaaid. De goten waren op verschillende plekken verdwenen of waren met geweld afgerukt, op andere plaatsen werden de goten en afleidingen nooit voltooid. De elektrische leiding werd nooit afgewerkt, maar de buizen en draden waren volledig vernield. In sommige delen van de villa's was het plakwerk aan vernieuwing toe. De volledige schade aan de twee eigendommen werd op 1567,45 Bfr. geraamd.<sup>261</sup> Speybrouck werd ook aangesteld als bemiddelaar tussen de eigenaar Armand Van de Lanoitte en aannemer Phillippe De Groef.<sup>262</sup>

Als landmeter was Speybrouck ook werkzaam als schatter van oorlogsschade. Hij stelde schattingen op voor verschillende woningen in naburige gemeenten Wijtschate, Geluvelde, Hollebeke, en Moorslede. Hij werd ook opgeroepen voor het schatten van de schade aan de

---

<sup>258</sup> Ibid.

<sup>259</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 74.

<sup>260</sup> Raphaël Speybrouck, *Schatting Six-Tanghe tegen Foré*, 23 oktober 1924, Archief Speybrouck, 418, Ieper: Stadsarchief.

<sup>261</sup> Raphaël Speybrouck, *Verslag en Raming der Schade*, 8 januari 1924, Archief Speybrouck, 419, Ieper: Stadsarchief.

<sup>262</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het proces tussen aannemer Philippe De Groef enerzijds en eigenaar Armand Van de Lanoitte anderzijds betreffende de aangebrachte schade aan het huis van Van de Lanoitte te Ieper in 1923-1924*, Archief Speybrouck, 419, Ieper: Stadsarchief.

kerken van Zandvoorde, Hollebeke, Voormezele en Neerwaasten en voor het klooster in Lo.<sup>263</sup> In 1941 stelde Speybrouck in opdracht van het stadsbestuur van Blankenberge een inventaris op voor de Pier van Blankenberge.<sup>264</sup> Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte hij schattingen voor geleden oorlogsschade aan woningen in Blankenberge.<sup>265</sup>

In de jaren 1950 maakte Speybrouck ook schattingen van water- en stormschade en voor het verkrijgen van leningen voor onder andere de Belgische Hypotheekmaatschappij en Société Patronale Hypothécaire.<sup>266</sup>

#### **I.4 Bestuurslid en schepen**

Naast architect en schatter was Speybrouck in Ieper actief in verschillende verenigingen. Hij stichtte er de plaatselijke afdeling van de Vlaamse Toeristen Bond (VTB), om dit te vieren werd er in 1927 een stoet opgezet.<sup>267</sup> De VTB werd op 29 januari 1922 opgericht als concurrent van de Franstalige Touring Club de Belgique (TCB).<sup>268</sup> In 1908 had de Touring Club al gepoogd een Nederlandstalige tak op te richten. De VTB werd opgericht vanuit de Vlaamse Beweging. De vereniging had tot doel om het sociaal toerisme te bevorderen, daarbij richtte men zich vooral op de middenklasse en arbeiders.<sup>269</sup> De VTB kende snel een groeiend succes door de oprichting van lokale afdelingen. In 1922 werden er al 58 afdelingen opgericht vanuit het hoofdkantoor in Antwerpen.<sup>270</sup> De meeste afdelingen werden opgericht door onderwijzers, artsen of architecten. Deze beroepen werden geacht de bevolking de juiste waarden aan te leren.<sup>271</sup> Raphaël Speybrouck was één van de vele lokale vertegenwoordigers van de VTB. Het tijdschrift *De Toerist*, vanaf 1926 *Toerisme*, was de spreekbuis van de vereniging.<sup>272</sup> De VTB was in de eerste plaats opgericht om groepsreizen te organiseren. Hierbij werd vaak geopteerd voor Vlaams gezinde bestemmingen, zoals Vlaamse en

---

<sup>263</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 37.

<sup>264</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het maken van een inventaris van de "Pier van Blankenberge" van het stadsbestuur te Blankenberge in 1938-1941*, Archief Speybrouck, 317, Ieper: Stadsarchief.

<sup>265</sup> Ibid., 38.

<sup>266</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 42-49.

<sup>267</sup> Speybrouck, *Brief van Antoon Speybrouck aan Annick Vandebilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>268</sup> Sophie Gyselinck, "Grenzeloos reizen. De Vlaamse Toeristenbond tijdens het interbellum," in *ADV-N Mededelingen*, nr. 43 (2014): n.p..

<sup>269</sup> Bruno Notteboom, "'Ouvrons les yeux!': stedenbouw en beeldvorming van het landschap in België 1890-1940" (doct. diss., Universiteit Gent, 2009), 315.

<sup>270</sup> Gyselinck, "Grenzeloos reizen. De Vlaamse Toeristenbond tijdens het interbellum," n.p..

<sup>271</sup> Notteboom, "'Ouvrons les yeux!': stedenbouw en beeldvorming van het landschap in België 1890-1940," 321.

<sup>272</sup> Valentine De Bel, "Honderd jaar Grote Oorlog: toerisme in de frontzone. Onderzoek voor een conceptueel databaseontwerp" (lic. diss., Universiteit Gent, 2013), 16.

Nederlandse steden.<sup>273</sup> Daarnaast werd er vanaf 1922 een toeristische gids, *Steden en Landschappen* uitgegeven.<sup>274</sup> De VTB propageerde zich niet als louter een reisbureau, maar als een Vlaams gezinde cultuurbeweging.<sup>275</sup> Naast daguitstappen en langere reizen werden er ook voordrachten, cursussen en filmvoorstellingen georganiseerd.<sup>276</sup> De Ieperse afdeling van de VTB was in 1927 een van de belangrijkste Ieperse verenigingen.<sup>277</sup> Raphaël Speybrouck werd in 1928, na zijn vertrek uit Ieper, geëerd tijdens de jaarlijkse vergadering van de Ieperse VTB.<sup>278</sup>

Naast zijn functie bij de Vlaamse Toeristenbond was Raphaël Speybrouck ook bestuurslid van het Davidsfonds in Ieper. Het Davidsfonds werd in 1875 opgericht en was in de eerste plaats een Vlaams katholieke cultuurvereniging.<sup>279</sup> Naast het uitgeven van boeken om het Vlaams te promoten, was het Davidsfonds ook verantwoordelijk voor het organiseren van voordrachten, muziekavonden en het opzetten van volksbibliotheken.<sup>280</sup> Net zoals bij de VTB, werden de meeste activiteiten georganiseerd door plaatselijke afdelingen.<sup>281</sup> De Ieperse afdeling van het Davidsfonds werd in 1886 opgericht door E.H. Hugo Verriest.<sup>282</sup> Na de oorlog was het ledenaantal over heel Vlaanderen sterk geslonken. Met de aanstelling van algemeen secretaris Van der Mueren in 1919 bloeide de vereniging terug op.<sup>283</sup> In 1925 was het ledenaantal van 1913 al overtroffen.<sup>284</sup> In Ieper telde het Davidsfonds in 1927 echter maar 150 leden. In de *Ypersche Bode* riep men de Ieperlingen op om leden te verwerven en zo mee te werken aan de ontwikkeling van Vlaanderen.<sup>285</sup> Raphaël Speybrouck was vanaf 1927 ondervoorzitter van de Ieperse afdeling.<sup>286</sup> Na zijn verhuis naar Koksijde, werd Speybrouck vanaf 8 november 1928 vervangen door Jules Corneille.<sup>287</sup>

---

<sup>273</sup> Notteboom, "'Ouvrons les yeux!': stedenbouw en beeldvorming van het landschap in België 1890-1940," 317.

<sup>274</sup> *Ibid.*, 319.

<sup>275</sup> H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, vol. 2 (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1969-1972), 153.

<sup>276</sup> Gyselinck, "Grenzeloos reizen. De Vlaamse Toeristenbond tijdens het interbellum," n.p..

<sup>277</sup> "Welige bloei," *De Ypersche Bode*, 20 maart 1927, 1.

<sup>278</sup> "Stadsnieuws," *De Poperinghenaar*, 30 december 1928, 2.

<sup>279</sup> Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, vol. 2, 157.

<sup>280</sup> Edward de Maesschalck en Luc Vints, *Davidsfonds 1875-2000* (Leuven: Davidsfonds, 2000), 26.

<sup>281</sup> *Ibid.*, 29.

<sup>282</sup> Richard Hoflack, *75 jaar Davidsfonds te Vlamertinge: 1928-2003* (Ieper: Davidsfonds Vlamertinge, 2003), 15.

<sup>283</sup> H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, vol. 1 (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1969-1972), 218.

<sup>284</sup> Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, vol. 2, 157.

<sup>285</sup> "Davidsfonds," *De Ypersche Bode*, 8 mei 1927, 1.

<sup>286</sup> "Davidsfonds," *De Poperinghenaar*, 2 januari 1927, 2.

<sup>287</sup> "Davidsfonds," *Het Ypersche Volk*, 10 november 1928, 2.



Ondanks zijn jonge leeftijd heeft Raphaël Speybrouck in Ieper niet enkel naam gemaakt als architect, maar ook als invloedrijk figuur in Vlaams gezinde katholieke kringen. Daarnaast engageerde Speybrouck zich in het geven van lessen over bouwkunde in de cursus Kunstvorming in de Ieperse vakschool.<sup>288</sup> Op 30 augustus 1925 was hij één van de juryleden voor het ontwerp van het IJzermonument in Diksmuide.<sup>289</sup> In 1925 nam Speybrouck ook deel aan een ontwerpwedstrijd voor het nieuwe justitiepaleis van Hasselt.<sup>290</sup>

Ook in Blankenberge was Raphaël Speybrouck actief in het verenigingsleven, hij was er bestuurslid van het Davidsfonds.<sup>291</sup> Daarnaast was hij lid van de Blankenbergse afdeling van de Vlaamse Toeristenbond, die in 1926 werd opgericht. Speybrouck volgde architect Louis Van Sluys op als voorzitter. Onder hem werd het ledenaantal bijna verdubbeld.<sup>292</sup> Louis Van Sluys was al verschillende jaren actief katholieke schepen in de Blankenbergse gemeenteraad. Tijdens de Duitse bezetting werd de volledige gemeenteraad uit zijn ambt ontzet en nam een nieuw schepencollege de taken over. Van Sluys was tijdelijk burgemeester van maart tot september 1941. In oktober 1941 werd Victor De Rycker burgemeester van de stad.<sup>293</sup> Hij was lid van het VNV en was sinds 1939 samen met Van Sluys schepen in Blankenberge.<sup>294</sup> Hoewel Raphaël Speybrouck eerder nog geen politieke mandaten had opgenomen, werd hij in november 1941 aangesteld als schepen. Mogelijks waren zijn lidmaatschappen van het Davidsfonds en de VTB een opstap naar deze functie. Speybrouck kreeg de bijnaam “*De Koperen Christus*”.<sup>295</sup> Na de landing van de geallieerden diende burgemeester De Rycker op 3 september 1944 zijn ontslag in en vluchtte hij naar Duitsland. Ook Speybrouck gaf die dag zijn ontslag als schepen. Op 9 september 1944 arriveerden de geallieerden in Blankenberge en Van Sluys werd aangesteld tot waarnemend burgemeester.<sup>296</sup>

---

<sup>288</sup> “Ypersch leven,” *De Ypersche Bode*, 26 juni 1927, 2.

“Kunstvorming,” *De Ypersche Bode*, 09 oktober 1927, 4.

<sup>289</sup> Frank Seberechts, “Slechts de graven maken een land tot vaderland. Van Heldenhulde tot IJzertoren: een stenen hulde aan de Vlaamse IJzersoldaten,” in *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, red. Frank Seberechts. (Tielt: Lannoo, 2003), 131.

<sup>290</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een nieuw justitiepaleis te Hasselt, ontwerpen als deelname aan de wedstrijd in 1925*, Archief Speybrouck, 111, Ieper: Stadsarchief.

<sup>291</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>292</sup> “VTB/VAB Blankenberge meer dan 80 jaar jong !,” laatst geraadpleegd op 29 juni 2014, <http://www.vtbkultuur.be/page?orl=208&ssn=&lng=1&pge=1845&nws=115>.

<sup>293</sup> Robert Boterberge, *Twee eeuwen Blankenbergse gemeentepolitiek* (Oostende: Goekint Graphics, 2012), 105.

<sup>294</sup> *Ibid.*, 103.

<sup>295</sup> *Ibid.*, 105.

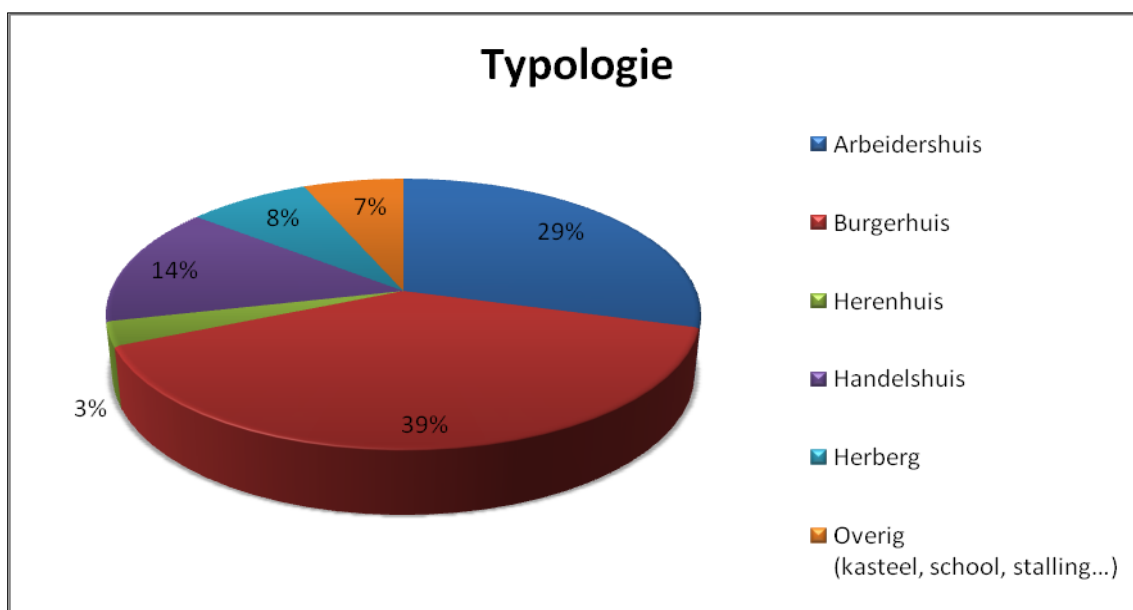
<sup>296</sup> *Ibid.*, 106



## II De realisaties van Speybrouck in Ieper<sup>297</sup>

### II.1 Typologieën

Een volledig overzicht van de ontwerpen van Speybrouck in Ieper bevindt zich in het tweede deel van de masterproef: Inventaris van het oeuvre van Speybrouck in Ieper. Om het werk van de architect beter te begrijpen werd er een onderverdeling gemaakt in zes verschillende types van gebouwen. Het onderzoek besloeg 138 ontwerpen. Deze 138 realisaties werden hieronder verdeeld in de categorieën arbeidershuis, burgerhuis, herenhuis, handelshuis, herberg en overig. Onder deze laatste typologie vallen onder meer gebouwen zonder woonfunctie, zoals een school of een oorlogsmonument en uitzonderlijke gebouwen, zoals het kasteel Reigersburg.



**Afbeelding 2:** Procentuele weergave per typologie van de gebouwen door Speybrouck ontworpen in Ieper

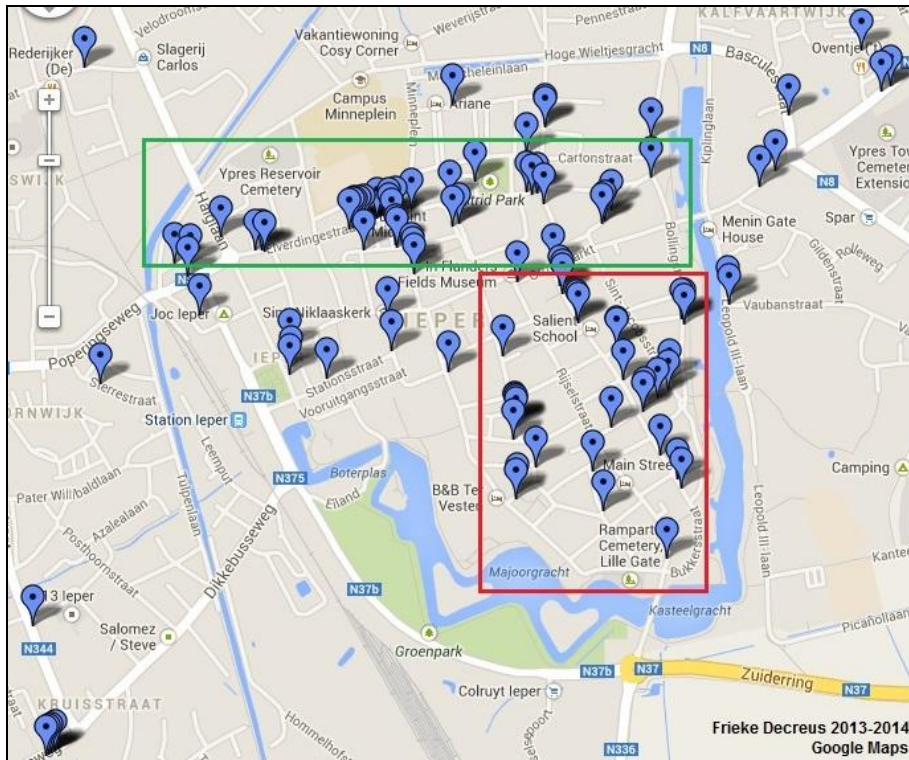
Het grootste percentage van de woningen in dit onderzoek bestaat uit burgerhuizen. Dit zijn woningen bestaande uit drie of meer traveeën en minstens twee bouwlagen. Deze huizen werden gebouwd voor de middenklasse. Deze typologie beslaat 55 van de 138 woningen in het onderzoek.

Met 29% of 41 woningen beslaan de arbeidershuizen de tweede grootste typologie. Arbeidershuizen zijn woningen gebouwd voor arbeiders en mensen met een lager inkomen. Deze huizen bestaan voornamelijk uit een gevel van ongeveer 4 à 5m of 2 traveeën en twee bouwlagen.<sup>298</sup> Van de 138 onderzochte gebouwen, zijn er 20 of 14% handelshuizen. Dit zijn

<sup>297</sup> Raphaël Speybrouck, Archief Speybrouck, 2-133, Ieper: Stadsarchief.

<sup>298</sup> Leen Meganck, "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," *Gentse bijdragen tot de interieurgeschiedenis* 33 (2004): 149.

gebouwen met een winkel in combinatie met een woning. Daarnaast zijn er ook 11 ontwerpen voor herbergen, hieronder worden restaurants, spijshuizen en herbergen gerekend. De typologie “overig” omvat zeven ontwerpen met een specifieke functie die niet tot de bovengenoemde typologieën kunnen worden gerekend, zoals scholen, kastelen en monumenten. De typologie herenhuizen beslaat vier ontwerpen. Herenhuizen werden ontworpen voor de hogere klasse en zijn groter en luxueuzer uitgebouwd dan burgerwoningen. Na het interbellum kozen de meer gegoeden steeds meer voor een villa buiten de stad in plaats van een stedelijke rijwoning.<sup>299</sup>



**Afbeelding 3:** Ligging van de woningen van Speybrouck op een kaart van het huidige Ieper.

Op bovenstaande kaart van Ieper zijn alle realisaties van Speybrouck aangegeven. Het is meteen duidelijk dat het merendeel zich in de Ieperse binnenstad bevindt. De herenhuizen en burgerhuizen concentreren zich vooral in de buurt van het Astridpark en de Elverdingestraat en de grote straten rond de Grote Markt (groen kader). De kleinere arbeiderswoningen situeren zich meer in het zuidelijker deel van de stad in de Sint-Pieterswijk, tussen het Zaalhof en de Sint-Jacobskerk (rood kader).

<sup>299</sup> Ibid.

### II.1.1 Materiaalgebruik

Het materiaalgebruik verschilde weinig per typologie. Vaak werden dezelfde materialen aangewend, al dan niet aangevuld met specifieke eisen van de eigenaar en afhankelijk van het aanwezige budget. In het schattend bestek somde de architect de materialen op die hij wenste te gebruiken. Het metselwerk werd uitgevoerd in gele baksteen, lokale baksteen of stenen van de kust, soms in combinatie van hergebruikte baksteen van de vernielde woning. Dit was onder meer het geval voor de twee aansluitende panden in de Rijselstraat, waarvoor Speybrouck in zijn bestek melding maakt van “*Maçonnerie en brique de remploi*”.<sup>300</sup> De voorgevels werden uitgewerkt in lokale gele baksteen of stenen uit Boom, Hellebosch of Zandvoorde. Voor de zijgevels opteerde men Boomse of Doornikse baksteen of een gelijkaardige soort. Bij het verharderen van de ondergrond en versteviging van het pand werd gebruik gemaakt van kapotte stenen van het vernielde gebouw, maar ook van Boomse baksteen en beton van Sironval.

Dorpels en plinten werden uitgewerkt in blauwe hardsteen, ook gekend onder de naam *petit granit*. Deze steen werd gewonnen in Henegouwen in de streek van Soignies en Ecaussines. Andere steensoorten, zoals harde kalksteen, werden ook onder de noemer blauwe hardsteen geplaatst.<sup>301</sup> In het geval van de drie gebouwen voor de dekenij in de Janseniusstraat<sup>302</sup> en een herberg in de D’Hondstraat 18<sup>303</sup> werd het zogenaamde *grès van Arras* gebruikt. Vensterbanken, consoles, deklijsten en andere elementen van de voorgevel werden uitgewerkt in witte euville- of morleysteen.

Als dakbedekking koos de architect voor rode of blauwe pannen van de Kortrijkse Pottelbergfabriek of van een gelijkaardige producent. De dakpannenfabriek “Pottelberg” uit Kortrijk groeide na de oorlog uit tot de grootste producent naast de zogenaamde “Boomse pannen”.<sup>304</sup> De Westhoek kende reeds voor de Eerste Wereldoorlog een bloeiende industrie van steenbakkerijen en pannenfabrieken. Door de grote vraag naar materialen voor de wederopbouw in de verwoeste steden werden de fabrieken snel na de Wapenstilstand terug opgestart. Omdat de aanvoerwegen in slechte staat waren en om de productie te versnellen,

---

<sup>300</sup> Raphaël Speybrouck, *Metre descriptif. Reconstruction de la propriété de: Monsieur RYDEY-SESIER. Deux maisons*, Archief Speybrouck, 32, Ieper: Stadsarchief.

<sup>301</sup> Diane Hennebert en Marc Henricot, *De Steen* (Brussel: Centraal Bureau voor hypothecair krediet, 1997), 30.

<sup>302</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van de dekenij te Ieper*, Archief Speybrouck, nr. 100, Ieper: Stadsarchief.

<sup>303</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen eener herberg, gelegen in de Hondstraat*, Archief Speybrouck, nr. 103, Ieper: Stadsarchief.

<sup>304</sup> Jeroen Cornilly, “Kortrijkse dakpannen,” *In de Steigers* 17, nr. 3 (2010): 72.

werden er veldovens gebouwd om ter plaatse stenen en pannen te bakken.<sup>305</sup> Bij het herenhuis van dokter Frans Daelemans in de Elverdingestraat 15 werd het dak bedekt met schalieplaten.<sup>306</sup> Dit zijn leien uit natuursteen.<sup>307</sup> De schaliën op het dak van het handelshuis in de huidige Frenchlaan 26 waren afkomstig uit Herbaumont.<sup>308</sup>

Naast het exterieur, bepaalde de architect ook de afwerking van het interieur. Het timmer- en schrijnwerk werd uitgevoerd in rode Noorse den van eerste kwaliteit of in bepaalde gevallen in Amerikaans grenenhout, het zogenaamde pitch pine. Dit is een sterke geel- tot roodbruine naaldhoutsoort die onder meer werd gebruikt voor bouwconstructies.<sup>309</sup> Het werk van de timmerman en schrijnwerker was van een andere categorie. Grote bouwwerken, zoals dakconstructies en gewelven werden door een timmerman gemaakt. Voor de bouw van binnendeuren en parketvloeren werd een schrijnwerker gevraagd.<sup>310</sup> Op de verdiepingen werden meestal plankenvloeren in rode den van eerste kwaliteit gelegd. Voor de trappen werd gebruikt gemaakt van verschillende houtsoorten: beuk, iep en grenenhout.

Op het gelijkvloers verschilde de vloerbedekking per woning. Doorgaans werd er gebruik gemaakt van drie verschillende tegelsoorten, afhankelijk van de wensen en het budget van de eigenaar. De keuze van de vloerbedekking hing af van de functie waarvoor de kamer werd gebruikt. Vloeren waar veel passage was, zoals de gang, waren sterker onderhevig aan slijtage dan een slaapkamervloer. Ruimten waar veel met water werd gewerkt, zogenaamde natte kamers, zoals de wasplaats, kregen een andere vloer dan de woonruimten.<sup>311</sup> In de gewone kamers zoals de eetkamer en de keuken werden meestal goedkopere, effen cementtegels gebruikt. Naargelang het budget van de eigenaar plaatste men duurdere keramiektegels, effen of met een patroon “*met kleurige tekeningen*”.<sup>312</sup> In arbeiderswoningen werden meestal keramiektegels zonder patroon gebruikt. Doorgaans werden keramiektegels enkel in de

---

<sup>305</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 99.

<sup>306</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen eener woning in de Elverdinghestraat, te Yeper*, Archief Speybrouck, nr. 101, Ieper: Stadsarchief.

<sup>307</sup> Roland Dreesen, Michiel Duser en Eric Groessens, "Natuursteen als historisch bouwmetaal. Een onvervangbaar patrimonium," in *Grondstof, stof tot nadenken: Steen*, red. Patrick De Rynck (Oostkamp: Stichting Kunstboek, 2003), 34.

<sup>308</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een handelshuis in de Meenenstraat te Ieper*, Archief Speybrouck, nr. 105, Ieper: Stadsarchief.

<sup>309</sup> *Het houtboek: de fascinerende wereld van het hout: veelzijdig en levend materiaal, toegepast door de eeuwen heen* (Wageningen: Zomer en Keuning, 1977), 263.

<sup>310</sup> Diane Hennebert, Philippe Samyn en Stéphane Verboomen, *Het Hout* (Brussel: Centraal Bureau voor hypothecair krediet, 1996), 25.

<sup>311</sup> Ronald Stenvert, "Hygiënische vloeren: vloerentaxonomie 1850-1965," in *Over de vloer: met voeten getreden erfgoed*, red. Eloy F. Koldewij (Zwolle: Waanders, 2008), 294.

<sup>312</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van twee huizen in de Diksmuidestraat te Yper*, Archief Speybrouck, 108, Ieper: Stadsarchief.

representatieve ruimten van het huis gelegd, zoals in de inkomhal, het bureau, de pronkkamer, het salon, de eetkamer. Slechts in een enkel geval werden ze ook in de keuken of in het toilet toegepast. In bepaalde ontwerpen werden er tegels uit de vernielde woning hergebruikt. Voor de gebouwen van de dekenij in de Janseniusstraat werden keramiektegels van de fabrikant Welkenraedt aangekocht.<sup>313</sup> Dit was een Belgisch bedrijf, gesticht in 1892 en gespecialiseerd in de productie van keramische tegels met tekeningen en in keramische mozaïektegels.<sup>314</sup> Bij de productie van cementtegels en keramiektegels werden dezelfde motieven en patronen toegepast. Beide tegelsoorten leken erg goed op elkaar en waren moeilijk te onderscheiden. De cementtegel was minder slijtvast en zodoende goedkoper dan de keramische tegel.<sup>315</sup> Tijdens de wederopbouw was de drooggeperste cementtegel erg populair voor het gebruik in arbeiderswoningen.<sup>316</sup> Op de koer en in de kelder en de wasplaats maakte men soms gebruik van Boomse bakstenen die rechtopstaand werden geplaatst om te dienen als vloerbedekking. In plaats van baksteen werden hiervoor ook beton- en goedkope granitotegels gebruikt.

De schouwen op het gelijkvloers, onder meer in de woonkamer, de eetkamer en het bureau, werden bedekt met marmer in het zogenaamde *rouge Belge*. Het gebruik van marmer op een schouw had voornamelijk een esthetische functie.<sup>317</sup> Bij het herstel van de woning van Henri Castel op de Meenseweg werden de schouwen op het gelijkvloers met marmer bedekt, maar op de verdiepingen werd er rode den gebruikt die werd overgeschilderd in een marmerpatroon.<sup>318</sup> Rode marmers of Vlaamse marmers bestonden eigenlijk uit harde kalksteen. Deze marmersoorten werden gewonnen in de streek tussen Barvaux en Beaumont.<sup>319</sup> In handelspanen werd het rode marmer gebruikt op vitrinekasten in het blad van de toonbank.

### **II.1.2 Arbeidershuizen**

De arbeidershuizen uit het onderzoek zijn rijhuizen bestaan uit twee tot drie traveeën met twee of drie bouwlagen onder een zadeldak. Bij woningen met tweeënhalve bouwlaag werd deze halve bouwlaag ingenomen door een mansardekamer. De gevels waren eenvoudig

---

<sup>313</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van de dekenij te Ieper*, Archief Speybrouck, nr. 100, Ieper: Stadsarchief.

<sup>314</sup> *L'Art et ses applications: recueil de reproductions d'oeuvres exécutées par les membres de la gilde des anciens élèves de l'école St-Luc de Gand* (Gent: L'école St-Luc de Gand, 1923), 8.

<sup>315</sup> Mario Baeck, "De industriële tegel in België," in *Industrial Tiles (1840-1940)*, red. Johan Kamermans en Hans van Lemmen (Otterlo: Nederlands Tegelmuseum, 2004), 88.

<sup>316</sup> *Ibid.*, 92.

<sup>317</sup> Hennebert en Henricot, *De Steen*, 31.

<sup>318</sup> Raphaël Speybrouck, *Reconstruction de la Propriété de Monsieur Henri Castel*, Archief Speybrouck, 22, Ieper: Stadsarchief.

<sup>319</sup> Hennebert en Henricot, *De Steen*, 33.

uitgewerkt met al dan niet decoratieve gevelankers, rolwerk en baksteenfriezen en korbboogvormige deur- en vensteropeningen. Bij enkele ontwerpen werden er luiken voorzien aan de vensters op het gelijkvloers. Ondanks dat de woningen waren bestemd voor arbeiders en mensen van een lagere klassen, werd er steeds geopteerd voor kwalitatieve materialen. Zo gaf de architect steeds aan dat er hout en bakstenen van *eerste hoedanigheid* moesten worden gebruikt, zodoende dat de woning lang zou meegaan.<sup>320</sup>

De meeste arbeiderswoningen werden opgebouwd uit één of twee verdiepen. De indeling volgde grotendeels het model van de traditionele 19de eeuwse burgerwoning.<sup>321</sup> De ontwerpen van Speybrouck voor arbeiderswoningen zijn onder te verdelen in twee categorieën. In het eerste geval bestaat het gelijkvloers uit een woonkamer, waar ook werd gegeten en een aparte keuken.<sup>322</sup> In het tweede geval was de eerste kamer op het gelijkvloers de woonkamer of het salon. Deze kamer was aan de straatzijde gelegen en werd in vele gevallen als pronkkamer of zogenaamde *beste kamer* gebruikt. En suite met het salon bevonden zich de eetkamer en de keuken.<sup>323</sup> Het interieur van de pronkkamer was vaak luxueuzer dan in de rest van de woning. Deze ruimte had een representatieve functie en werd enkel gebruikt bij hoog bezoek, huwelijken, overlijden en andere speciale gelegenheden zoals communies.<sup>324</sup>

De keuken was verbonden met de achterkeuken of wasplaats. De achterkeuken diende als vuile zone van de keuken. Hier bevond zich de gootsteen en een pomp die was verbonden met de waterput. De scheiding tussen de keuken en achterkeuken moest vieze geuren uit het huis weghouden.<sup>325</sup> In de woningen van Speybrouck waren de gootstenen meestal voorzien van een sifon en een dubbele pomp.<sup>326</sup> Dankzij de sifon was er minder last van kwalijke geuren uit de riolering. De achterkeuken was tevens de wasplaats, waar het linnen en de kookwas

---

<sup>320</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van twee Werkmanswoningen voor rekening van Mijnheer M. Proot*, Archief Speybrouck, 83, Ieper: Stadsarchief.

<sup>321</sup> Meganck, "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 158.

<sup>322</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers van de dubbelwoning in de Bukkerstraat*, Archief Speybrouck, nr. 43, Ieper: Stadsarchief.

<sup>323</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers*, Archief Speybrouck, nr. 39, Ieper: Stadsarchief.

<sup>324</sup> Sofie De Caigny, *Bouwen aan een nieuwe thuis: wooncultuur in Vlaanderen tijdens het interbellum* (Leuven: Universitaire Pers, 2010), 123.

<sup>325</sup> Meganck, "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 162.

<sup>326</sup> Raphaël Speybrouck, *Relevé des dégâts a la maison de Mr. Jozeph Denudt rue Capron 32 à Ypres*, Archief Speybrouck, 3, Ieper: Stadsarchief.



werden gewassen.<sup>327</sup> Men deed er ook de afwas van de potten en pannen uit de keuken, daarom werd de achterkeuken ook wel eens het schotelhuis genoemd.<sup>328</sup>

Aan de keuken was een overdekte binnenplaats of koer verbonden waarin een waterput en een beerput werden geplaatst. Woningen zonder aansluiting op het stadswaternet diepten water uit de regen- of steenput. Bij de bouw van twee werkmanswoningen en een winkel voor Vermeersch in de Capucienenstraat werd er één waterput voorzien die was aangesloten op de drie panden.<sup>329</sup> Er werd steeds toegekeken op een strikte scheiding tussen het afvalwater en het proper water. Wanneer de woning was aangesloten op de riolering, mocht hierin het regen- en afvalwater worden geloosd. De beerput werd apart gelegd. Een woning beschikte meestal over slechts één toilet: binnen of buiten. De meeste arbeiderswoningen hadden een toilet in een afgesloten ruimte op de koer. Men moest dus eerst naar buiten of langs een overdekt terras om het toilet te bereiken. Een wc of water closet was enkel mogelijk wanneer de woning was aangesloten op het stadswaternet.<sup>330</sup> De meerderheid van Speybroucks bestekken voor arbeiderswoningen geven melding van een aansluiting met een waterleiding vanuit een steenput of een waterput. Dit was onder meer het geval in de woning van Alphonse Debeuf in de Neerstraat, waar er een waterleiding voorzien, aangesloten op één kraan.<sup>331</sup> In slechts vier casussen werd er in de bestekken gesproken van een verbinding met het stadswaternet.<sup>332</sup>

De arbeiderswoningen van Speybrouck waren niet voorzien van een badkamer, dit was een privilege voor de meer bedeelde burgers. Arbeiders beschikten niet over de middelen om een volledige badkamer aan te schaffen. Bovendien werd er bij arbeiders in het algemeen minder aandacht besteed aan de lichamelijke hygiëne.<sup>333</sup> In plaats van een badkamer, werd er een metalen badkuip in de achterkeuken geplaatst. Deze kuip was al dan niet verplaatsbaar en diende niet enkel voor de wekelijkse wasbeurt van de bewoners van het huis, maar ook om het linnengoed te reinigen. De badkuip werd geplaatst in de achterkeuken, omdat daar makkelijk warm water en warmte van het fornuis in de keuken kon worden overgebracht. Het lichaam

---

<sup>327</sup> Meganck, "Doet u aan familieleven? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 165.

<sup>328</sup> De Caigny, *Bouwen aan een nieuwe thuis: wooncultuur in Vlaanderen tijdens het interbellum*, 51.

<sup>329</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers voor de werkmanswoningen en het handelshuis*, Archief Speybrouck, nr. 70, Ieper: Stadsarchief.

<sup>330</sup> Meganck, "Doet u aan familieleven? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 158.

<sup>331</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een huis Neerstraat Yper*, Archief Speybrouck, 72, Ieper: Stadsarchief.

<sup>332</sup> Raphaël Speybrouck, *Reconstruction de la propriété de monsieur ERNEST WENES*, Archief Speybrouck, 25, Ieper: Stadsarchief.

<sup>333</sup> De Caigny, *Bouwen aan een nieuwe thuis: wooncultuur in Vlaanderen tijdens het interbellum*, 50.

werd slechts één keer per week grondig gewassen. In de meeste huizen gingen alle leden van het gezin om beurten in hetzelfde badwater.<sup>334</sup> Ook de dagelijkse wasbeurt gebeurde beneden aan de pomp of met een ketel warm water, waarbij men het gezicht, de handen en de hals reinigde.<sup>335</sup>

In de kelder werden voedingswaren opgeslagen. Omdat de meeste arbeiderswoningen niet over een grote kelder beschikten, werden de kolen opgeslagen in een kolenhok op de koer.<sup>336</sup> Enkele arbeiderswoningen beschikten ook over een tuin. In de tuin of op de koer kon men het wasgoed koken, bleken en ophangen. Het grootste deel van de tuin diende als moestuin, daarnaast werden er konijnen en kippen gekweekt om later op te eten.<sup>337</sup> Op de verdieping of op de mansarde waren twee à drie slaapkamers aanwezig. Doorgaans was er één kamer voor de jongens, één voor de meisjes en een derde kamer voor de ouders.<sup>338</sup> Het tweede verdiep bestond uit een zolder of uit een verdiep met nog twee of drie slaapkamers en een zolderruimte.

De meeste arbeiderswoningen hadden een waterleiding, maar waren niet aangesloten op het stadswaternet. Daarnaast zijn er in de bestekken geen aanwijzingen van gasleidingen en elektriciteit. Het gasnet werd niet overal even snel hersteld, maar er was wel al in 1919 een elektrisch noodnet in de stad.<sup>339</sup> In haar onderzoek voor de Gentse interbellum woning gaat Leen Meganck ervan uit dat de meeste arbeiderswoningen nog geen centrale verwarming hadden. Dit was een voorrecht van de meer gegoede klasse. Arbeiderswoningen werden verwarmd door de kolenkachel in de keuken van het huis.<sup>340</sup> De enige vorm van elektriciteit bestond uit één lamp in de meest gebruikte kamer van de woning, meestal de keuken.<sup>341</sup>

### **II.1.3 Burgerhuizen**

De burgerhuizen naar ontwerp van Raphaël Speybrouck zijn rijhuizen bestaande uit twee tot drie traveeën met twee of drie bouwlagen. Enkele woningen hebben sierankers met aanduiding van het bouwjaar. Ook bij de burgerhuizen werd er gekozen voor materiaal van goede kwaliteit.

---

<sup>334</sup> Ibid., 51.

<sup>335</sup> Ibid., 60

<sup>336</sup> Meganck, "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 166.

<sup>337</sup> De Caigny, *Bouwen aan een nieuwe thuis: wooncultuur in Vlaanderen tijdens het interbellum*, 157.

<sup>338</sup> Ibid., 61.

<sup>339</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 99.

<sup>340</sup> Meganck, "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning," 155.

<sup>341</sup> Ibid., 157.

Verschillend met de arbeidershuizen waren de burgerhuizen van meer moderne gemakken voorzien. Volgens de bestekken van Speybrouck waren alle burgerwoningen aangesloten op het stadswaternet. Ongeveer een derde beschikte ook over een gas- en elektriciteitsaansluiting. De elektriciteit werd echter beperkt tot de verlichting: *“I lamp in iedere plaats, prise voor luster in de voorplaats”*.<sup>342</sup>

De indeling van burgerhuizen was vaak identiek aan arbeidershuizen, met toevoeging van enkele kamers. Het gelijkvloers werd opgedeeld in een inkomhal met en suite een salon of pronkkamer, woonkamer en een eetkamer. In enkele woningen was er een bureau of een kantoor op het gelijkvloers. Achter de eetkamer lag de keuken, met soms een aansluitende veranda, en de wasplaats met een toilet. In sommige gevallen werd het toilet op de koer geplaatst, zoals in de arbeidershuizen. De aanwezigheid van een toilet of water closet in de woning of de achterkeuken wijst op de aansluiting op het stadswaternet.<sup>343</sup> Op de koer was er ook een kolenhok aanwezig. De meeste burgerhuizen hadden een tuin aansluitend op de koer.

De eerste verdieping was opgedeeld in twee tot vier slaapkamers, met soms een toiletkamer of badkamer. Een toiletkamer was een kleine kamer met een wastafel om zich te verfrissen, hier was dus geen wc in aanwezig.<sup>344</sup> In enkele huizen werd er een aparte wc op de verdieping geplaatst. Dankzij de verbetering van sifons en de waterafvoering en de mogelijkheid tot het verwarmen van water, werden het toilet en de badkamer steeds meer een onderdeel van de woning en verschoven deze kamers naar de verdieping van de woning.<sup>345</sup>

De meeste burgerhuizen hebben twee verdiepingen. Het tweede verdiep bestond uit twee tot drie slaapkamers en een zolderkamer. Enkele woningen beschikten over een mansardeverdiep waar nog twee of drie slaapkamers gelegen waren. Meestal had de burgerwoning een plat dak met zinkbedekking boven de keuken en wasplaats.

#### ***II.1.4 Herenhuizen***

De herenhuizen verschillen weinig met de burgerhuizen ontworpen door Speybrouck. Ze behoren ze toe aan de hogere klasse, zoals dokters en advocaten en hadden meer kamers dan de burgerwoning. Doorgaans zijn de herenhuizen opgebouwd uit drie of meer traveeën en drie

---

<sup>342</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een huis op de Vandenpeereboomplaats te Yper*, Archief Speybrouck, 63, Ieper: Stadsarchief.

<sup>343</sup> Meganck, “Doet u aan familieleven? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning,” 158.

<sup>344</sup> *Ibid.*, 166.

<sup>345</sup> *Ibid.*, 165.

bouwlagen. De voorgevel is sterker uitgewerkt door middel van gevelversiering zoals rocailles en guirlandes, onder meer bij de woning van Gabrielle Podevijn op het Colaertplein 19. Om het uiterlijke effect van de voorgevel te versterken, werd er gebruik gemaakt van simili- of Euvillesteen bovenop de baksteenlaag.<sup>346</sup> Hierbij werd er een witte bepleistering met steenimitatie op de bakstenen aangebracht, waardoor de gevel leek opgebouwd uit natuursteen.<sup>347</sup>

Op het gelijkvloers werden de standaard kamers ingedeeld, zoals het salon, de eetkamer, de keuken en de wasplaats. Het toilet was aan de wasplaats verbonden op de koer. Daarnaast beschikten bepaalde herenhuizen over een spreekkamer of een bureau op het gelijkvloers. De woning telde meestal twee verdiepingen, met telkens twee of drie slaapkamers en soms een aparte toilet- of badkamer. Hoewel de huizen voor een hogere klasse waren bestemd zijn er in de ontwerpen van Speybrouck geen aanwijzingen dat er kamers of ingangen voor dienstpersoneel werden voorzien. Daarnaast waren er buiten een aansluiting voor gas en stadswater en enkel elektriciteit voor de verlichting voorzien.<sup>348</sup>

De herenhuizen werden doorgaans luxueuzer afgewerkt dan de doorsnee arbeiders- of burgerwoning. Dit uitte zich onder meer in de keuze van de vloeren. Waar in andere woningen enkel de pronkkamers met keramiektegels waren belegd, werd deze tegelsoort in herenhuizen in de meeste kamers van het gelijkvloers toegepast. Dokter Frans Daelemans liet in zijn woning in de Elverdingestraat keramiektegels met patronen leggen in de wachtkamer, werkkamer, loggia, wc, lavabo en keuken. Voor de achterkeuken werden effen gekleurde keramiektegels gebruikt. De buitensporigheid kende echter zijn uiting in de gang, waarvan de vloer volledig met gekleurde marmer werd bedekt.<sup>349</sup>

### ***II.1.5 Handelspannen***

Speybrouck ontwierp 20 verschillende handelshuizen in Ieper. De aard van de winkel is niet voor elk dossier gekend, maar de architect bouwde voor een divers publiek van handelaren. Zo ontwierp Speybrouck een winkel voor een hoedenmaker, drie beenhouwerijen en drie bakkerijen.

---

<sup>346</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, nr. 15, Ieper: Stadsarchief.

<sup>347</sup> Serge Migom, "Steen voor steen. Een proeve tot architectuurgeschiedenis van Vlaanderen vanuit materiaaltechnisch standpunt," in *Grondstof, stof tot nadenken: Steen*, red. Patrick De Rynck (Oostkamp: Stichting Kunstboek, 2003), 27.

<sup>348</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen eener woning in de Elverdinghestraat, te Yper*, Archief Speybrouck, nr. 101, Ieper: Stadsarchief.

<sup>349</sup> Ibid.

De grootte en oppervlakte van een handelspand verschilde weinig van een burgerwoning. Naast de winkel, functioneerde het gebouw ook als woonhuis voor de winkeleigenaar. In de meeste dossiers bestond het gelijkvloers uit een winkelgedeelte met daarachter een woongedeelte. Afhankelijk van de grootte van de winkel waren er één of meerdere woonruimtes ingericht. In bepaalde gevallen bestond het gelijkvloers enkel uit een winkel en een woonkamer met een koer en apart toilet. In andere panden was de volledige woonruimte achter de winkel gelegen met een woonkamer, keuken, eetplaats en een waskeuken. De meeste handelspanden beschikten over een bergplaats of hangar op de koer. In de kelder werden de kolen opgeslagen. Op de verdieping konden nog enkele woonruimtes, zoals een keuken, worden ingedeeld, samen met twee of drie slaapkamers en soms met een aparte badkamer. Op de zolderverdieping waren er nog twee tot drie slaapkamers en een zoldergedeelte aanwezig.

De ontwerpen voor een winkelpui namen verschillende vormen aan. In de hoedenwinkel voor Pierre Ote bestond de winkelpui uit een grote vitrine met een aparte deur in glas.<sup>350</sup> Dit was ook het geval voor de zaak van Henri Vlaemynck in de St-Jansstraat. Omdat het pand op de hoek van twee straten was gebouwd was er een tweede vitrine in de Herejansstraat.<sup>351</sup> De winkel van Irma Caepeel in de Korte Torhoutstraat had een grote winkelpui met twee grote vitrines en een glazen deur tussenin.<sup>352</sup> Een gelijkaardige winkelpui werd ontworpen voor een handelshuis in de Rijselstraat.<sup>353</sup> Speybrouck ontwierp ook handelshuizen waarbij de deur aansloot bij de winkelvitrine, zoals in de bakkerij voor Pierre Decramer<sup>354</sup> en de bakkerij in de Oude Houtmarktstraat.<sup>355</sup> In bovenstaande voorbeelden volgde de architect de typische traditionalistische stijl die hij ook in de woningen toepaste. In zijn ontwerp voor een winkelpui in de Frenchlaan ging hij echter een modernere toer op met een strakke vormentaal voor de deur en de vitrine. De rest van de gevel is echter opnieuw traditioneel opgevat.<sup>356</sup> Dezelfde moderne stijl gebruikt Speybrouck ook voor de winkelpui van een bakkerij in de Stationsstraat. Hier is ook de gevel minder traditioneel uitgewerkt.<sup>357</sup>

---

<sup>350</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, 26, Ieper: Stadsarchief.

<sup>351</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers*, Archief Speybrouck, 31, Ieper: Stadsarchief.

<sup>352</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, 58, Ieper: Stadsarchief.

<sup>353</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel van het handelshuis*, Archief Speybrouck, 32, Ieper: Stadsarchief.

<sup>354</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, 81, Ieper: Stadsarchief.

<sup>355</sup> Raphaël Speybrouck, *Blauwdruk van het plan van de voorgevel voor het handelshuis in de Oude Houtmarktstraat*, Archief Speybrouck, 86, Ieper: Stadsarchief.

<sup>356</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, 105, Ieper: Stadsarchief.

<sup>357</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van de voorgevel*, Archief Speybrouck, 133, Ieper: Stadsarchief.

De meeste handelspanden hadden geen aparte ingang aan de voorzijde naar de woonvertrekken. Een uitzondering hierop is de beenhouwerij van Albert Knockaert. De winkelvitruine werd in het midden van de gevel geplaatst met links de inkom naar de winkel en rechts een aparte deur die via een gang naar het woongedeelte leidde. In de winkel was er een deur naar de eetplaats van de woning.<sup>358</sup> Ook bij het handelshuis van Victor Caenepeel was er een aparte ingang naar de woonvertrekken. De linkertravee van het pand vormde een doorgang waarin de voordeur naar de woning was verwerkt. Vanuit de winkel kon men ook naar het woongedeelte.<sup>359</sup>

In het heropgebouwde handelshuis van hoedenmaker Pierre Ote in de D'Hondtstraat was niet enkel een gasaansluiting voorzien, maar de architect maakte in zijn bestek ook melding van “*volets mécaniques y compris tous les nécessaires de bonne Construction et bon fonctionnement y compris caisse et garniture*”. Uit het bestek is helaas niet duidelijk of de rolluiken enkel voor de winkelpui waren bestemd of ook voor de grote deur van de aanpalende opslagruimte werden gebruikt.<sup>360</sup>

In de bestekken voor handelshuizen valt op dat er vaak gebruikt werd gemaakt van keramische tegels in de winkelruimte. Heel vaak werden de tegels met een tekening of patroon bedekt, wat het geheel nog duurder maakte.<sup>361</sup> Volgens het bestek voor het handelshuis voor de zussen Hallaux op de Grote Markt 47 werden er in de winkel, de inkomhal, het salon, het toilet en in de gang tegels “*In Céramicque, Welkenraedt, volgens keus gebloemd 2<sup>de</sup> hoedanigheid*” gebruikt.<sup>362</sup> Bestekken voor andere panden geven aan dat er enkel voor materialen van de beste kwaliteit werd gekozen. In enkele winkelontwerpen werden er mozaïektegels gebruikt voor het interieur. Deze dure tegel werd gebruikt voor een lettermotief verwijzend naar de naam van de winkel in het portaal of de inkom van het pand. Dit werd onder meer toegepast in de winkel van Louis Demars op het Vandepereboomplein 13. In het bestek benadrukte Speybrouck dat “*Ce travail devra être executé par spécialiste*”.<sup>363</sup> De architect stond erop op dat de tegels correct werden aangebracht door een

---

<sup>358</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers*, Archief Speybrouck, 54, Ieper: Stadsarchief.

<sup>359</sup> Raphaël Speybrouck, *Plan van het gelijkvloers*, Archief Speybrouck, 57, Ieper: Stadsarchief.

<sup>360</sup> Raphaël Speybrouck, *Reconstruction de la Propriété de la FAMILLE OTE située rue des Chiens, à Ypres*, Archief Speybrouck, 26, Ieper: Stadsarchief.

<sup>361</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een huis in de korte Thourout straat. Eigendom van jufvrouw Irma Caenepeel*, Archief Speybrouck, nr. 58, Ieper: Stadsarchief.

<sup>362</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een handelshuis, gelegen hoek Neermarkt en groote markt te Yeper*, Archief Speybrouck, nr. 93, Ieper: Stadsarchief.

<sup>363</sup> Raphaël Speybrouck, *Constructon d'une maison de commerce propriété de Monsieur Louis DEMARS situé Place Vandepereboom*, Archief Speybrouck, nr. 41, Ieper: Stadsarchief.

vakman. Vanuit hygiënisch oogpunt werden de muren in handelshuizen waar met voeding werd gewerkt vaak met faience- of porseleintegels bedekt. In de beenhouwerij van Eugène Sohier werden witte faiencetegels gebruikt op de muren in de winkel en de keuken. Ook in dit handelshuis werd er een mozaïekpatroon met letters in de inkom gelegd.<sup>364</sup> Faiencetegels werden echter ook gebruikt op de muren in de wc-ruimte en rond de watersteen, zo ook in de burgerwoning van Arthur Rabau in de Korte Torhoutstraat.<sup>365</sup>

### **II.1.6 Herbergen**

Net zoals in de handelspanden bestond een herberg enerzijds uit een gelijkvloers met een café- of herbergkamer en anderzijds uit een woongedeelte met een woonkamer, keuken en wasplaats. Het toilet werd bereikt via de koer. In een schuur of hangar werd de drank en andere eetwaren opgeslagen. Op de verdieping waren twee tot vijf slaapkamers gebouwd. Afhankelijk van de indeling van het gelijkvloers, werd het tweede verdiep of de mansarde als woonverdieping van de herberg gebruikt met een keuken en eetplaats. In andere gevallen werden er twee of meer slaapkamers op de mansarde ingericht. Ook de zolderverdieping werd er verdeeld in meerdere slaapkamers en een zolderruimte.

## **II.2 Twee bijzondere casussen**

### **II.2.1 Kasteel Reigersburg**

Het landgoed of kasteel Reigersburg dateert oorspronkelijk uit de 14de eeuw en bevindt zich op grondgebied Brielen, een deelgemeente van Ieper. Het buitenverblijf, Reghelburgh genaamd, was in de 14de eeuw leengoed van Gosuinus de Reghelsbrugge. Het domein kende sinds zijn bestaan een bewogen geschiedenis. In de 16de eeuw was het kasteel een wapenplaats voor de Geuzen tijdens de Spaanse belegering van Ieper. Tussen 1641 en 1834 wisselde Reigersburg verschillende keren van eigenaar. Notaris Jean-François Terrier (1770-1849) liet in 1848 reconstructiewerken uitvoeren op het domein. Zo werd onder meer de oppervlakte van het buitenverblijf verdubbeld.<sup>366</sup> Kleindochter Félicie Terrier (1855-1927) erfde in 1880 domein Reigersburg via haar vader Louis Terrier. Félicie Terrier was gehuwd met Philippe Vandenberghe (1854-1936).<sup>367</sup>

---

<sup>364</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een handelshuis in de Surmont de Volsberghe straat*, Archief Speybrouck, nr. 50, Ieper: Stadsarchief.

<sup>365</sup> Raphaël Speybrouck, *Bestek tot het bouwen van een huis in de korte Thouroutstraat*, Archief Speybrouck, 56, Ieper: Stadsarchief.

<sup>366</sup> Steve Snick en Ghijsbrecht Louwije, *Brielen: zo'n klein dorp... zo'n groot verleden* (Langemark: Vonksteen, 2001), 62.

<sup>367</sup> *Ibid.*, 63.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog waren het Britse en Franse leger op het kasteeldomein gevestigd. De hoeve van het landgoed werd gebruikt als hospitaal en als kerk. Op het hele domein waren er kampen voor soldaten opgesteld. De Royal Field Artillery liet kanonnen verbergen onder bomen en struiken. De vijandigheden en bombardementen brachten veel schade aan op het hele terrein. Het conciëргеgebouw werd volledig verwoest door een brand. Ook het kasteel zelf had zware schade geleden. In de stallingen was het minste schade aangericht.<sup>368</sup>

Op 22 juni 1920 werd het contract voor de heropbouw getekend door eigenaar Philippe Vandenberghe en Hoog Koninklijk Commissaris De Schoonen.<sup>369</sup> Het contract voor de heropbouw bestond uit twee delen. Het eerste deel omvatte de sloop van het kasteeltje. Omwille van de grote verwoesting stelde de eigenaar Vandenberghe voor om alles te slopen en het gebouw opnieuw op te bouwen of om er arbeiderswoningen te bouwen, in plaats van alles te herstellen. Het Hoog Koninklijk Commissariaat keurde het voorstel goed om arbeidershuizen te bouwen op de plek van het kasteel. Het tweede deel van het contract besprak de verbouwing van de conciërgewoning van de tuinman Camille Vanthuyne, die sinds 1920-1921 in dienst was bij de boerderij Verbieze. Dit gebouw zou worden verbouwd tot een kleine boerderij.<sup>370</sup> Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen oordeelde echter dat er nog veel bebouwing recht stond en dat het bestaande gebouw met behulp van de staat zou kunnen worden hersteld.<sup>371</sup> In 1921 werd het domein Reigersburg bezocht door de technische dienst van het Hoog Koninklijk Commissariaat. Zij oordeelden dat de schade aan het kasteeltje minder zwaar was dan de eigenaar had aangegeven. Op 14 november 1922 kwam de zaak voor de Rechtbank voor Oorlogsschade, waar werd beslist dat de Gentse ingenieur Cobbaert een rapport moest opstellen over de waarde en de conditie van het landgoed. Het rapport werd voorgelegd op 31 oktober 1923. Ingenieur Cobbaert oordeelde dat het kasteel en de conciërgewoning niet langer mochten worden vervangen door arbeidershuizen, maar dat alles in zijn vooroorlogse toestand moest worden hersteld.<sup>372</sup>

---

<sup>368</sup> Ibid.

<sup>369</sup> C. Verwilghen, *Brief van Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen aan de minister van economisch zaken*, 17 april 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>370</sup> Philippe Vandenberghe, *Brief van Philippe Vandenberghe over de wijziging van het contract voor de wederopbouw van het landgoed Reigersburg*, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>371</sup> *Brief van Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen aan de minister van economisch zaken*.

<sup>372</sup> *Brief van Philippe Vandenberghe over de wijziging van het contract voor de wederopbouw van het landgoed Reigersburg*.



Raphaël Speybrouck werd door de eigenaar zelf aangedragen als architect voor de wederopbouw van zijn landgoed Reigersburg.<sup>373</sup> Speybrouck stelde een bestek op voor de herstellingswerken van enerzijds het kasteel, de zogenaamde herenwoning, en anderzijds voor de stallen, bruggen en andere bebouwing op het domein. Er werd een openbare aanbesteding voor het landgoed opgesteld. Aannemers konden de schatting van de werken raadplegen en zelf het domein bezichtigen om hun bestek op te stellen.<sup>374</sup> Dertien aannemers dienden een aanbiddingsschrift in om aanspraak te doen op de aanbesteding van het kasteel Reigersburg.<sup>375</sup>

Aannemer Achiel Naert uit Egem op 27 februari 1925 aangesteld omdat hij de voordeligste prijs kon aanbieden. Zijn bestek werd op 212.502,92 Bfr. geraamd. De plannen werden goedgekeurd door het ministerie van economische zaken op 21 maart 1925. Op 14 april 1925 werden de werken aangevat.<sup>376</sup> Er werd voorzien dat de herstellingswerken binnen 200 werkdagen zouden zijn voltooid, tegen 14 december 1925. Deze termijn was echter niet voldoende voor aannemer Naert, die zijn werk met veel zorg wilde uitvoeren. Daarom werd er om een verlengingstermijn van 16 maanden gevraagd, zodat de werken konden worden opgeleverd tegen 14 april 1927.<sup>377</sup> Omdat de vooraf bepaalde termijn werd overschreden, waren ook de kosten voor de aannemer duurder. Uiteindelijk moest de staat 228.962,27 Bfr. aan de aannemer betalen, 16.459,35 Bfr. meer dan voorzien.<sup>378</sup> Op 17 augustus 1927, ruim buiten de vooropgestelde termijn, werden de werken beëindigd.<sup>379</sup>

In het archief Speybrouck is de briefwisseling bewaard tussen de eigenaar Philippe Vandenberghe en architect Raphaël Speybrouck. De brieven gaan onder meer over specifieke details, zo vraagt Speybrouck waar het wc was gebouwd in de vooroorlogse toestand van het gebouw.<sup>380</sup> De brieven van Philippe Vandenberghe zijn telkens zeer uitgebreid en hij geeft hierin duidelijke beschrijvingen van materiaalgebruik en details aan het gebouw. In een brief van 2 augustus 1924 schrijft hij: “*Pour la grille d’entrée, les piliers ronds en maçonnerie,*

---

<sup>373</sup> Philippe Vandenberghe, *Brief van Philippe Vandenberghe aan Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen*, 7 juli 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>374</sup> Raphaël Speybrouck, *Herstellingswerken aan het buitengoed “Reigersburg” te Brielen*, Archief Speybrouck, nr. 104, Ieper: Stadsarchief.

<sup>375</sup> *Proces verbaal van aanbesteding*, 27 februari 1925, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>376</sup> *Voorblad van het dossier voor de wederopbouw van landgoed Reigersburg*, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>377</sup> C. Verwilghen, *Brief van Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen aan de heer Maertens*, 16 december 1926, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>378</sup> *Proces verbaal van voorlopige overname*, 12 juli 1927, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>379</sup> Snick en Louwije, *Brielen: zo ’n klein dorp... zo ’n groot verleden*, 64.

<sup>380</sup> Raphaël Speybrouck, *Kladversie van een brief van Raphaël Speybrouck aan Philippe Vandenberghe*, Archief Speybrouck, nr. 104, Ieper: Stadsarchief.

*briques de Boom, cuites expres sur modèle, avaient été un travail très minutieux; les socles et chapiteaux en pierre d'Ecaussines également. Si cela est trop difficile à reproduire, on pourrait faire les piliers carrés.*”<sup>381</sup>

Het metselwerk werd uitgevoerd in bakstenen uit de staatsoven van Taminiaux uit Brielen. Deze stenen werden aangekocht aan 85 Bfr. per 1000 stuks. Voor de gevel van het kasteel werd dezelfde steen gebruikt als bij de vooroorlogs toestand. Vensterdorpels, kapitelen, treden en plinten aan de voorzijde van het kasteel werden uitgevoerd in blauwe hardsteen, het zogenaamde *petit granit*.<sup>382</sup> Voor de constructie van het dak maakte men gebruik van de nieuwe techniek gewapend beton.<sup>383</sup>

De dakbedekking bestond uit schaliën van Herbaumont. Op de stallingen werden blauwe pannen van tweede kwaliteit van Pottelberg gelegd. Het timmerwerk werd uitgevoerd in grenenhout. Het schrijnwerk was gelijkaardig aan de vooroorlogse toestand: vensters in pitch-pine en rolluiken in rode Noorse den. De plankenvloeren waren gemaakt uit droog Noors dennenhout van goede, tweede keuze. Gezien de status van het gebouw, werden de vloeren van de representatieve ruimtes luxueus uitgevoerd. In de eetzaal, het klein salon en het bureau werden vloeren in eiken parket gelegd. Aan de ingang in de loggia werd er een mozaïek gelegd tussen de ingeprente keramiektegels van Jubise. De vloer van de traphal, de keuken en het toilet bestond uit veelkleurige keramiek van eerste keuze. In de spreekkamer werden er effen keramiektegels gebruikt. In de toiletten op het gelijkvloers en op de verdieping werden er faiencetegels van eerste keuze aangebracht. De tegeltjes waren crèmekleurig, met een blauw fries en zonder geslepen boord en werden ook boven de watersteen in de keuken gebruikt. Naast dure keramiektegels werd er ook uitvoerig gebruik gemaakt van marmertabletten op de schouwen. In de slaapkamers, de badkamer, het toilet en het grote en kleine salon werden er witte marmertabletten geplaatst. De schouwen van de eetzaal, het bureau en de keuken kregen gekleurde marmers. Onder de trap en in het toilet op het gelijkvloers en op de verdieping werd er een lavabo geplaatst. De toiletten waren voorzien van twee wc-potten in faïence met een dubbel deksel in eik. In de badkamer werd er een bad en een lavabo geïnstalleerd en een urinoir in faïence.<sup>384</sup>

---

<sup>381</sup> Philippe Vandenberghe, *Brief van Philippe Vandenberghe aan Raphaël Speybrouck*, 2 augustus 1924, Archief Speybrouck, nr. 104, Ieper: Stadsarchief.

<sup>382</sup> *Herstellingswerken aan het buitengoed "Reigersburg" te Brielen.*

<sup>383</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen*, 14 juli 1926, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

<sup>384</sup> *Herstellingswerken aan het buitengoed "Reigersburg" te Brielen.*

Na de oplevering werd het domein Reigersburg door Philippe Vandenberghe verhuurd aan brouwer Maurice Proot.<sup>385</sup> Hij was eigenaar van verschillende woningen opgetrokken door Raphaël Speybrouck.<sup>386</sup> In december 1930 verongelukte Proot door een val in de kasteelgracht van het landgoed. De conciërgewoning naar een ontwerp van Speybrouck van 1921 werd in 1937 afgebroken voor de wegverbreding van de Veurnseweg. Het huidige conciërgegebouw werd tegen de duiventoren gebouwd.<sup>387</sup>

### ***II.2.2 Oorlogsmonument Worcestershire Regiment te Geluveld***

Hoewel Geluveld buiten Ieper ligt, is de casus van het oorlogsmonument uniek in het oeuvre van Raphaël Speybrouck tijdens zijn Ieperse periode. Het monument kan worden gesitueerd in de herdenking van de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog. Tot op vandaag worden deze soldaten herdacht. Het oorlogsmonument in Geluveld is opgenomen in de Inventaris van het Wereldoorlogerfgoed.<sup>388</sup>

In de Menenstraat in Geluveld werd er in 1925 een woning voor Belgische invaliden gebouwd naar het ontwerp van architect Speybrouck. Het huis werd gebouwd in opdracht van de Asiles des Soldats Invalides Belges. Deze organisatie werd in 1920 opgericht als onderafdeling van het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden. Koningin Elisabeth was één van de drijvende figuren om verenigingen, zoals het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden op te starten en om oorlogsslachtoffers te steunen na de oorlog. Kunstenaar Alfred Bastien (1873-1955), die tijdens de oorlog actief was als frontschilder, werd ondervoorzitter van de Asiles des Soldats Invalides Belges. Bastien en andere kunstenaars verkochten hun werk om de vereniging te steunen. Met het ingezamelde geld werden er woningen en tehuizen gebouwd voor invalide Belgische soldaten.<sup>389</sup>

In de bakstenen gevel van het huis werd er een oorlogsgedenkteken geïntegreerd. Speybrouck was verantwoordelijk voor dit ontwerp dat werd uitgevoerd in opdracht van George Jones uit Worcester. Het monument werd opgericht ter nagedachtenis van de 192 soldaten van het Worcestershire Regiment die op 31 oktober 1914 in Geluveld sneuvelden tijdens de Eerste Slag om Ieper. De Ieperse steenhouwer F. Cassaert was verantwoordelijk voor de uitvoering

---

<sup>385</sup> Snick en Louwije, *Brielen: zo 'n klein dorp... zo 'n groot verleden*, 64.

<sup>386</sup> Raphaël Speybrouck, Archief Speybrouck, 18, 46, 55, 66, 82, 83, Ieper: Stadsarchief.

<sup>387</sup> Snick en Louwije, *Brielen: zo 'n klein dorp... zo 'n groot verleden*, 65.

<sup>388</sup> “Gedenkmuur Worcestershire Regiment 2nd Battalion (Geluveld- WOI) (ID: 598),” laatst geraadpleegd op 13 mei 2014, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/woi/relict/598>.

<sup>389</sup> “Het huis van de invalide te Geluveld,” laatst geraadpleegd op 22 februari 2014, <http://www.zonnebeke.be/uut-vroegere-tijden/nl/2013/267-het-huis-van-de-invalide-te-geluveld>.

van het monument.<sup>390</sup> Het gedenkteken bestaat uit een nis in grijze hardsteen met een gedenksteen die is afgewerkt met een rondboog. De hoeksteunen van de nis zijn afgerond en onderaan zijn er bollen in hardsteen op de hoeksteunen geplaatst. Het geheel heeft een massief en stevig uiterlijk. Twee bloemenperkjes afgezet met arduinen muurtjes begrenzen het gedenkteken.<sup>391</sup>

Op de gedenkplaat staat in wit beschilderde uitgehouwen letters: *“To the Eternal Memory of the Officers and Men of the 2nd Battalion who on 31st October 1914 fighting glorious ly against a determined foe gave their lives at Gheluveld that civilization might be saved. This Memorial is erected in pride and gratitude by a Man of Worcestershire and the Asiles des Soldats Invalides Belges. Ter Eeuwige gedagtenis aan Bevelhebbers en Manschappen van het 2<sup>de</sup> Worcesters welke op 31sten October 1914 streden tegen een vastberaden vyand en hun leven gaven te Gheluveld ter redding der beschaving, dit gedenkteeken is opgericht uit fierheid en erkentelykheid door een Burger van Worcester en het Werk Asiles des Soldats Invalides Belges”*<sup>392</sup>.



**Afbeelding 4:** Oorspronkelijke toestand van het gedenkteken voor het Worcestershire Regiment 2nd Battalion in Mariette Jacobs, *Zij, die vielen als helden... Deel 2: Inventaris van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen* (Brugge: Provincie West-Vlaanderen, 1996), 104.

Het huis en het oorlogsgedenkteken werden op 31 oktober 1925 onthuld, precies elf jaar na de tragische gebeurtenissen in Geluveld. Op de plechtigheid waren onder meer Belgische en Britse officieren aanwezig. Na de oplevering werd de invalidenwoning bewoond door Theophiel Vanlaer.<sup>393</sup> In 1926 werd Camille Carron, gifgasslachtoffer, de nieuwe bewoner. De woning werd verkocht in 1966. Het oorlogsgedenkteken werd in 1984 verplaatst, omdat de nieuwe bewoner de gevel van de woning wilde verbouwen. Het gedenkteken verhuisde naar het plein bij de molen aan de Komensestraat, daar staat ook het monument van het South

<sup>390</sup> “Het huis van de invalide te Geluveld.”

<sup>391</sup> Mariette Jacobs, *Zij, die vielen als helden... Deel 2: Inventaris van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen* (Brugge: Provincie West-Vlaanderen, 1996), 105.

<sup>392</sup> “Gedenkmuur Worcestershire Regiment 2nd Battalion (Geluveld- WOI) (ID: 598).”

<sup>393</sup> Ibid.

Wales Borders Regiment.<sup>394</sup> Het gedenkteken werd tegen een bakstenen muur met een grijze deksteen geplaatst.<sup>395</sup>

### II.3 Invloed van Raphaël Speybrouck op de woningbouw in Ieper

Met het ontwerp van 138 gebouwen heeft architect Raphaël Speybrouck zeker en vast zijn stempel gedrukt op de Ieperse wederopbouw. Hoewel hij een groot aantal gebouwen heeft ontworpen, is zijn naam als wederopbouwarchitect vrijwel onbekend. Dit heeft in eerste zin te maken met de typologie van gebouwen die hij ontwierp. Het grootste deel van de uitgevoerde woningen bestaat namelijk uit arbeiderswoningen en woningen voor de middenklasse. Uit bovenstaande bespreking blijkt dat deze woningen veelal eenvoudig werden opgevat. Het waren degelijke, maar eenvoudige woningen, zonder veel versieringen en elementen aan de gevel.<sup>396</sup> Daarnaast werden veel woningen opgebouwd in de kleinere zijstraten van de binnenstad, waardoor het uiterlijke vertoon van de woning van minder belang was. Enkel in de hoofdassen van de stad werd er gecontroleerd op de passendheid in het straatbeeld.<sup>397</sup>

De stijl van de ontwerpen van Speybrouck verschilt weinig van de algemene stijlkenmerken voor de wederopbouwarchitectuur in Ieper. De gebouwen werden gebouwd uit degelijke materialen, zodat de woning lang zou meegaan. Er werd geopteerd voor lokale gele bakstenen, arduinen sokkels en dakbedekking uit de streek van Kortrijk. Gevelelementen werden uitgevoerd in euvillesteen en in de voorgevels waren historiserende elementen aanwezig, zoals korbogen, verwijzend naar de gotiek.<sup>398</sup> De ontwerpen van Speybrouck zijn niet te onderscheiden van andere wederopbouwarchitectuur in de stad.

Hoewel de architect steeds dezelfde materialen en stijlkenmerken hanteerde, was echter geen enkel ontwerp hetzelfde. Door te spelen met verschillende gevelelementen zoals sierankers, baksteenfriezen en decoratieve elementen, maakte hij elk ontwerp uniek. Ook de inbreng van de opdrachtgevers zorgde voor een aangepast uitzicht van de woning, niet enkel exterieur, maar ook in de planindeling.

---

<sup>394</sup> “Het huis van de invalide te Geluveld.”

<sup>395</sup> “Gedenkmuur Worcestershire Regiment 2nd Battalion (Geluveld- WOI) (ID: 598).”

<sup>396</sup> Meganck, “Doet u aan familieleven? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning,” 149.

<sup>397</sup> Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*, 69.

<sup>398</sup> van Aerschot et al., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België architectuur. 1 In I Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*, XVIII.

De ontwerpen voor grotere burger- en herenwoningen springen echter wel naar voren in het oeuvre van Speybrouck. Met zo'n 14 ontwerpen voor de Elverdingestraat heeft hij wel degelijk het uiterlijk van deze straat bepaald. Hij bouwde er onder meer zeven burgerwoningen in opdracht Maurice Proot. De aanblik van deze gebouwen in de Elverdingestraat, maar ook de woningen op het Vandepereboomplein, Deken Debrouwerstraat en in de Janseniusstraat, die hij bouwde in opdracht van de dekenij, wijzen op zijn belang als architect. Door het gebruik van verschillende soorten gevelsteen en grootse gevelornamenten trachtte de Raphaël Speybrouck de woning te laten spreken, zonder op het evenwicht van het straatbeeld in te boeten. Deze heren- en burgerwoningen vormden een onderdeel van het groter geheel van de bebouwde omgeving, maar waren ook unieke ontwerpen op zichzelf.

#### **II.4 De huizen van Speybrouck vandaag**

De ontwerpactiviteit van Raphaël Speybrouck dateert uit de periode 1920-1928. Dit betekent dat de meeste gebouwen vandaag ongeveer 90 jaar oud zijn. Het is weinig waarschijnlijk dat de oorspronkelijke toestand vandaag nog volledig is bewaard. Met het komen en gaan van bewoners wordt het uitzicht van een woning vaak gewijzigd. Het kan gaan om kleine veranderingen, zoals het aanbrengen van nieuw behangselpapier. Bij aankoop van een woning wordt echter er vaak geopteerd om de keuken en/of badkamer te vervangen door een moderner exemplaar. Daarnaast kan bij een grote verbouwing ook de planindeling en de gevel worden gewijzigd, onder meer door het wegbreken van muren of door het plaatsen van nieuwe vensters.

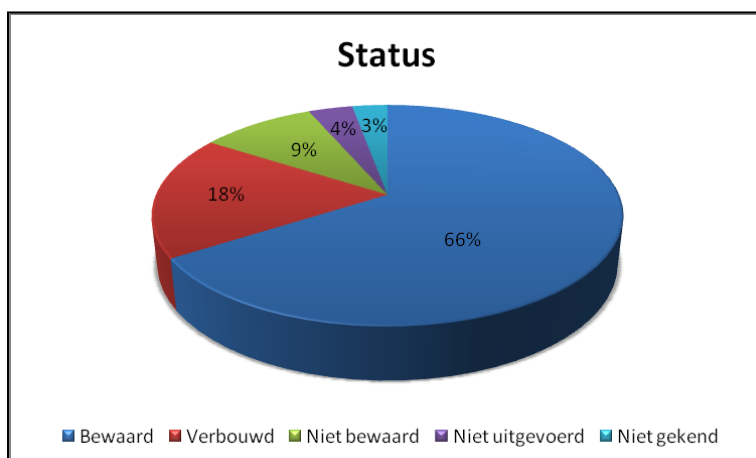
Het onderzoek naar het interieur en de planindeling van huidige bestaande panden is een moeilijke zaak, omdat er steeds te toestemming van de bewoner nodig is om het huis te bezoeken. Vanwege het grote aantal te onderzoeken panden, is geopteerd om in dit onderzoek enkel de huidige voorgevel van de woningen te onderzoeken. Hierbij werd volgende vraag gesteld: is het pand, met name de voorgevel bewaard, verbouwd of verdwenen/ niet bewaard? Aangezien er geen fotomateriaal bestaat van de woningen bij hun oplevering, werd er vertrokken vanuit het ontwerp van architect Speybrouck zelf. Hierbij moet er rekening worden gehouden dat het ontwerp eventueel later nog kon worden gewijzigd tijdens de bouw van het pand. Daarnaast zijn de ontwerpplannen niet in kleur uitgewerkt en zijn er verder meestal geen aanwijzingen over de gebruikte materialen. Hierdoor kan er niet worden nagegaan of de gevel in de loop der jaren een nieuwe steen of dergelijke heeft gekregen. De

ontwerpplannen van de voorgevel werden naast fotomateriaal van de huidige toestand geplaatst.

Het onderzoek naar de huidige toestand van de huizen van Speybrouck in Ieper is opgenomen in de bijgevoegde inventaris van het oeuvre van Speybrouck in Ieper (deel II). In navolging van de Inventaris van Onroerend Erfgoed in Vlaanderen, werd er aan elk van de 138 te onderzoeken gebouwen een status toegekend: bewaard, verbouwd, niet bewaard, niet gekend of niet uitgevoerd.

De status bewaard houdt in dat het pand grotendeels lijkt op de ontwerptekening. 91 van de 138 onderzochte ontwerpen zijn vandaag in situ bewaard, mits hier en daar een kleine wijziging met het oorspronkelijke ontwerp. Woningen die werden aangeduid met de status “verbouwd”, zijn panden die zijn bewaard, maar voor een groot deel zijn verbouwd, waardoor het oorspronkelijke uitzicht bijna niet meer zichtbaar is. 25 van de 138 panden ondergingen sterke verbouwingen. 9% of 13 van de 138 gebouwen zijn vandaag niet meer bewaard, deze gebouwen zijn in de loop der jaren afgebroken en vervangen voor een nieuw gebouw.

Bij panden met de status “niet gekend”, kon het gebouw niet worden getraceerd in het huidige stratenweefsel, omdat er geen ontwerpplannen aanwezig waren in het archief of omdat de oorspronkelijke plaats niet kon worden achterhaald. Dit was het geval voor vier gebouwen. Van de 138 ontwerpen opgenomen in dit onderzoek werden er vijf ontwerpen niet uitgevoerd. Bij elkaar opgeteld zijn er dus slechts 22 van de 138 ontwerpen vandaag niet (meer) in het Ieperse straatbeeld aanwezig. De meerderheid van de woningen ontworpen door Speybrouck zijn vandaag nog bewaard.



**Afbeelding 5:** Procentuele weergave van de huidige status van de gebouwen door Raphaël Speybrouck ontworpen in Ieper.

Opmerkelijk is de casus van het gebouw in de Doorgangsstraat 29. Het burgerhuis werd in 1920 door Speybrouck ontworpen voor Henri Hosten en zijn vrouw Helena Gruwez.<sup>399</sup> Vanaf 1930 deed het gebouw dienst als café. In 1981 werd het gebouw volledig afgebroken en herrees er een modern appartementsgebouw op dezelfde plek. Opmerkelijk is echter het uitzicht van dit nieuwe gebouw: het werd opgebouwd in een stijl die refereert naar het oude ontwerp van Raphaël Speybrouck.<sup>400</sup>



**Afbeelding 6 en 7:** Toestand voor de afbraak, 1980, Vliegende Papieren, C10/938/2, Ieper: Stadsarchief.

Bij een eerste aanvraag tot een bouwvergunning door de eigenaar Hubert Demyttenaere, werd er op 11 maart 1981 een ongunstig advies uitgesproken door de Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening van de provincie West-Vlaanderen. De vergunning werd geweigerd omdat de gevel te weinig eenheid vormde met de andere gebouwen in die buurt.<sup>401</sup> Het betrokken architectenbureau diende daarop een dossier in bij het gemeentebestuur van Ieper van een aangepast ontwerp met foto's van typische Ieperse gevels waar korbogen en spitsbogen waren toegepast. Met dit dossier wilden zij aantonen dat het ontwerp voor het complex in de Doorgangsstraat een eenheid vormde met de Ieperse stijl door het gebruik van korbogen op het eerste verdiep en spitsbogen boven de ramen op het tweede verdiep.<sup>402</sup> Op 11 mei 1981 werd een gunstig advies verleend voor de bouwaanvraag. Desondanks eiste het gemeentebestuur dat de platte spitsbogen werden vervangen door een boog met een grotere straal om aan de passendheid in het straatbeeld te voldoen.<sup>403</sup>

<sup>399</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het heropbouwen van een huis van Henri Hosten in de Stationsstraat te Ieper in 1920*, Archief Speybrouck, nr. 21, Ieper: Stadsarchief.

<sup>400</sup> Vandenbilcke, *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper*, n.p.

<sup>401</sup> A. Dereere, *Advies van de gemachtigde ambtenaar over een bouwaanvraag*, 11 maart 1981, Vliegende Papieren, C10/938/2, Ieper: Stadsarchief.

<sup>402</sup> Eddy Demeyere en Marcel Roetynck, *Verbouwen van een woning te Ieper – Hoek Statiestraat en Doorgangsstraat*, 27 maart 1981, Vliegende Papieren, C10/938/2, Ieper: Stadsarchief.

<sup>403</sup> Dereere, *Advies van de gemachtigde ambtenaar over een bouwaanvraag*, 11 mei 1981, Vliegende Papieren, C10/938/2, Ieper: Stadsarchief.





**Afbeelding 8:** *Huidige toestand*, eigen fotomateriaal, 12 april 2014.

Hoewel het nieuwe appartementencomplex zeer sterk lijkt op het oorspronkelijke gebouw, zijn er enkele verschillen op te merken. In het gelijkvloers is nu slechts één ingangsgedeelte aanwezig, aan de linkerzijde van het gebouw. Er is tevens een garagepoort in het gelijkvloers verwerkt. De deuropening op het gelijkvloers en de twee linkse ramen op de verdieping worden bekroond met een accoladeboog. In het oorspronkelijke gebouw waren alle raam- en deur openingen korbboogvormig. Van de oorspronkelijk vier occuli, zijn er nu nog drie overgebleven, waarvan de meest linkse oculus geen raamopening bevat. De dakkapel en het baksteenfries onder de goot met de segmentbogen zijn gelijk gebleven aan het ontwerp van Speybrouck.<sup>404</sup>

Ondanks het grote aantal uitgevoerde woningen, zijn er slechts 17 gebouwen ontworpen Raphaël Speybrouck opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed. Acht van de 17 geïnventariseerde gebouwen zijn gelegen in de Elverdingestraat.<sup>405</sup> De meerderheid van de woningen door Speybrouck ontworpen zijn arbeidershuizen en kleine burgerwoningen. Deze bescheiden architectuur werd doorgaans niet opgenomen in de inventaris, toch verdienen deze woningen enige erkenning als getuigen van de wederopbouwperiode.

---

<sup>404</sup> Vandenbilcke, *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper*, n.p.

<sup>405</sup> "Speybrouck Raphaël".



### III Architecturale invloeden

De ontwerpen van Speybrouck werden in heel wat opzichten beïnvloed. Als jonge architect maakte hij deel uit van het grote wederopbouwproject van de stad Ieper. De traditionalistische stijl van zijn Ieperse ontwerpen werd beïnvloed door verschillende actoren zoals zijn leermeester Jozef Viérin en de stadsbouwmeester Jules Coomans. Daarnaast hadden ook de opdrachtgevers een grote invloed op het werk van Speybrouck. Maar de architect was wellicht nog het meest afhankelijk van de aannemers en bouwlui die zijn ontwerpen moesten uitvoeren.

#### III.1 Architecten

##### III.1.1 Jozef Viérin (1872-1949)

Raphaël Speybrouck volgde vanaf 1919 tot aan het midden van het jaar 1920 stage bij de Brugse architect Jozef (Jos) Viérin.<sup>406</sup> Hoewel de architecten een generatie verschillen, vertoont de levensloop van beide architecten veel gelijkenissen. Jozef Viérin werd in 1872 in Kortrijk geboren. Al op jonge leeftijd volgde hij les aan de academie in Kortrijk en vanaf 1890 was hij leerling aan het Hoger Instituut Sint-Lucas in Gent.<sup>407</sup> In tegenstelling tot de klassieke kunst die aan de Academie voor Schone Kunst werd gedoceerd, was de opleiding aan de Sint-Lucasschool doorspekt met neogotische principes en een teruggrijpen naar de kunst van de middeleeuwen.<sup>408</sup> Tijdens de leerperiode van Viérin ontstond er een reactie binnen Sint-Lucas die de neogotische principes minder strikt toepaste, maar werd de nadruk gelegd op de studie van restauratietechnieken. Viérin zou deze technieken later toepassen bij de restauraties van diverse kerken in West-Vlaanderen.<sup>409</sup>

Na zijn studies trok Jozef Viérin terug naar Kortrijk en werd hij lid van de gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef. Deze gilde werd opgericht in 1886 naar het voorbeeld van de middeleeuwse ambachtsgilden.<sup>410</sup> De Sint-Lucas en Sint-Jozefgilde organiseerde tentoonstellingen, debatten en tentoonstellingen voor (oud)leerlingen van de Sint-Lucasscholen. Ook architect Jules Coomans was lid van deze gilde.<sup>411</sup> Viérin was daarnaast ook lid van de Kortrijkse Kunstgilde. Dit was een groep Kortrijkse kunstenaars waaronder de

---

<sup>406</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>407</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 49.

<sup>408</sup> Geertruide Witdouck, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie" (lic. diss., Rijksuniversiteit Gent, 1983), 2.

<sup>409</sup> Viérin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 6.

<sup>410</sup> Witdouck, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie," 3.

<sup>411</sup> *Ibid.*, 4.

broers Victor Acke (1864-1953) en Richard Acke (1873-1934), Jozef De Coene (1875-1950), Jozef Laigneil (1870-1950), Stijn Streuvels (1871-1969) en Emmanuel Viérin (1869-1954), de broer van Jozef Viérin.<sup>412</sup> Onder invloed van de Kortrijkse Kunstgilde bouwde Viérin enkele villa's aan de Vlaamse kust. Deze gebouwen waren ontworpen met elementen eigen aan de streek met gebruik van lokale materialen en aangepast aan moderne bouwnormen. In 1904 bouwde Viérin in deze stijl de woning *Het Lijsternet* voor Stijn Streuvels in Ingooigem.<sup>413</sup>

Jozef Viérin vestigde zich in 1906 in Brugge. Daar kon hij aan de slag als provinciaal architect vanaf 1907.<sup>414</sup> In deze functie was Viérin nauw betrokken bij de restauratie van verschillende kerken en historische gebouwen.<sup>415</sup> Hij bouwde met aandacht voor regionale stijlkenmerken zoals de late gotiek en de renaissance.<sup>416</sup> Hij nam ontslag uit deze functie in 1911 en kreeg als bedanking de titel van erebouwmeester van de provincie West-Vlaanderen. Daarnaast was hij actief lid van verschillende instellingen, zoals de Comité de Société Archéologique de Bruges, het Provinciaal Comité voor Monumenten, de Stedelijke Commissie voor Stedenbouw van Brugge, de Vereniging van Belgische Architecten en het Gruuthuuse Museum. Hij ook was corresponderend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.<sup>417</sup>

Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef Viérin in Engeland en aan de Belgische kust.<sup>418</sup> Als lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen behoorde hij tot speciale studiecmissie die werd opgericht om te oordelen over de wederopbouw van Ieper.<sup>419</sup> Minister van Landbouw Helleputte bezorgde Viérin in 1917 een opdracht om een studie te maken over de landelijke woning in de kuststreek. Deze opdracht werd later uitgebreid met een studie over de architectuur in de streek rond Veurne en het Département du Nord in Frankrijk.<sup>420</sup> De studie bestond onder meer uit schetsen en tekeningen die Viérin maakte van landelijke woningen tijdens zijn verblijven aan de kust.<sup>421</sup> In 1921 werd de studie

---

<sup>412</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 49.

<sup>413</sup> Ibid., 51.

<sup>414</sup> Viérin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 7.

<sup>415</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

<sup>416</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 129.

<sup>417</sup> Witdouck, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie," 23.

<sup>418</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

<sup>419</sup> Witdouck, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie," 26.

<sup>420</sup> Viérin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 8.

<sup>421</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

uitgegeven als *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust – Kenteekens der Bouwwijze van de Streek*.<sup>422</sup>

Na de oorlog keerde Jozef Viérin terug naar Brugge. Naast zijn woning in de Lange Rei 14 richtte hij zijn architectenbureau in. Tijdens de jaren 1920 werkten er zo'n tiental mensen voor hem, waardoor hij op dat moment aan het hoofd stond van een van de grootste architectenbureaus van Brugge op dat moment.<sup>423</sup> Als lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en van de Commissie ter Verfraaiing van het landleven zetelde Viérin vanaf 1919 in het Interministerieel Comité dat was verbonden aan het Hoog Koninklijk Commissariaat voor Wederopbouw. Ook de Ieperse architect Jules Coomans was lid van dit adviesorgaan waarmee er invloed werd uitgeoefend op de wederopbouw.<sup>424</sup>

In 1921 werd Viérin schepen van Brugge en voorzitter van de Bouwmeesterskring van West-Vlaanderen. Door zijn diverse lidmaatschappen in architecturale verenigingen had Viérin zich opgewerkt tot een invloedrijk architect.<sup>425</sup> Bij de start van de wederopbouw van de Westhoek werd hij aangewezen om de wederopbouw van de geadopteerde gemeenten Diksmuide en Nieuwpoort in goede banen te leiden. Daarnaast was hij verantwoordelijk voor het herstel en de heropbouw van vernielde kerken in de Westhoek.<sup>426</sup> Al voor de oorlog had Viérin een verfraaiingsplan uitgewerkt voor de marktomgeving van Nieuwpoort. De taak van Viérin voor de wederopbouw van Nieuwpoort bestond onder meer uit het opmaken van een algemeen aanlegplan en een rooilijnplan. Volgens zijn visie zouden alle gebouwen waarvan men over voldoende informatie beschikte worden gereconstrueerd naar hun vooroorlogs model.<sup>427</sup> Zo pleitte hij voor een reconstructie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, het stadhuis, de hallen, het belfort en het Sint-Bernarduscollege. Ook de gevels van enkele privéwoningen met kenmerken van de lokale architectuur werden volledig heropgebouwd. Andere gebouwen in de omgeving van de markt werden heropgebouwd volgens streekeigen kenmerken en met plaatselijke materialen in een zogenaamde *Nieuwpoortse stijl*.<sup>428</sup> De taak van Jozef Viérin

---

<sup>422</sup> Vierin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 8.

<sup>423</sup> Witdouch, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie," 31.

<sup>424</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 129.

<sup>425</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

<sup>426</sup> Vierin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 92.

<sup>427</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

<sup>428</sup> Herman De Laet, "De doorwerking van een verfraaiingsgedachte tijdens de wederopbouw: het plan Viérin voor Nieuwpoort (1906-1920)," *Monumenten en Landschappen* 2, nr. 5 (1983): 26.

voor de wederopbouw van Diksmuide bestond net zoals in Nieuwpoort uit de opmaak van een plan van aanleg en het opstellen van bouwvoorschriften voor nieuwe gebouwen.<sup>429</sup>

De bouwaanvragen werden gecontroleerd door het raadgevend comité waarover Viérin de leiding had. Net zoals in Ieper was de graad van controle sterker naargelang de gebouwen dichter bij het centrum en de markt waren gelegen. In de zijstraten en de stadsrand werd een historische wederopbouw gecombineerd met moderne nieuwbouwwoningen.<sup>430</sup> Het comité besliste over de goedkeuring van gevelontwerpen, maar kon ook wijzigingen doorvoeren aan afgekeurde ontwerpen.<sup>431</sup> Door het opleggen van regels voor de wederopbouw werd er een eenheid van gebouwen gecreëerd, waarbij men voornamelijk gebruik maakte van stijlkenmerken uit de Vlaamse renaissance uitgevoerd in lokale kleibaksteen.<sup>432</sup>

Viérin bouwde vanaf de jaren 1920 een aanzienlijk oeuvre uit. Enerzijds met wederopbouwarchitectuur, maar ook met nieuwbouw villa's en handelshuizen. Daarnaast was hij verantwoordelijk voor de restauratie van verschillende religieuze en openbare gebouwen in West-Vlaanderen. Dankzij de vele opdrachten kon hij zijn architectenbureau uitbreiden en werden er verschillende stagairs, zoals Raphaël Speybrouck aangenomen om de plannen op te stellen en de ontwerpen uit te voeren.<sup>433</sup> Volgens Herman Stynen evolueerden de ontwerpen van Jozef Viérin vanuit een artistieke vernieuwing tijdens de periode van de Kortrijkse Kunstgilde, naar een regionalistische stijl gebaseerd op historische en streekeigen architectuurelementen aangepast aan de hedendaagse noden.<sup>434</sup>

### *III.1.1.1 Over de landelijke woning aan de Vlaamse Kust*

Het boek *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust – Kenteekens der Bouwwijze van de Streek* werd in 1921 uitgegeven en bundelt de resultaten van een studie die Jozef Viérin tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte in opdracht van het Ministerie van Landbouw en Openbare werken. Van hieruit trachtte men een beeld te krijgen hoe het herstel van de woningen na afloop van de oorlog vorm zou worden ingevuld.<sup>435</sup> Viérin omschreef de taak

---

<sup>429</sup> Vierin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 93.

<sup>430</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 52.

<sup>431</sup> De Laet, "De doorwerking van een verfraaiingsgedachte tijdens de wederopbouw: het plan Viérin voor Nieuwpoort (1906-1920)," 27.

<sup>432</sup> Vierin, *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*, 93.

<sup>433</sup> Ibid., 9.

<sup>434</sup> Stynen, "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)," 53.

<sup>435</sup> Witdouck, "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie," 47.

van de wederopbouwers als volgt: *“de bouwers zullen meteen de regels eener goede bouwkunde en der moderne landbouwkunde moeten toepassen zonder de lessen uit het oog te verliezen welke wij vinden in de oude hoeven door onze voorvaderen gebouwd; zij zijn het resultaat van de ondervinding langzaam opgedaan door verschillende geslachten. Men kan de overlevering niet straffeloos ontkennen”*<sup>436</sup>.

Om de landelijke woontraditie te bestuderen koos hij voor de streek tussen Sint-Winoksbergen, Leisele, Wulveringem, Lampernisse en Ramskappelle. Deze streek werd onder verdeeld in drie gebieden: duinen, vlakte en Veurne-ambachtshoutland. In het eerste hoofdstuk van het boek werden de verschillende kenmerken van deze drie gebieden besproken.<sup>437</sup> In een overzicht van de architectuurgeschiedenis van de streek gaat Viérin dieper in op de gevelbouw met specifiek de verschillende baksteensoorten die doorheen de eeuwen werden gebruikt. *“In gansch het Westland wordt de geel gevlamde of, volgens de streek, geel getinte baksteen met veel kunst aangewend en wordt het voornaamste kenteeken van de bouwkunde der streek. De baksteen vervangt den natuursteen in de bouwwijze en in de meest ingewikkelde bouwkundige motieven zooals zuilen, middenposten, vensternetten, lijsten...”*<sup>438</sup>. Het tweede hoofdstuk handelt over de kenmerken van de architectuur in de kuststreek. De tekst werd aangevuld met illustraties van de hand van Jozef Viérin zelf.<sup>439</sup> Achtereenvolgens werden de voutekamer, de gevel, het venster, de deur en het ijzerwerk door de architect bestudeerd.<sup>440</sup> Het laatste deel van het boek is gewijd aan de voorwaarden die Viérin opstelde voor de landelijke woning. Samengevat moest een woning voldoen aan drie regels: voldoende ruimte, beperken van de vochtigheidsgraad en aandacht voor de hygiëne.<sup>441</sup>

Volgens Viérin was een goede woning voldoende ruim, de woonkamer moest genoeg plaats bieden en werd voorzien van een achterkeuken of een washok. Daarnaast moest de ruimte voldoende verlicht worden vanaf het zuiden of het zuidoosten. Vanuit de vereisten van de zedenleer en de gezondheid van de bewoners werd er aangeraden om ten minste drie slaapkamers te voorzien. Eén voor de ouders, één voor de jongens en één voor de meisjes. De vochtigheid van de woning kon worden beperkt door de plaatsing van de woning naar het zuiden, zodat het gebouw minder onderhevig zou zijn aan wind en regen vanuit het westen.

---

<sup>436</sup> Ibid., 56.

<sup>437</sup> Ibid., 49.

<sup>438</sup> Jozef Viérin, *Over de landelijke woning aan de Vlaamsche kust - kenteekens der bouwwijze van de streek* (Brussel: Vromant, 1921), 8.

<sup>439</sup> Witdouck, “De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie,” 53.

<sup>440</sup> Viérin, *Over de landelijke woning aan de Vlaamsche kust - kenteekens der bouwwijze van de streek*, 29-65.

<sup>441</sup> Ibid., 73.

Om koude vanuit de grond tegen te houden adviseerde de architect om de binnenvloer 30 tot 40 cm te verhogen. Hiervoor kon de aarde worden gebruikt die werd weggehaald voor de funderingen en de kelder.<sup>442</sup>

Viérin vond het belangrijk dat de woning aan hygiënische eisen voldeed. In eerste plaats was een goede verluchting noodzakelijk. Een goede woning werd verlucht langs de zuid- of zuidoostelijke zijde. Door zo weinig mogelijk venster- en deuropeningen langs het noorden en het zuidwesten te plaatsen, was de woning warm in de winter, maar fris in de zomer. De architect gaf echter wel aan dat “*de vensters moeten groot genoeg wezen om goed licht te verschaffen en men moet vermijden de afmetingen der vensters groot te maken, zooniet worden de kamers echte broeikassen in den Zomer en ijskelders in den Winter*”<sup>443</sup>. Wanneer een woning te grote vensters had werden gordijnen en rolluiken aangeraden om licht en koude tegen te gaan. Vanuit hygiënisch oogpunt raadde de architect gordijnen echter af omdat deze “*alleen goed zijn om stof op te vangen*”. Daarom gaf Viérin de voorkeur aan vensters die in verhouding waren met de diepte en grootte van de kamer.<sup>444</sup>

### *III.1.1.2 Invloed van Jozef Viérin op de architectuur van Raphaël Speybrouck*

Hoewel Ieper niet binnen de streek ligt die Viérin heeft onderzocht, is zijn studie toch interessant om de invloed van zijn visie op de ontwerpen van Raphaël Speybrouck voor Ieper na te gaan. De illustraties die werden opgenomen in het boek *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust – Kenteekens der Bouwwijze van de Streek* geven een duidelijk beeld van de architectuur die Jozef Viérin nastreefde. Hij greep terug naar een traditionele en historiserende architectuur, die typisch is voor de wederopbouw van de frontstreek.<sup>445</sup> Deze stijlkenmerken werden ook bij de ontwerpen van Speybrouck toegepast. Verschillende geveltypes die Viérin illustreerde, komen terug in het oeuvre van Speybrouck.

---

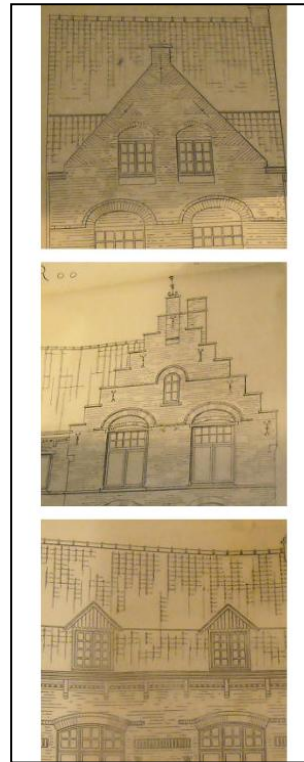
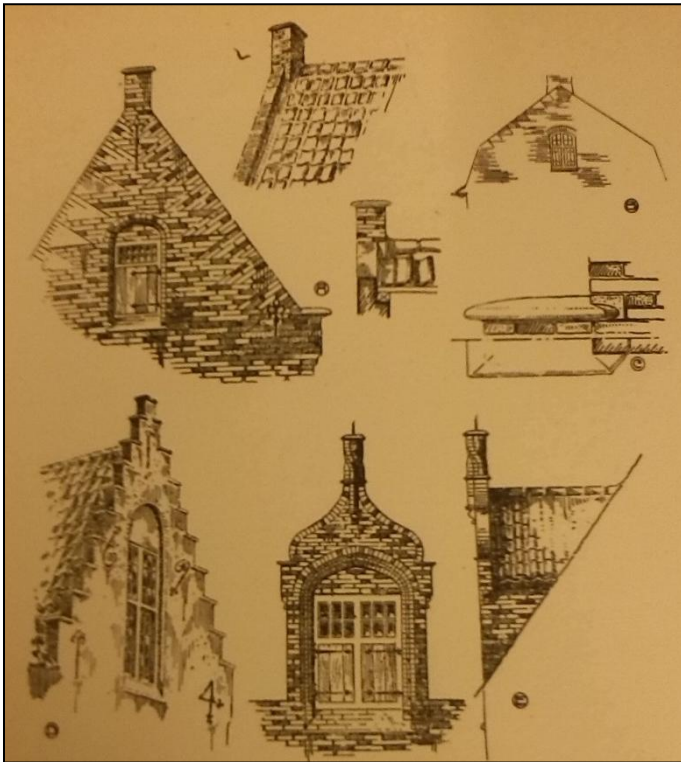
<sup>442</sup> Ibid.

<sup>443</sup> Ibid., 75.

<sup>444</sup> Ibid., 76.

<sup>445</sup> Stynen, “Profiel Jozef Viérin (1872-1949),” 53.





**Afbeelding 9:** Jozef Viérin, “Gevels (A, B) en Bijzonderheden van den bouw (C), Trapgevel (D) en Dakvenster (E),” in *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust – Kentekens der Bouwwijze van de Streek* (Brussel: Vromant, 1921), 33.

**Afbeelding 10:** Ontwerpen van Raphaël Speybrouck voor een gevel (Basculestraat 20), trapgevel (René Colaertplein 21) en dakvenster (Blindeliedenstraat 9), Archief Speybrouck, 6, 12, 62, Ieper: Stadsarchief.

Viérin stelde drie voorwaarden voor de landelijke woning. De eerste vereiste van Jozef Viérin voor een goede woning was voldoende ruimte.<sup>446</sup> De huizen van Speybrouck waren steeds voorzien van een woonkamer, soms een voorkamer, een keuken en een achterkeuken. Op de verdieping waren er telkens drie of meer kamers aanwezig, zoals de regel het voorschreef. De tweede vereiste betrof het beperken van de vochtigheid door een goede plaatsing van de woning. De woningen die Raphaël Speybrouck voor Ieper ontwierp waren voornamelijk rijwoningen. Bij deze woningen was de richting van de gevels op voorhand bepaald. Bovendien bevonden de wederopbouwoningen zich in een bestaand stratenpatroon, waardoor de plek van de woning vast lag. De laatste vereiste betrof de hygiëne van de woning.<sup>447</sup> Speybrouck ontwierp zijn huizen in traditionele stijl, maar met aandacht voor hedendaagse eisen. Desondanks de traditionele opdeling van de ruimten, was er voldoende luchtcirculatie, maar werd de warmte onder controle gehouden.

<sup>446</sup> Viérin, *Over de landelijke woning aan de Vlaamse kust - kentekens der bouwwijze van de streek*, 73.

<sup>447</sup> *Ibid.*, 75.

### III.1.2 Jules Coomans (1871-1937)

Architect Jules Coomans werd geboren in Scheldewindeke in 1871.<sup>448</sup> Hij volgde les aan het Sint-Lucasinstituut in Gent en later aan de universiteit van Leuven waar hij de studie tot ingenieur-architect volgde.<sup>449</sup> Hij behaalde zijn diploma in 1891. Tussen 1891 en 1895 volgde hij een stage bij het bureau van professor Helleputte, bij wie hij zelf les had gevolgd aan de universiteit.<sup>450</sup> Joris Helleputte zou later minister van Landbouw en Openbare Werken worden.<sup>451</sup> In 1895 werd Coomans benoemd tot stadsingenieur en directeur van de Nijverheidsschool in Ieper. Hij ging met zijn vrouw Anne-Marie Virginie in de Rijselstraat in Ieper wonen.<sup>452</sup> Als leraar en directeur van de Nijverheidsschool in Ieper propageerde Coomans een opleiding volgens de traditie van de Sint-Lucasscholen. Dit uitte zich in het behoud van nationale tradities door het toepassen van neogotische principes.<sup>453</sup> In zijn functie als stadsingenieur was Coomans belast met de taak om het belfort, de Lakenhalle, de Sint-Maartenskerk en het vleeshuis te restaureren. Hij nam deze taak over van zijn voorganger M. De la Censerie. Onder bescherming van burgemeester Surmont de Volsberge en zijn opvolger René Colaert werden de restauratiewerken aan de monumenten in 1914 voltooid.<sup>454</sup>

Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was Jules Coomans een van de laatste burgers die Ieper verliet. Hij vluchtte met zijn restauratieplannen van de Ieperse monumenten naar het Noord-Franse stadje Wimereux in mei 1915.<sup>455</sup> Zijn vrouw stierf in 1919 tijdens hun verblijf in Wimereux.<sup>456</sup> Als briefwisselend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen zetelde Coomans in de speciale studiecommissie die was opgericht naar aanleiding van de besluitwet van 25 augustus 1915. Deze studiecommissie handelde over de discussie omtrent de wederopbouw van Ieper. Stadsingenieur Coomans en burgemeester Colaert waren vanaf het begin voorstanders van een volledige reconstructie van de grote monumenten van de stad. Tijdens zijn verblijf in Wimereux schreef Coomans verschillende rapporten met zijn visie op de wederopbouw van Ieper. In 1917 verscheen zijn belangrijkste

---

<sup>448</sup> Anne Bulcke, "J. Coomans. Leven en ideeën," in *Tweehonderd jaar kunst- en nijverheidsonderwijs te Ieper 1778-1978*, red. Octaaf Mus. (Ieper: Stadsbestuur, 1978), 70.

<sup>449</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 128.

<sup>450</sup> Bulcke, "J. Coomans. Leven en ideeën," 70.

<sup>451</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 128.

<sup>452</sup> Bulcke, "J. Coomans. Leven en ideeën," 70.

<sup>453</sup> *Ibid.*, 78.

<sup>454</sup> *Ibid.*, 70.

<sup>455</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 128.

<sup>456</sup> Anne Bulcke, "Jules Coomans. Leven en werk" (lic. diss., Rijksuniversiteit Gent, 1977), 13.

rapport: *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations.*<sup>457</sup>

De discussie over de wederopbouw van Ieper liep door tot na de Wapenstilstand. Jules Coomans bleef zijn visie op een integrale wederopbouw steeds verdedigen. Uiteindelijk kregen de voorstanders van de wederopbouw gelijk en werd het aanlegplan van Coomans in 1920 goedgekeurd.<sup>458</sup> Ieper werd volledig heropgebouwd en stadsbouwmeester Jules Coomans was verantwoordelijk voor de wederopbouw van de grote monumenten in de stad. Reeds voor de oorlog had hij vele van deze monumenten zelf gerestaureerd en dus kon hij teruggrijpen naar zijn restauratieplannen.<sup>459</sup> In totaal werden er 44 gebouwen in Ieper en 19 buiten Ieper heropgebouwd onder leiding van Jules Coomans. Hieronder bevonden zich vier openbare gebouwen en 19 monumenten. Coomans werd hierin bijgestaan door zijn medewerkers en andere architecten.<sup>460</sup> Hij stelde de meest bevoegde aannemers aan om de bouwwerken uit te voeren. Onder meer Vandekerckhove, Debusschere, Roose en Mahieu stonden onder zijn contract. Hoewel Coomans gekend was als streng architect, kwam hij ook op voor de belangen van de aannemers en de bouwvakkers die van heinde en ver naar Ieper kwamen afgezakt om de verwoeste stad terug op te bouwen.<sup>461</sup>

Coomans ging uit van een archeologische wederopbouw, maar in werkelijkheid werd er gebouwd vanuit een meer idealistische visie.<sup>462</sup> Enkel bij de grote monumenten werd een reconstructie *à l'identique* nagestreefd. De architect paste echter ook zijn persoonlijke ideeën toe op deze gebouwen. Hij wilde een ideale toestand creëren waardoor het heropgebouwde gebouw eerder een geïdealiseerde reconstructie was.<sup>463</sup> Dit had tot gevolg dat de oorspronkelijke bouwfasen van de oorspronkelijk gotische gebouwen niet meer zichtbaar waren. Bovendien werden er andere materialen en moderne constructietechnieken aangewend.<sup>464</sup> De aandacht van Coomans ging voornamelijk naar de oudste monumenten van de stad. Privéarchitectuur en 17e eeuwse Frans geïnspireerde gebouwen werden door Jules Coomans niet tot de grote monumenten van de stad gerekend.<sup>465</sup> Hij wilde echter wel een

---

<sup>457</sup> Stynen, "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," 34.

<sup>458</sup> Dendooven, "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer," 86.

<sup>459</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 81.

<sup>460</sup> Bulcke, "Jules Coomans. Leven en werk," 10.

<sup>461</sup> Ibid., 11.

<sup>462</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 81.

<sup>463</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 128.

<sup>464</sup> Constandt, "Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans," 81.

<sup>465</sup> Ibid., 83.

stijleenheid binnen de Ieperse binnenstad creëren met toepassing van traditionele kenmerken vanuit de gotiek en de renaissance.<sup>466</sup> Daarom werden plannen van andere architecten voor privéarchitectuur en andere monumenten in de stad door Coomans gecontroleerd.<sup>467</sup> Enkele grote monumenten werden niet terug heropgebouwd. Het bisschoppelijk paleis, dat voor de oorlog werd gebruikt als justitiepaleis, werd niet hersteld. Op die plek ontwierp Jules Coomans het Astridpark, met twee omliggende straten Deken Delaerestraat en Deken Debrouwerstraat.<sup>468</sup>

In 1928 was de wederopbouw van Ieper zo goed als voltooid. Coomans nam in 1930 ontslag als stadsingenieur en als directeur van de Nijverheidsschool. Hij werd geëerd met de titel van erestadsbouwkundige van de stad. Hij werd in 1930 ook geridderd in de orde van Sint-Gregorius de Grote. Op 18 oktober werd de heropgebouwde Sint-Maartenskerk feestelijk ingehuldigd en kreeg architect Coomans een gepast eerbetoon voor zijn bewezen diensten aan de stad. In juli 1935 werd hij in Gent tot deken verkozen van de gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef. Op 21 juli 1937 stierf Jules Coomans aan een hartaanval. Hij werd slechts 66 jaar oud, maar zijn naam zou voor altijd verbonden blijven aan Ieper.<sup>469</sup>

### *III.1.2.1 Quel-est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*

Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef Jules Coomans in het Noord-Franse Wimereux. Op 9 februari 1917 verscheen het rapport *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?* van zijn hand. De tekst is een uiteenzetting over de reconstructie van gebouwen die waren verwoest in het oorlogsgeweld.<sup>470</sup> Coomans start de publicatie met een betoog voor de reconstructie van de belangrijke monumenten in de Ieperse binnenstad. Hierbij verwijst hij naar het rapport van 5 november 1915 waarin Le Conseil Communal, had beslist dat de oude gebouwen moesten worden heropgebouwd volgens de vormen en details van de oude lokale architectuur.<sup>471</sup> In de tekst legt Coomans de nadruk op de heropbouw van de monumenten op de Grote Markt van Ieper om de grandeur van de stad terug te brengen. Deze monumenten verwezen naar glorieuze periodes uit de geschiedenis van de stad, zoals de rijkdom door de bloeiende lakenhandel in

---

<sup>466</sup> Ibid., 88.

<sup>467</sup> Cornilly, "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven," 128.

<sup>468</sup> Ibid., 85.

<sup>469</sup> Bulcke, "Jules Coomans. Leven en werk," 13.

<sup>470</sup> Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*, 59.

<sup>471</sup> Jules Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?* (s.l., s.n.: 1917), 1.

de middeleeuwen. Ook de woningen uit deze periode moeten volgens Coomans in hun oude glorie worden hersteld. De architect maakt in zijn publicatie komaf met de vele voorstanders voor het behoud van de ruïne van de stad (cfr. supra).<sup>472</sup>

Om de aard van de reconstructie te bepalen, maakt Coomans een onderscheid tussen drie soorten gebouwen.<sup>473</sup> De eerste categorie zijn oude gebouwen die volledig moeten worden gereconstrueerd. Hieronder zijn religieuze en openbare monumenten en enkele opmerkelijke privégebouwen opgenomen. Deze gebouwen dienen volgens een archeologische reconstructie worden heropgebouwd, waarbij de bouwer over voldoende kennis van architecturale principes moet beschikken.<sup>474</sup> De architect moet zich volgens Coomans inleven alsof hij het gebouw zelf ontwierp. Enkel op deze manier kan de bouwer het monument op de correcte wijze terug herstellen.

De tweede categorie bevat burgerhuizen uit de gotiek, de renaissance en de 18de eeuw. Deze gebouwen moeten ook worden heropgebouwd volgens het principe van de archeologische reconstructie.<sup>475</sup> Daarnaast moeten de woningen worden bestudeerd om de typische stijlkenmerken later toe te passen in nieuwe gebouwen.<sup>476</sup> Een derde categorie bestaat uit privéwoningen van minder esthetische waarde. Voor deze gebouwen stelt Coomans minder strenge regels op. Bij de heropbouw dient er voornamelijk aandacht te worden besteed aan de toepassingen van lokale stijlkenmerken uit de gotiek en Vlaamse renaissance.<sup>477</sup> Als voorloper van de huidige dienst voor stedenbouw, zou Jules Coomans erover waken dat er geen “*schamele huizen*” werden heropgebouwd en dat de gebouwen pasten in de stratenaanleg en het stadsbeeld.<sup>478</sup>

Het derde deel van de tekst gaat in op de esthetische principes doorheen de geschiedenis van de private architectuur. Coomans veralgemeend dit tot drie types. Het eerste type zijn de zogenaamde “steenen”. Monumentale gebouwen daterend uit de middeleeuwen en opgetrokken in onder meer grès d’Arras.<sup>479</sup> Onder het tweede type vallen woningen in

---

<sup>472</sup> Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*, 2.

<sup>473</sup> Schmitz et al., *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*, 59.

<sup>474</sup> Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*, 4.

<sup>475</sup> *Ibid.*, 5.

<sup>476</sup> *Ibid.*, 4.

<sup>477</sup> *Ibid.*, 5.

<sup>478</sup> Bulcke, “Jules Coomans. Leven en werk,” 22.

<sup>479</sup> Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*, 6.

baksteenarchitectuur met opvallende façades daterend uit de 15de tot de tweede helft van de 17de eeuw.<sup>480</sup> De typische verticaliteit van de gotiek werd vervangen door elementen uit de renaissance. De gebouwen worden gekenmerkt door het gebruik van gele gevlamde bakstenen en kleine decoratieve elementen zoals baksteenmotieven in de gevel.<sup>481</sup> Huizen met een houten gevel vallen onder het derde type. Volgens Coomans zijn houten huizen het toonbeeld voor de geschiedenis van de lokale architectuur. Rond 1500 waren het aantal huizen in baksteen in de minderheid in Ieper. In de 18de eeuw werden de meeste houten huizen gesloopt, maar de Ieperse kunstenaar Auguste Bohm reproduceerde tekeningen van de houten gevels. Deze tekeningen zijn verloren gegaan tijdens de vijandigheden, maar er werden replica's bewaard.<sup>482</sup> Coomans ziet de kenmerken van de middeleeuwen steeds terugkomen in latere architectuur. Volgens hem is deze stijl kenmerkend geworden voor de streek en vereenzelvigen de inwoners zich met het karakter en de stijl van hun voorouders.<sup>483</sup>

In zijn conclusie pleit Coomans ervoor om oude modellen te gebruiken om de stad te herstellen. Oude gebouwen mogen geen vage herinnering aan het verleden blijven. De architect mag echter niet verdwalen in de “*anarchie van het eclecticisme*”. Om de architectuur van vroeger te herleven is het beter om eenzelfde stijl aan te hangen. Daarom moet er worden teruggekeerd naar de architectuur die eigen is aan de streek, met materialen en vormen die teruggrijpen naar het verleden.<sup>484</sup> Coomans wil echter niet volledig terug naar de middeleeuwse architectuur, hedendaagse ontwikkelingen moeten een plek krijgen in de nieuwe gebouwen. Als architecten zijn doordrongen door de principes van de middeleeuwse architectuur van de streek, dan kunnen ze deze reproduceren in nieuwe gebouwen met aandacht voor moderne eisen. Zo blijft men trouw aan de traditie en oude gebruiken, maar uitgevoerd met de huidige middelen.<sup>485</sup> Met de nodige inspanningen kan men zo de stad herstellen tot een mooi geheel van erfgoed en stedelijke esthetiek.<sup>486</sup>

### III.1.2.2 *Invloed van Jules Coomans op de architectuur van Raphaël Speybrouck*

Coomans stelde drie categorieën op voor de wederopbouw van woningen. De woningen die Speybrouck voor Ieper ontwierp behoren voornamelijk tot de derde categorie: privéwoningen met minder esthetische waarde. Volgens Coomans dienen deze woningen worden gebouwd

---

<sup>480</sup> Ibid., 7.

<sup>481</sup> Ibid., 8.

<sup>482</sup> Ibid., 12.

<sup>483</sup> Ibid., 16.

<sup>484</sup> Ibid., 16.

<sup>485</sup> Ibid., 17.

<sup>486</sup> Ibid., 18.

met aandacht voor lokale stijlkenmerken en elementen uit de gotiek.<sup>487</sup> Hij stelt dat de architect de architectuurprincipes van de streek volledig moet beheersen om deze toe te passen in nieuwe woningen die zijn aangepast aan moderne noden.<sup>488</sup> De ontwerpen van Speybrouck voldoen aan deze voorwaarden.

Tijdens het archiefonderzoek naar de woningen van Raphaël Speybrouck werd er in vier dossiers een aanwijzing gevonden dat stadsbouwmeester Jules Coomans was betrokken met het werk van Speybrouck. In het dossier voor de heropbouw van het herenhuis van Gabrielle Podevijn woning bevindt zich een ongedateerde brief van Speybrouck aan de heer Moreau: *“Monsieur Moreau. J’ai l’honneur de vous remettre ci joint la façade de la maison Podevijn place de la gare. Mr. Coomans désirerait l’embellir? A chaque fenêtre un linteau et un meneau en pierre d’Euville ce qui entrainerait un dépense d’environ 100 frs. par fenêtre donc 500 frs. que dois-je faire? Attendant une réponse. Je vous prie d’agréer Mr. Moreau l’assurance de ma faite considération.”*<sup>489</sup>

Uit deze brief blijkt dat Coomans het oorspronkelijke plan van Speybrouck wenste te verfraaien met monelen en lateien aan de vensters in Euvillesteen, wat in totaal 500 frank zou kosten. Het ontwerp van deze woning werd in het vorige hoofdstuk besproken. Eigenares Gabrielle Podevijn liet haar woning exact heropbouwen zoals voor de oorlog.<sup>490</sup> Het ontwerp voor de oorlog was echter minder gedetailleerd. Hoewel Coomans geen aanhanger was van de 18de eeuwse bouwstijl, liet hij het ontwerp versterken door details (zoals lateien en monelen) aan te brengen in de gevel. De woning werd gebouwd in de Maloulaan, deze straat bevindt zich recht tegenover het station. De stationsomgeving werd gekenmerkt door statige en grote gebouwen, ook de woning van Coomans bevond zich hier. Door het uitzicht van de gevel te veranderen paste de woning beter in het straatbeeld en werd de stedelijke esthetiek die Coomans nagestreefde tot uiting gebracht.<sup>491</sup>

Het dossier voor de woning van Georges Tack in de Elverdingestraat 13 bevat een brief met op de achterzijde een nota van Jules Coomans: *“Lettre reçue de M. Tack le 10 juillet 1922, J.*

---

<sup>487</sup> Bulcke, “Jules Coomans. Leven en werk,” 22.

<sup>488</sup> Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*, 17.

<sup>489</sup> Raphaël Speybrouck, Brief van Raphaël Speybrouck aan Moreau, n.d., Archief Speybrouck, 15, Ieper: Stadsarchief.

<sup>490</sup> Gabrielle Podevijn, *Brief van Gabrielle Podevijn*, 1 maart 1922, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 922, Brussel: Rijksarchief.

<sup>491</sup> Coomans, *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?*, 18.

Coomans”<sup>492</sup> De brief zelf gaat over de schatting en een ontwerp voor de gang. In de rest van het dossier zijn er geen verdere verwijzingen naar de invloed van Coomans. Het is niet duidelijk waarom Georges Tack Coomans contacteerde in plaats van Raphaël Speybrouck.

Op de Grote Markt liet opdrachtgever Maurice Proot een herberg en koffiehuis met de naam “In de Stad Kortrijk Drank en Spijshuis” bouwen. Architect Speybrouck was verantwoordelijk voor het plan en het bestek. De werken werden uitgevoerd door aannemer Albert Angillis uit Ieper omdat hij de meest voordelige prijs kon aanbieden.<sup>493</sup> Op 13 mei 1922 werd er een brief verstuurd van het gemeentebestuur naar Raphaël Speybrouck over het plan van de voorgevel. “*Vooraleer aan de bouwwerken van den eigendom van Mr. PROOT, Grootte Markt (In de Stad Kortrijk) te beginnen, verzoeken wij u te willen den Heer J. COOMANS, stadsingenieur, gaan vinden om u te verstaan met hem voor de verandering te doen aan het plan van den voorgevel.*”<sup>494</sup> Dit bewijst nogmaals dat Jules Coomans inbreng had op het uitzicht van de voorgevels op de Grote Markt. In het dossier zit er enkel een blauwdruk van de voorgevel. Het is dus niet duidelijk welke wijzigingen er door Coomans zijn uitgevoerd aan het oorspronkelijke plan van Speybrouck.

Voor de heropbouw van de dekenij en aanpalende gebouwen was Raphaël Speybrouck samen met Jules Coomans verantwoordelijk. In een brief van 16 maart 1924 van Speybrouck aan de heer Soubry, voorzitter van de Kerkfabriek van Ieper, wordt er vermeldt dat Speybrouck de grootste verantwoordelijkheid draagt. “*...in overeenstemming en solidair met den heer Coomans: ’t akkoord ben; voor het leveren der plannen, byzonderheden, lastenboek en toezicht, noodig tot het bouwen der dekeny van Yper...*”<sup>495</sup>. Het dossier over de heropbouw van de dekenij bevat ook een ongedateerde brief van Jules Coomans aan Speybrouck gericht. Coomans meldt dat het tarief toegekend door de Rechtbank van Oorlogsschade 15% bedraagt van de nieuwe waarde van de gebouwen in 1914.<sup>496</sup> In de krant Het Ypersche -La Région d’Ypres van 7 juni 1924 staan een bericht over de openbare aanbesteding van de dekenij en aanpalende gebouwen met een raming van 77.969,31 fr voor 1914. “*Stukken ter inzage in St Maartenskring Lange Meersch. Ook te bekomen bij de heren*

---

<sup>492</sup> Georges Tack, *Brief van Georges Tack*, 10 juli 1922, Archief Speybrouck, 24, Ieper: Stadsarchief.

<sup>493</sup> Albert Angillis, *Contract tussen Albert Angillis en Marcel Proot*, 15 mei 1922, Archief Speybrouck, 55, Ieper: Stadsarchief.

<sup>494</sup> Gemeentebestuur van de stad Ieper, *Brief van het gemeentebestuur aan Raphaël Speybrouck*, 13 mei 1922, Archief Speybrouck, 55, Ieper: Stadsarchief.

<sup>495</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan de heer Sobry*, 16 maart 1924, Archief Speybrouck, 100, Ieper: Stadsarchief.

<sup>496</sup> Jules Coomans, *Brief van Jules Coomans aan Raphaël Speybrouck*, n.d., Archief Speybrouck, 100, Ieper: Stadsarchief.



*J. Coomans en R. Speybrouck, bouwmeesters, tegen 37,50 fr*". Alle aannemers gehuisvest in Ieper konden intekenen, op vrijdag 20 juni 1924 zou de aanbesteding worden toegekend.<sup>497</sup> Van de 16 inschrijvingen werd aannemer Henri Desmedt uitgekozen. Op 12 augustus 1924 kreeg hij bevel om de werken te beginnen. De termijn van 300 werkdagen die vooraf werden bepaald begonnen te tellen vanaf die datum.<sup>498</sup> In een brief van 22 maart 1925 van aannemer Desmedt gericht aan ingenieur Coomans, vraagt de aannemer om aanpassingen aan de zijgevel. Jules Coomans antwoordt op hetzelfde blad en richt zich hierbij aan Speybrouck. In potlood heeft Speybrouck hierbij geschreven dat het voorstel van Coomans niet is uitgevoerd.<sup>499</sup> Uit deze bronnen blijkt dat Speybrouck verantwoordelijkheid was voor de uitvoering van de opdracht: hij stelde de plannen en het bestek op en stelde ook de aannemer aan. Vermoedelijk gingen de plannen eerst langs Jules Coomans omdat het om een prestigieuze opdracht ging voor de kerkfabriek. Hoewel Speybrouck de ontwerper was, behield Coomans de eindverantwoordelijkheid.

Uit deze vier dossiers blijkt dat stadsbouwmeester Jules Coomans in zeker drie gevallen invloed had op het gevelplan van de woning. Dit heeft vermoedelijk te maken met de plaats waar het gebouw was gelegen. De woning van Gabrielle Podevijn bevond zich in de Maloulaan, waar zich heel wat prestigieuze bouwwerken bevonden. De herberg van Maurice Proot werd op de Grote Markt gebouwd, het paradepaardje van de stad. En de dekenij behoorde toe aan de kerkfabriek van Ieper en ligt pal achter de Sint-Maartenskathedraal. Deze kathedraal behoorde tot een van de grote monumenten die Jules Coomans identiek wilde laten heropbouwen. Gebouwen in de omgeving dienden hoe dan ook in zijn stijlprincipe te passen. Bovendien was de kerkfabriek een prestigieuze opdrachtgever, dus de gebouwen moesten enige status uitdrukken.

## **III.2 Opdrachtgevers**

### ***III.2.1 Profiel***

Het overzicht aan het begin van de inventaris van het werk van Speybrouck (tweede bundel) biedt heel wat informatie over de opdrachtgevers waar Raphaël Speybrouck voor werkte. Deze info is overgenomen uit de overeenkomsten die werden opgesteld tussen de eigenaar en de Dienst der Verwoeste Gewesten. Vanuit deze tabel kan worden afgeleid wie de

---

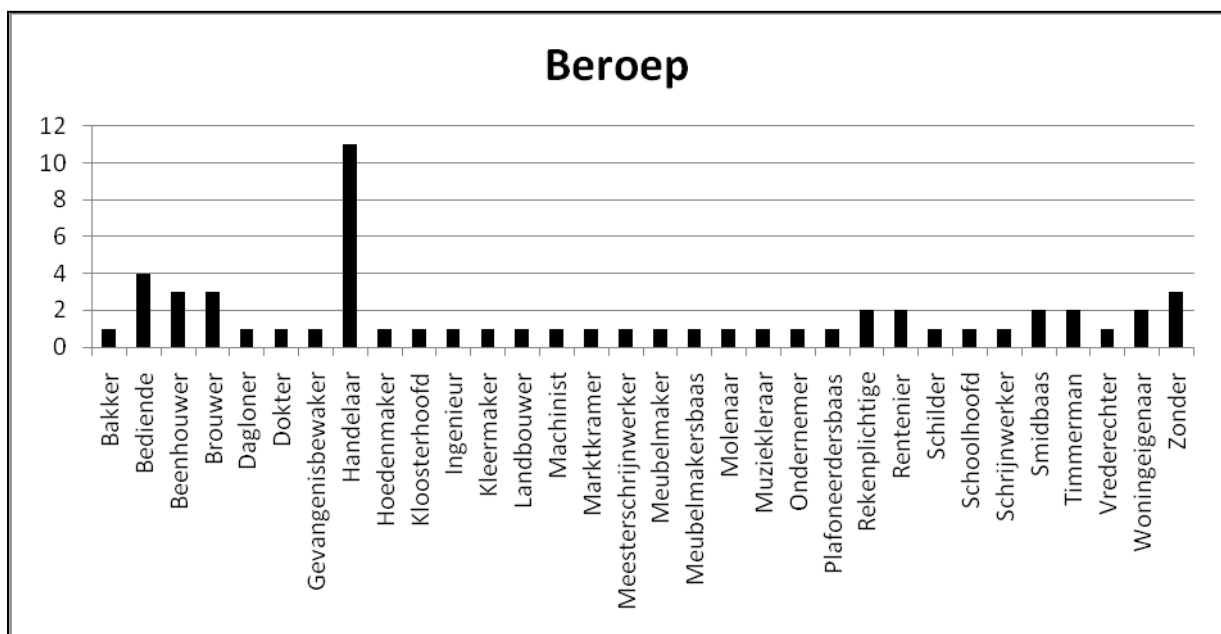
<sup>497</sup> Het Ypersche - La région d'Ypres, 07 juni 1924, p. 16

<sup>498</sup> Henri Desmet, *Contract voor de heropbouw van de dekenij*, 12 augustus 1924, Archief Speybrouck, 100, Ieper: Stadsarchief.

<sup>499</sup> Henri Desmedt, *Brief van Henri Desmedt aan Jules Coomans*, 22 maart 1925, Archief Speybrouck, 100, Ieper: Stadsarchief.

opdrachtgevers waren, hoe geboortedatum, welk beroep ze uitoefenden en welke verblijfplaats ze hadden. Deze verblijfplaats komt vaak niet overeen met adres van de heropgebouwde woning. Ieper was volledig vernield, veel inwoners waren de stad ontvlucht en verbleven tijdelijk op een ander adres in een noodwoning of in een andere stad.

Uit een analyse van de geboortedata blijkt dat de meeste opdrachtgevers afkomstig zijn uit Ieper. De beroepen zijn echter sterk afwijkend. In onderstaande tabel is schematisch weergegeven hoeveel opdrachtgevers een bepaald beroep uitoefenden. De meerderheid bestaat uit handelaars en winkeliers. Opmerkelijk is ook dat drie eigenaars worden opgetekend zonder beroep. Dit hoeft niet te impliceren dat dit mensen waren die effectief geen beroep uitoefenden. Mogelijks waren zij (tijdelijk) werkloos als gevolg van de oorlog. Wanneer de beroepen apart worden geanalyseerd valt op dat de meeste opdrachtgevers zich onder de arbeidersklasse bevinden, in die zin dat het voornamelijk om uitvoerende beroepen gaat zoals dagloner, schrijnwerker en machinist. Daarnaast kunnen enkele beroepen, zoals bediende en meesterschrijnwerker onder de middenklasse worden gerekend. Onder de opdrachtgevers bevinden zich ook enkelen uit de hogere klasse: een dokter, ingenieur, vrederechter en enkele renteniers. Hieruit kan worden afgeleid dat Speybrouck voor een zeer divers publiek werkte. Dit impliceert daarom niet dat hij een architect van de bredere bevolking was. In vele gevallen van heropbouw door de staat werd er een architect aangesteld door de Dienst der Verwoeste Gewesten. De opdrachtgevers hadden vaak niet de keuze in de architect die het ontwerp en de bouw zou leiden.



**Afbeelding 11:** Overzicht van het voorkomen van de beroepen van de opdrachtgevers van Raphaël Speybrouck

In het archief Speybrouck staan de opdrachten steeds onder een nieuw dossiernummer opgedeeld. De dossiernummers zijn chronologisch geordend. In bepaalde gevallen bevinden er zich meerdere nummers in één dossier omdat de opdrachten onder eenzelfde geheel vallen. Bij een analyse valt op dat er verschillende opdrachtgevers zijn die een aantal dossiernummers in beslag nemen, dit wil zeggen dat ze over meerdere jaren opdrachten lieten uitvoeren door Speybrouck. Daarnaast zijn er heel wat dossiernummers die het ontwerp voor verschillende gebouwen bevatten. Een opdrachtgever kon dus aanvraag doen voor de heropbouw van meerdere woningen tegelijk bij de Dienst der Verwoeste Gewesten. Dit betekent ook dat deze opdrachtgevers in vele gevallen de woning zelf niet bewoonden. Omdat er geen gegevens beschikbaar zijn over het verhuur van de woningen kan hierover geen verder uitsluitsel worden gegeven.

Brouwer Maurice Proot valt op als grootste opdrachtgever. Zijn naam wordt vermeld in zes verschillende dossiers voor een totaal van 11 gebouwen die hij door Speybrouck liet ontwerpen. Het gaat om vijf woningen en een herberg in de Elverdingestraat, een herberg op de Grote Markt, een fabriek en de uitbreiding ervan in de Sint-Jansstraat, twee woningen in de Pilkemseweg en een huis in de Neerstraat. Maurice Proot bewoonde met zijn vrouw Angèle Degryse het huis in de Elverdingestraat 29.<sup>500</sup> Vanaf 1924 verhuurde hij de herberg “Le Renard” of “In ’t Vosje” aan Victor Boens-Gekiere.<sup>501</sup> Proot huurde vanaf 1927 zelf het kasteel Reigersburg van Philippe Vandenberghe.<sup>502</sup>

Een andere opmerkelijke eigenaar is de vereniging Onze Lieve Vrouw van Thuyne, deze gemeenschap was verbonden aan de kerkfabriek Sint-Maarten en stond onder leiding van deken Delaere. In het archief Speybrouck zijn er vier verschillende dossiernummers voor deze opdrachtgever. Speybrouck ontwierp voor deze eigenaar een schoolgebouw en het huis van de zusters in de Posthoornstraat<sup>503</sup>, een woning op het Vandepereboomplein<sup>504</sup> en twee woningen in de Deken Delaerestraat<sup>505</sup>. Hij was ook verantwoordelijk voor de heropbouw van

---

<sup>500</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een herberg van Maurice Proot op de Grote Markt te Ieper in 1922*, Archief Speybrouck, 55, Ieper: Stadsarchief.

<sup>501</sup> Staf Verheye, *Vier eeuwen Ieperse herbergen: zonder bier, geen plezier* (Ieper: Iepers Kwartier, 1999), 350.

<sup>502</sup> Snick en Louwije, *Brielen: zo ’n klein dorp... zo ’n groot verleden*, 64.

<sup>503</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een school en huis van de zusters van de vereniging Onze Lieve Vrouw van Tuine in de Posthoornstraat te Ieper in 1923*, Archief Speybrouck, 85, Ieper: Stadsarchief.

<sup>504</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een groep huizen van de vereniging Onze Lieve Vrouw van Tuine op het Alphonse Vandepereboomplein te Ieper in 1922*, Archief Speybrouck, 67, Ieper: Stadsarchief.

<sup>505</sup> Ibid.

de Sint-Maartenskring en de voltooiingswerken in de Sint-Michiëlsschool.<sup>506</sup> Het werk voor deken Delaere wijst erop dat architect Speybrouck een grote verantwoordelijkheid kreeg als jong architect in Ieper.

In 1923 werden er voor schoolhoofd Auguste Annoot ontwerpen gemaakt voor de heropbouw van 9 huizen in de Ieperse binnenstad. Het gaat om drie huizen in de Herejansstraat, vier aaneensluitende panden in de De Haernestraat, een huis in de Lombaardstraat en één in de Sint-Jansstraat.<sup>507</sup> In een brief van 28 januari 1924 aan advocaat Jos Vander Mersch schrijft Raphaël Speybrouck dat de woning in de Sint-Jansstraat en de drie woningen in de Herejansstraat zijn afgewerkt. *“Mr. Anoot, pourrait donc y laisser entré ces locataires”*.<sup>508</sup> De woningen in de Sint-Jansstraat en de Herejansstraat waren dus bestemd voor verhuur. De andere ontwerpen zijn echter ook kleine arbeidershuizen en werden vermoedelijk ook verhuurd.

### ***III.2.2 Invloed van de opdrachtgever op de architectuur***

Het is onmogelijk om de vooroorlogse situatie van de gebouwen te achterhalen. Er is dan ook geen zekerheid of de ontwerpen van Speybrouck terug gaan naar de oorspronkelijke toestand. In de briefwisseling tussen eigenaars en architect zijn er echter wel aanwijzingen te vinden dat eigenaars een gelijkaardige uitzicht van hun wederopgebouwde pand wensten. Het plan van de architect moest steeds worden goedgekeurd door de eigenaar en door de Dienst der Verwoeste Gewesten. De eigenaar kon om aanpassingen vragen. Victor Goemaere gaf in een brief van 28 juni 1920 enkele opmerkingen inzake zijn woning door aan architect Speybrouck. *“Op zicht van het plan die Gij mij gestuurt hebt is wel maar ik begeert mijn huis met een mazarde dak gelijk het vroeger was voor de oorlog. Want ik zouwt te veel plaats verliezen op mijn kamers boven en ook voor de gezondheid en mijn huis zouwt ook veel minder weerden hebben. Gelieft Mijnheer a.u.b. Uw goede wil te gebruiken voor mijn huis te doen er opbouwen gelijk in jaar 1914 met een mazarde dak en twee standvensters.”*<sup>509</sup>

---

<sup>506</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over de voltooiingswerken aan de Sint-Michiëlsschool in de Elverdingsestraat en aan de Soldatenkring in de Lange Meersstraat te Ieper in 1926, beiden eigendom van de vereniging van Onze Lieve Vrouw van Tuine*, Archief Speybrouck, 121, Ieper: Stadsarchief.

<sup>507</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het heropbouwen van negenhuizen van Annoot in de Herejanstraat, de Mgr De Haernestraat, de Sint-Jansstraat en de Lombaardstraat te Ieper in 1923*, Archief Speybrouck, 84, Ieper: Stadsarchief.

<sup>508</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Jos Vander Mersch*, 28 januari 1924, Archief Speybrouck, 84, Ieper: Stadsarchief.

<sup>509</sup> Victor Goemaere, *Brief van Victor Goemaere aan Raphaël Speybrouck*, 28 juni 1920, Archief Speybrouck, 4, Ieper: Stadsarchief.

In het archief Speybrouck zijn heel wat losse notities bewaard waarop de wensen van eigenaars zijn verzameld. In de Rijselstraat 198 en 200 liet de weduwe van Henri Rydey, Euphrasie Sesier een handelshuis en een woonhuis heropbouwen.<sup>510</sup> In het dossier zijn drie losse bladen bewaard waarop de eigenares duidelijk maakt hoe de gebouwen er moesten uitzien. Het gaat om praktische zaken, zoals de vraag om eerst het grote huis te bouwen of om de schouw van het achterhuis langs de serre te bouwen, maar ook om zeer gedetailleerde details. Zo wenste Euphrasie Sesier dat er in de eetkamer “*ceramique teggels met crème fond*” zouden worden gebruikt. Andere wensen luiden: “*zouden wij geen gebloem glas style Louis XV kunnen hebben in de plaats in plaats van ander gebloemd glas?*” en “*zullen wij geen wit steen kunnen hebben gelijk aan het patisseriesetje op de markt?*”.<sup>511</sup> Hieruit blijkt dat de eigenaars zeer specifieke vragen hadden over het uitzicht en de inrichting van de woning, niet enkel over de gevel en de indeling maar ook details in het interieur zoals tegels, kranen en glasgebruik.

In de meeste gevallen werd Raphaël Speybrouck door de Dienst der Verwoeste Gewesten aangesteld als architect. De heer Louis Kindt stelde architect Speybrouck zelf de vraag om een plan op te stellen voor de heropbouw van zijn woning in de Elverdingestraat. De woning zou worden heropgebouwd door aannemer Soete die ook de verwoeste woning had gebouwd. Omdat de eigenaar de aanvraag tot schadevergoeding te laat had ingediend bij de Rechtbank voor Oorlogsschade bedroeg deze maar 10.000 Bfr.<sup>512</sup> In het schattend bestek werden de kosten voor de heropbouw op 60.000 Bfr. geschat.<sup>513</sup> In een brief van 9 april en 14 juni 1921 beschreef de eigenaar zijn verwoeste woning zeer uitvoerig om de architect voldoende aanknopingspunten te geven voor het plan.<sup>514</sup>

Raphaël Speybrouck werd door het Hoog Koninklijk Commissariaat gelast met de plannen voor twee woningen in de Tegelstraat en een woning in de Neerstraat eigendom van Octavie Kerrinckx.<sup>515</sup> Mevrouw Kerrinckx handelde in naam van haar overleden man Louis Demey en

---

<sup>510</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het heropbouwen van twee huizen van Rydey-Sesier in de Rijselsestraat te Ieper in 1921*, Archief Speybrouck, 32, Ieper: Stadsarchief.

<sup>511</sup> Euphrasie Sesier, *Opmerkingen betreffende de woningen*, Archief Speybrouck, 32, Ieper: Stadsarchief.

<sup>512</sup> Louis Kindt, *Brief van Louis Kindt aan Raphaël Speybrouck*, 9 april 1921, Archief Speybrouck, 33, Ieper: Stadsarchief.

<sup>513</sup> Raphaël Speybrouck, *Schattende bestek tot het heropbouwen van den eigendom van Mr. Kindt-Hautecoeur*, Archief Speybrouck, 33, Ieper: Stadsarchief.

<sup>514</sup> Louis Kindt, *Brief van Louis Kindt aan Raphaël Speybrouck*, 14 juni 1921, Archief Speybrouck, 33, Ieper: Stadsarchief.

<sup>515</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 8 augustus 1921, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

was woonachtig in Sint-Amandsberg.<sup>516</sup> Uit de briefwisseling tussen Octavie Kerrinckx en Speybrouck blijkt dat veel zaken via brief werden besproken. Voor belangrijke zaken zoals het bespreken van uitzicht van de woningen en het bezoeken van de gronden kwam de eigenares echter zelf naar de stad.<sup>517</sup> Meerdere keren vermeldt zij in haar brieven dat er stukken moeten worden opgestuurd naar de architect of naar het Hoog Koninklijk Commissariaat inzake de huizen die waren verwoest. In een brief van 9 juli 1922 schrijft ze dat het Hoog Koninklijk Commissariaat om onder meer een uittreksel van het kadastraal plan en een ligging van het gebouw in 1914 heeft gevraagd. Kerrinckx vraagt Speybrouck om deze stukken voor haar te regelen.<sup>518</sup> Reeds voor de start van de werken dringt ze aan op een snelle voltooiing van de woningen. Na een bezoek aan de stad merkt ze op dat “*Ieper groeit met den dag*” en dat de aanpalende woningen in de Tegelstraat reeds opgetrokken zijn. Ze wil snel vooruitgang zien en vermeldt in haar brief de aannemer uit Wervik die deze woningen heeft gebouwd. Gezien deze volgens haar goedkoper en sneller werkt wil ze dat Speybrouck hem contacteert om een prijs te vragen.<sup>519</sup> De eigenares wil duidelijk geen te hoge prijs betalen voor de heropbouw van haar panden. Ze beschikte ook over andere eigendommen in de stad. Omdat de woningen voor verhuur waren bestemd vereiste ze geen materialen van de hoogste kwaliteit, bovendien waren de grondstofprijzen al zeer hoog.<sup>520</sup> Uiteindelijk werd aannemer Jozef Bollingier uit Ieper aangesteld, deze werd aangeraden door Speybrouck en hij kon de voordeligste prijs aanbieden. Octavie Kerrinckx wilde op voorhand zekerheid dat er geen bijkomende kosten zouden volgen bovenop de schatting uit het bestek en die buiten het bedrag van de oorlogsschadevergoeding zouden vallen. Ondanks al haar vragen bedankte ze Raphaël Speybrouck wel uitvoerig voor alle moeite voor de heropbouw van de huizen.<sup>521</sup>

Voor Alphonse Debeuf bouwde Speybrouck twee arbeidshuizen in de Bukkerstraat en de Neerstraat. De eigenaar had zelf schetsen opgesteld, maar deze kon Speybrouck niet volledig volgen omdat er te weinig rekening was gehouden met de oppervlakte van de koeren. Hij probeerde wel de indeling gelijk te houden aan de schetsen. De schade was geschat op 20.545,11 Bfr. voor de woning in de Bukkerstraat en 12.927,53 Bfr. voor de Neerstraat.

---

<sup>516</sup> *Model van contract*, 11 november 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>517</sup> Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 8 augustus 1921, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>518</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 9 juni 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>519</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 9 oktober 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>520</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 7 november 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>521</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 11 november 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

Bouwmeester Speybrouck stelde voor om een deel van het bedrag van de schadevergoeding voor de Bukkerstraat voor het gebouw in de Neerstraat te gebruiken.<sup>522</sup> Eigenaar Debeuf was woonachtig in Gent en de woningen in Ieper waren bestemd voor verhuur.<sup>523</sup> In zijn brieven vraagt hij meermaals raad aan Speybrouck om te overleggen met het Hoog Koninklijk Commissariaat inzake de schadevergoeding. Alphonse Debeuf had schrik dat de Rechtbank voor Oorlogsschade een lager bedrag zou vaststellen en dat hij zodoende de kosten aan de woningen niet zou kunnen betalen.<sup>524</sup> Eigenaar en architect stonden beiden tegenover de overheid en de communicatie verliep via verschillende partijen. Wanneer er onzekerheid of angst heerste bij de eigenaar ging deze ten raade bij de architect, in de hoop dat hij de zaken kon oplossen of verbeteren.

### III.3 Aannemers en bouwnijverheid

Het beroep van aannemer werd pas op 3 februari 1947 wettelijk erkend, maar al voor de wederopbouw werden er maatregelen getroffen om het werk van aannemers en werklui te reglementeren.<sup>525</sup> Aan het begin van de 19de eeuw werd er nog geen onderscheid gemaakt tussen ontwerpers en uitvoerders. Dit evolueerde naar een professionalisering van de bouwsector waarin het verschil tussen architect en aannemer steeds meer tot uiting kwam in de vorm van regelgeving en een aparte taakverdeling van beide beroepsgroepen.<sup>526</sup> In 1912 verenigden aannemers uit Oostende en Roeselare zich in het Provinciaal Verbond der Aannemersverenigingen van West-Vlaanderen. De Ieperse aannemers sloten zich aan na de Eerste Wereldoorlog. De vereniging zorgde voor de belangenbehartiging van de leden bij andere beroepsorganisaties. Tijdens de oorlog gingen de aannemers naar de verwoeste plekken om het herstel uit te denken.<sup>527</sup> Na de Wapenstilstand organiseerden de verenigingen terug activiteiten. De wederopbouw bracht niet enkel veel werk, maar er waren ook veel sociale en economische problemen in de bouwsector. De Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken werd in 1922 opgericht. Deze organisatie voerde het debat aan over de regeling rond pensioenen, ziekte en werkloosheid. In de periode na de

---

<sup>522</sup> Raphaël Speybrouck, *Kopie van een brief aan Alphonse Debeuf*, n.d., Archief Speybrouck, 72, Ieper: Stadsarchief.

<sup>523</sup> Alphonse Debeuf, *Brief van Alphonse Debeuf aan Raphaël Speybrouck*, 6 oktober 1923, Archief Speybrouck, 72, Ieper: Stadsarchief.

<sup>524</sup> Alphonse Debeuf, *Brief van Alphonse Debeuf aan Raphaël Speybrouck*, 14 oktober 1922, Archief Speybrouck, 72, Ieper: Stadsarchief.

<sup>525</sup> Bertels, "De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein," 184.

<sup>526</sup> *Ibid.*, 182.

<sup>527</sup> *Ibid.*, 186.

Eerste Wereldoorlog werden ook verschillende bladen, zoals *Kroniek der Bouwnijverheid*, opgericht die de belangen in de bouwsector verdedigden.<sup>528</sup>

Raphaël Speybrouck was als bouwmeester van een project verantwoordelijk voor het opstellen van de plannen en de bestekken. De aannemers voerden de werken uit en stonden onder toezicht van de architect.<sup>529</sup> Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de aannemers en bouwvakkers die de wederopbouw uitvoerden. Inge Bertels heeft een eerste aanzet gegeven in haar artikel “*De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein*” in het boek *Bouwen aan wederopbouw*.<sup>530</sup>

Verschillende dossiers in het archief Speybrouck bevatten briefwisseling tussen aannemers en architect. Er zijn echter geen bronnen over de werklui en bouwvakkers in het archief Speybrouck, noch in de onderzochte dossiers van het Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten. Voor 60 van de 91 dossiers is de aannemer gekend. Er werkten 37 verschillende aannemers voor Speybrouck. Hij werkte voornamelijk samen met aannemers Van Bleu (10 dossiers), Soete-Camerlinck (7 dossiers), Waterbley (5 dossiers) en Deweerdt (5 dossiers).

Speybrouck vestigde zich vanuit Kortrijk in Ieper. Niet enkel architecten, maar ook aannemers en bouwbedrijven uit heel België kwamen naar de getroffen Westhoek om de wederopbouw te versnellen. Omwille van de grote vraag waren heel wat bouwbedrijven tijdelijk in Ieper gevestigd. Bij het opstellen van een contract eiste men vaak dat de aannemer een adres in de stad registreerde waar de bouwwerken werden uitgevoerd.<sup>531</sup> Aannemer Joseph Deweerdt kwam uit Geraardsbergen, maar vestigde zich tijdelijk op de Grote Markt van Ieper.<sup>532</sup> Het bedrijf van Henri Roose en Marcel Debusschere uit Roeselare vestigde zijn burelen in de Diksmuidestraat.<sup>533</sup> De Antwerpse aannemers G. Hargot & R. Somers hadden een vestiging in de Vlamertingestraat 2 in Ieper.<sup>534</sup> De bedrijven van Felix De Raedt en A. & P. Sterck hadden echter geen vestiging in Ieper. Beiden waren gevestigd in de Visserij in Gent. De Raedt was verantwoordelijk voor het handelspand van Pierre Ote in de

---

<sup>528</sup> Ibid., 188.

<sup>529</sup> Ibid., 184.

<sup>530</sup> Baert et al., *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*.

<sup>531</sup> Bertels, “De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein,” 184.

<sup>532</sup> Raphaël Speybrouck, *Borderel van werken voor het heropbouwen van een huis voor Vlaeminck Henri*, 2 mei 1923, Archief Speybrouck, 37, Ieper: Stadsarchief.

<sup>533</sup> Henri Roose, *Brief van Henri Roose aan Raphaël Speybrouck*, 3 december 1921, Archief Speybrouck, 46, Ieper: Stadsarchief.

<sup>534</sup> G. Hargot, *Brief van G. Hargot aan Raphaël Speybrouck*, 12 mei 1922, Archief Speybrouck, 18, Ieper: Stadsarchief.



D'Hondtstraat.<sup>535</sup> A. & P. Sterck bouwden de herberg van Hector Vermeulen in de Kauwekijnstraat.<sup>536</sup>

Zodra de treininfrastructuur was hersteld kwamen er dagelijks bouwlieden met de trein om mee te helpen aan de wederopbouw. Velen waren ongeschoold, maar waren moedwillig op zoek naar werk als metser of timmerman. Stadsarchitect Jules Coomans was tevens directeur van de Stedelijke Nijverheidsschool, waar de ongeschoolde werklui bijscholing kregen vooraleer ze op de bouwplaatsen werden tewerkgesteld. Geschoolde vakmannen werden door Coomans ingezet voor de heropbouw van de grote monumenten in de stad.<sup>537</sup>

Hoewel Speybrouck vaak met dezelfde aannemers samen werkte, was hij niet persoonlijk verantwoordelijk voor de keuze van de aannemer. Nadat de architect het plan en het schattend bestek of lastenboek had opgemaakt, werd er een lijst van aannemers opgesteld die werden aangeschreven of werd er openbare aanbesteding uitgeschreven.<sup>538</sup> Bij een openbare aanbesteding stelde het Hoog Koninklijk Commissariaat een lastenkohier op.<sup>539</sup> Aannemers konden het lastenkohier samen met de plannen en bestekken op een afgesproken plek inkijken. Het volledige dossier kon tegen een vergoeding worden bekomen bij de architect.<sup>540</sup> De plannen voor de bouw van de dekenij in de Janseniusstraat konden worden ingekeken in de Sint-Maartenskring of Jongelingenkring in de Lange Meersstraat (tevens een gebouw naar ontwerp van Speybrouck<sup>541</sup>) of konden tegen betaling van 37,50 Bfr. bij de bouwheren Speybrouck of Coomans worden verkregen. Alle aannemers die in Ieper waren gevestigd konden zich inschrijven tegen 18 juni 1924 en op 20 juni 1924 zou de kerkfabriek van Sint-Maartens de plaatselijke aanbesteding beslissen.<sup>542</sup>

Een lastenkohier bestond uit een vaste structuur en werd aangepast per opdracht. De tekst verduidelijkte de rol van de aannemer in het geheel: wat hield de opdracht in en hoe moest de

---

<sup>535</sup> Felix De Raedt, *Brief van Felix De Raedt aan Raphaël Speybrouck*, 12 juni 1922, Archief Speybrouck, 26, Ieper: Stadsarchief.

<sup>536</sup> *Staat der Werken*, 13 maart 1923, Archief Speybrouck, 71, Ieper: Stadsarchief.

<sup>537</sup> Bulcke, "Jules Coomans. Leven en werk," 22.

<sup>538</sup> Raphaël Speybrouck, *Aanbestedingsbrief van Speybrouck aan verschillende aannemers voor de bouw van een groep huizen op het Vandepereboomplein*, n.d., Archief Speybrouck, 67, Ieper: Stadsarchief.

<sup>539</sup> *Aankondigen van een openbare aanbesteding voor de heropbouw van de Sint-Aloysiuschool*, n.d. Archief Speybrouck, 94, Ieper: Stadsarchief.

<sup>540</sup> Raphaël Speybrouck, *Aanbestedingsbrief van Speybrouck aan verschillende aannemers voor de bouw van een groep huizen op het Vandepereboomplein*, n.d., 67, Ieper: Stadsarchief.

<sup>541</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van de Jongelingenkring bij de patronage van de vereniging Onze Lieve vrouw van Tuine in de Lange Meersstraat te Ieper in 1922*, Archief Speybrouck, 49, Ieper: Stadsarchief.

<sup>542</sup> Het Yperse - La région d'Ypres, 07 juni 1924, p. 16.

aannemer zich hiertegenover verhouden. Op basis van het bestek stelde de aannemer zijn prijsboderel op, zonder enige aanpassingen in de voorziene werken door te voeren.<sup>543</sup> Kandidaat-aannemers stuurden tegen de opgestelde datum een aangetekende zending met hun berekening of kostenofferte naar de bouwkundige.<sup>544</sup> De intekening werd via een vast model opgesteld en bevatte de totale som van de werken die door de aannemer was berekend.<sup>545</sup> Na ontvangst van alle intekeningen werd overgegaan tot de aanbesteding van de meest gunstige aanbieder. Voor de aanbesteding van een groep gebouwen op het Vandepereboomplein werden een aantal aannemers aangeschreven, men konden intekenen voor 13 februari 1923. Op 15 februari 1923 werd de kandidaten uitgenodigd voor de aanstelling van de aanbesteding.<sup>546</sup>

De uitgekozen aannemer kreeg een bevel per brief en was verplicht binnen de 30 dagen na ontvangst met de werken te beginnen.<sup>547</sup> Aannemers die instonden voor het heropbouwen van een woning bekostigd door de staat moesten een contract ondertekenen bij de Hoog Koninklijke Commissaris verantwoordelijk voor de betreffende stad. Het contract bestond uit 13 artikelen waarin de rechten en plichten van de aannemer werden vastgelegd. In artikel 1 werd het project beschreven. De aannemer was verplicht om elke 15 dagen een stand van zaken op te stellen met hierin de prijzen in verhouding met de vastgelegde prijsboderellen.<sup>548</sup> Om prijsstijgingen door de schaarste in bedwang te houden werden er om de drie maanden prijsboderellen gepubliceerd met daarin de eenheidsprijzen van bouwmaterialen en de lonen van werklui.<sup>549</sup> 99% van het bedrag werd aan de aannemer uitbetaald door het Hoog Koninklijk Commissariaat. De overige 1% werd achtergehouden om de opdrachtgever te garanderen dat de werken goed zouden worden uitgevoerd. Dit resterende bedrag werd uitbetaald 30 dagen na de oplevering van het gebouw, indien de werken naar wens waren verlopen. Artikel 7 bepaalde de termijn waarin de werken moesten worden uitgevoerd. Bij vertraging werd er 50 Bfr. per dag aangerekend.<sup>550</sup> Deze boete werd van de laatste betaling afgehouden en ook de kosten voor het toezicht van de bouwkundige gedurende deze dagen

---

<sup>543</sup> Raphaël Speybrouck, *Lastenkohier voor de bouw van de Jongelingenkring*, 1923, Archief Speybrouck, 49, Ieper: Stadsarchief.

<sup>544</sup> Joseph Bollingier, *Aangetekende brief van Joseph Bollingier met de berekeningen voor een woning op het Vandepereboomplein*, 15 februari 1923, Archief Speybrouck, 67, Ieper: Stadsarchief.

<sup>545</sup> *Lastenkohier voor de bouw van de Jongelingenkring*.

<sup>546</sup> Raphaël Speybrouck, *Aanbestedingsbrief van Speybrouck aan verschillende aannemers voor de bouw van een groep huizen op het Vandepereboomplein*, Archief Speybrouck, 67, Ieper: Stadsarchief.

<sup>547</sup> *Lastenkohier voor de bouw van de Jongelingenkring*.

<sup>548</sup> *Contract tussen Hoog Koninklijk Commissaris Henri De Schoonen en aannemer Richard Van Achter*, 5 oktober 1920, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 857, Brussel: Rijksarchief.

<sup>549</sup> Bertels, "De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein," 191.

<sup>550</sup> *Contract tussen Hoog Koninklijk Commissaris Henri De Schoonen en aannemer Richard Van Achter*.

viel ten laste van de aannemer. Deze konden oplopen tot 15 Bfr. voor 3 uren.<sup>551</sup> De aannemer kocht zijn materialen in de staats- en gemeentemagazijnen en was verplicht een factuur naar het Hoger Koninklijk Commissariaat te sturen.<sup>552</sup> De uitbetaling van de aannemers bestond uit het bedrag van de uitgave, verhoogd met 15% op de lonen voor verzekeringen, algemene kosten en winst. Soms werd hierboven nog 10% vervoerskosten gerekend. 1% werd afgetrokken als waarborg om de werken goed te laten verlopen.<sup>553</sup> De overname van een gebouw verliep in aanwezigheid van de bouwkundige, de eigenaar en de aannemer. De overname gebeurde 15 dagen nadat de aannemer via een schrijven het einde van de werken had aangekondigd. Er werd een proces verbaal van overname opgesteld die werd ondertekend door alle partijen.<sup>554</sup>

Slechts in één onderzochte casus was er sprake van een slechte uitvoering van de werken. De woning van Amedée Dumon in de Elverdingestraat 48 werd gerestaureerd met hulp van de Dienst der Verwoeste Gewesten. Na afloop van de restauratie in 1921 nam Dumon schriftelijk contract met Hoog Koninklijk Commissaris Moreau om te klagen over de toestand van het gebouw. In de brief van 2 augustus 1921 heeft hij het onder meer over slechte afwerking van de schouwen. Ook zijn er vele details uit de vooroorlogse woning niet overgenomen in het gerestaureerde pand.<sup>555</sup> Dumon was op 1 augustus 1921 terug in zijn woning getrokken, maar aannemer Ferdinand Waterbley had de werken nog niet volledig voltooid. De laatste zaken werden voltooid toen de woning al terug was bewoond, maar toen had aannemer Waterbley de vooropgestelde termijn al overschreden. Waterbley diende pas in december 1921 zijn betalingsaanvraag in bij de Dienst der Verwoeste Gewesten. De Hoog Koninklijk Commissaris besliste hierop om de aanvraag voor enkele maanden te verwerpen als dwangmiddel zodat Waterbley zijn andere werken op kosten van de staat zou bespoedigen.<sup>556</sup>

Enkele jaren na de oplevering doken er verschillende problemen op aan de woning Dumon. Aangezien de woning als een van de eerste in de stad was hersteld, was er gebruik gemaakt van noodmaterialen de beschadigde muren te herstellen. Deze werkwijze heeft men later herzien. In andere straten werden de recht gebleven muren gewoon afgebroken in plaats van

---

<sup>551</sup> *Lastenkohier voor de bouw van de Jongelingenkring.*

<sup>552</sup> *Contract tussen Hoog Koninklijk Commissaris Henri De Schoonen en aannemer Richard Van Achter.*

<sup>553</sup> *Uitgavenstaat aan aannemer Jerome Landerwijn*, 9 december 1920, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 922, Brussel: Rijksarchief.

<sup>554</sup> *Lastenkohier voor de bouw van de Jongelingenkring.*

<sup>555</sup> Amedée Dumon, *Brief van Amedée Dumon aan Hoog Koninklijk Commissaris Moreau*, 2 augustus 1921, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 912, Brussel: Rijksarchief.

<sup>556</sup> *Brief van het dienstoverste aan de Algemeen Bestuurder van de Dienst der Verwoeste Gewesten*, 19 januari 1923, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 912, Brussel: Rijksarchief.

deze te herstellen. Het pand rechts van de woning was in 1923 nog niet heropgebouwd, waardoor de zijgevel werd blootgesteld aan de regen. Dit veroorzaakte vocht in de bepleistering waardoor bepaalde kamers van de woning Dumon zelfs tijdens de zomer onbewoonbaar werden door de grote vochtigheid. Na een bezoek van de Hoog Koninklijk Commissaris ter plaatse werd er beslist om de gevel opnieuw te cementeren en de muren met porseleintegels te bekleden tegen het vocht. Daarnaast werden er ook andere uitgevoerde werken als gebrekkig gezien en stelde men herstellingswerken voor ten laste van aannemer Waterbley.<sup>557</sup> Omwille van de ontevredenheid over Ferdinand Waterbley werd er een openbare aanbesteding uitgeschreven voor de uitvoering van de herstellingswerken. Op 25 maart 1924 werd er beslist welke van de zes inschrijvingen zou worden belast met de opdracht.<sup>558</sup> Met 5150 Bfr. was de prijsberekening van aannemer Edmond Parmentier uit Voormezele het voordeligst en dus werd hij aangesteld voor de herstellingswerken.<sup>559</sup>

Opdrachtgevers mengden zich vaak in de keuze van de aannemer. Weduwe Octavie Kerrinckx liet drie huizen heropbouwen in de Tegelstraat en de Neerstraat. Hoewel ze in Sint-Amandsberg woonde, trachtte ze de werken te controleren via briefwisseling met Raphaël Speybrouck. Eens in de zoveel tijd kwam ze naar Ieper om de stand van de werken te bezoeken. Tijdens één van haar bezoeken stelde ze vast dat de twee woningen in de Tegelstraat reeds recht stonden en dat ook in de Neerstraat reeds enkele woningen waren voltooid. Ze vroeg Speybrouck om aannemer Van Hoedonck uit Wervik aan te schrijven voor de woning in de Neersstraat. Deze aannemer had de woning van meneer Bertier in de Tegelstraat gebouwd en was volgens Bertier beduidend goedkoper dan andere ondernemers.<sup>560</sup> Enkele weken later ontving Speybrouck opnieuw een brief waarin Kerrinckx aandrang op contact met de aannemer in Wervik en een prijsvergelijking met de andere aangeschreven aannemers.<sup>561</sup> Uiteindelijk werd gekozen voor aannemer Bollingier omdat hij de meest voordeligste prijs kon aanbieden zonder bijkomende kosten.<sup>562</sup>

---

<sup>557</sup> *Herstellingswerken aan den eigendom Dumon*, 17 april 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 2186, Brussel: Rijksarchief.

<sup>558</sup> *Openbare aanbesteding voor de herstellingswerken aan de woning Dumon*, 25 maart 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 2186, Brussel: Rijksarchief.

<sup>559</sup> *Herstellingswerken aan het huis van den heer Dumon*, 27 maart 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 2186, Brussel: Rijksarchief.

<sup>560</sup> Ibid.

<sup>561</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 27 oktober 1922, Archief Speybrouck, 40, Ieper: Stadsarchief.

<sup>562</sup> Octavie Kerrinckx, *Brief van Octavie Kerrinckx aan Raphaël Speybrouck*, 11 november 1922, Archief Speybrouck, 40 Ieper: Stadsarchief.

Aannemers en andere bouwbedrijven communiceerden via de architect over de opdracht. Ondanks de vastgelegde prijs was er soms nog overleg mogelijk. In opdracht van Emiel Degraeve werden er in de Dikkebusseweg drie arbeiderswoningen gebouwd. Architect Speybrouck vroeg aan schrijnwerker D'Haese en Fostier, een bedrijf uit de Dikkebusseweg, om de prijzen zo laag mogelijk te houden. Het bedrijf kwam tegemoet in zijn vraag en besliste om de prijzen van de trappen van 20 en 23 Bfr. naar 18 en 21 Bfr. te verlagen omdat er toch geen hout van de beste kwaliteit werd gebruikt. Omwille van de toestand van het gebouw werden de prijzen van de deuren en vensters wel behouden. Men verzekerde de architect om andere kleinigheden aan een zo laag mogelijke prijs uit te voeren.<sup>563</sup>

Omwille van uiteenlopende redenen konden de werken al snel vertraging oplopen. Aannemer Van Achter ontving februari 1923 een klacht omdat de werken aan de gebouwen van Emiel Degraeve stillagen. De aannemer was een week afwezig geweest omwille van een sterfgeval en kon de klacht dus verdedigen.<sup>564</sup> Valère Hof was verantwoordelijk voor de werken aan de woning van zijn vader Henri Hof in de Blindeliedenstraat. De aannemer meende dat hij in geldnood zat omwille van een defecte machine en het uitblijven van betalingen door de staat. Hij kon zijn schuldeisers niet betalen en kon daardoor niet verder werken.<sup>565</sup> Enkele maanden later werd Valère Hof op de vingers getikt omdat de werken bleven aanslepen. Het huis moest klaar zijn voor de winter en Speybrouck dreigde om de werken door een andere aannemer te laten uitvoeren.<sup>566</sup> Aannemer Edmond Boom vroeg om een verlenging van de opgelegde termijn voor de voltooiing van de werken aan de Sint-Aloyssiusschool in de D'Hondtstraat. De werken hadden vertraging opgelopen door de strenge winter van 1923-1924 en door het openleggen van de straten voor het herstellen van de leidingen van gas en water.<sup>567</sup> De Minister van Economische Zaken, hoofd van de Dienst der Verwoeste Gewesten, verlengde de termijn met 90 dagen.<sup>568</sup>

---

<sup>563</sup> D'Haese, *Brief van schrijnwerkers D'Haese en Fostier aan Raphaël Speybrouck*, 19 februari 1923, Archief Speybrouck, 42, Ieper: Stadsarchief.

<sup>564</sup> R. Van Achter, *Brief van R. Van Achter aan Raphaël Speybrouck*, 5 februari 1923, Archief Speybrouck, 42 Ieper: Stadsarchief.

<sup>565</sup> Valère Hof, *Brief van Valère Hof aan Raphaël Speybrouck*, 16 augustus 1922, Archief Speybrouck, 62 Ieper: Stadsarchief.

<sup>566</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Valère Hof*, 7 oktober 1922, Archief Speybrouck, 62 Ieper: Stadsarchief.

<sup>567</sup> Edmond Boom, *Brief van Edmond Boom aan de Minister van Economische Zaken*, 6 juli 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1975, Brussel: Rijksarchief.

<sup>568</sup> Minister Van Acker, *Brief van Minister van Acker aan Hoog Koninklijk Commissaris Verwilghen*, 2 augustus 1924, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1975, Brussel: Rijksarchief.



## IV Het oeuvre van Speybrouck na Ieper

### IV.1 Blankenbergse periode (1928-1945)

Speybrouck verbleef van 1920 tot 1928 in Ieper. De wederopbouw verliep eerst moeilijk, maar in 1928 was het grootste werk voltooid. Het gezin Speybrouck verhuisde van Ieper naar Koksijde en later naar Blankenberge. Al voor zijn verhuis naar Blankenberge realiseerde Speybrouck enkele woningen aan de kust en in andere West-Vlaamse steden. In de periode 1928-1944 realiseerde hij voornamelijk opdrachten in Blankenberge, maar hij was ook actief in andere kustgemeenten zoals Wenduine, Heist en Oostende. Hij bouwde verschillende woningen voor de wijk Duinpark in Oostduinkerke, waaronder enkele zomerhuisjes. Deze moderne cottages vormen een groot contrast met de traditionele rijwoningen die de architect voor Ieper ontwierp.<sup>569</sup> Daarnaast maakte hij onder meer plannen voor een drukkerij in Heist-op-den-Berg<sup>570</sup>, een apotheek op de Grote Markt van Deinze<sup>571</sup> en voor woningen in Lovendegem en Hertsberge.<sup>572</sup> Hij verbouwde ook zijn eigen woning in de Malecotstraat te Blankenberge in 1935.<sup>573</sup>



**Afbeelding 12:** Raphaël Speybrouck, *Schets van een zomerhuisje*, Archief Speybrouck, 139, Ieper: Stadsarchief.

Het Archief Speybrouck bevat 64 dossiers over projecten in de Blankenbergse periode. De opdrachten bestonden voornamelijk uit het bouwen en verbouwen van burgerhuizen, handelshuizen en villa's.<sup>574</sup> Daarnaast bouwde de architect in de Nieuwpoortstraat en de Diksmuidestraat in Blankenberge een reeks van 16 goedkope woningen voor de Samenwerkende Maatschappij voor Goedkope Woningen Het Lindenhof. Deze organisatie

<sup>569</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van verschillende zomerhuisjes te Duinpark in 1929*, Archief Speybrouck, 139, Ieper: Stadsarchief.

<sup>570</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een drukkerij van A. Wauters te Heist op de Berg in 1930*, Archief Speybrouck, 141, Ieper: Stadsarchief.

<sup>571</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis en apotheek van Paul Adriaen-Speybrouck op de Grote Markt te Deinze in 1932*, Archief Speybrouck, 150, Ieper: Stadsarchief.

<sup>572</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 11-15.

<sup>573</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen van een huis van Raphaël Speybrouck in de Malecotstraat 10 te Blankenberge in 1935*, Archief Speybrouck, 171, Ieper: Stadsarchief.

<sup>574</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 11-15.

was onderdeel van de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken (NMGWW).<sup>575</sup> Speybrouck werd uitbetaald door de NMGWW. Plannen en bestekken moesten eerst door de organisatie worden goedgekeurd vooraleer de werken konden starten. De architect ontwierp vier verschillende types van eenvoudige woningen, waarvan er drie werden uitgevoerd.<sup>576</sup> De woningen hebben enkele gelijkenissen met de ontwerpen van Speybrouck voor de woningen van de Asiles Des Soldats Invalides Belges in de D'Hondtstraat en St-Jansstraat in Ieper.<sup>577</sup>



**Abbeelding 13:** Raphaël Speybrouck, *Plannen tot het bouwen van 16 goedkope woningen*, Archief Speybrouck, 143, Ieper: Stadsarchief.

Vanaf de jaren 1930 werden Speybrouck en andere lokale architecten, zoals Gustaaf Van Sluys en Robert Laporte, aangetrokken door de architecturale vernieuwingen uit de grootsteden Gent en Brussel.<sup>578</sup> Al in 1929 ontwierp Speybrouck een burgerwoning in art-decostijl in de kustgemeente Wenduine. Het gebouw werd *Le Coccinelle* genoemd, maar onderging later een naamsverandering naar *Mon Caprice*. De woning is afgebroken om plaats te ruimen voor een appartementsgebouw.<sup>579</sup> In latere realisaties maakt de architect dikwijls gebruik van grote gekleurde glasvlakken en gekleurde baksteenpartijen in de gevel.<sup>580</sup> Dit was vermoedelijk ook het geval voor de woning van J. Callier in de Weststraat. Het ontwerp toont een strak gebouw met speksteenlagen tussen de verdiepingen en art-deco versieringen op de

<sup>575</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van zestien goedkope woningen van de maatschappij "Lindenhof" in de Nieuwpoortsestraat en de Diksmuidsestraat te Blankenberge in 1930*, Archief Speybrouck, 143, Ieper: Stadsarchief.

<sup>576</sup> Raphaël Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan J. Soete voorzitter van het Lindenhof*, 15 januari 1931, Archief Speybrouck, 143, Ieper: Stadsarchief.

<sup>577</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van huizen van de v.z.w. Asiles des Soldats Invalides Belges, 1923-1927*, Archief Speybrouck, 87, Ieper: Stadsarchief.

<sup>578</sup> Cis Kennes, "Bouwen in het interbellum," in *Badplaats in stijl: Belle Epoque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, red. Mario Baeck et al. (Tielt: Lannoo, 2014), 137.

<sup>579</sup> Martine Huys, "Woning Mon Caprice (ID: 54695)," laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/54695>.

<sup>580</sup> Kennes, "Bouwen in het interbellum," 125.



balkons.<sup>581</sup> De architect pastte ook art-deco elementen toe in het huis in de Marie-Josélaan te Blankenberge uit 1931, waar hij gebruik maakte van een blauw-grijze gevelbekleding in een geometrisch patroon.<sup>582</sup>



**Afbeelding 14:** Raphaël Speybrouck, *Plan voor het bouwen van een woonhuis voor rekening van Mr. J. Callier*, Archief Speybrouck, 144, Ieper: Stadsarchief.

**Afbeelding 15:** Marie-Josélaan 16, Kris Vandevorst, 1 januari 2002, laatst geraadpleegd op 31 juli 2015, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/44958>.

Naast het werk voor particulieren maakte Speybrouck verschillende plannen voor de Zusters van de Heilige Jozef in Blankenberge en Oostende. Al in 1925 had hij voor deze Zusters een school in Watou gebouwd<sup>583</sup> en had hij de kostschool in Wakken uitgebreid.<sup>584</sup> In 1932 werd de architect aangesteld voor het bouwen van een school in de Nieuwe Laan te Blankenberge.<sup>585</sup> Hij was tevens verantwoordelijk voor de verbouwingswerken aan de school in 1933<sup>586</sup> en voor het bouwen van een huishoudschool in de Molenstraat.<sup>587</sup> Een derde school van de Zusters in Blankenberge, in de Weststraat, werd door Speybrouck verbouwd en uitgebreid.<sup>588</sup> Dit gebouwencomplex aan de Weststraat in Blankenberge ontstond in 1869. De

---

<sup>581</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van J. Callier in de Weststraat te Blankenberge in 1930*, Archief Speybrouck, 144, Ieper: Stadsarchief.

<sup>582</sup> Mario Baeck, “Decoratieve vloer- en wandtegels in Blankenberge: een verhaal apart,” in *Badplaats in stijl: Belle Epoque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, red. Mario Baeck et al. (Tielt: Lannoo, 2014), 115.

<sup>583</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een school van de Zusters van de Heilige Jozef te Watou in 1925*, Archief Speybrouck, 107, Ieper: Stadsarchief.

<sup>584</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het uitbreiden van een kostschool van de Zusters van de Heilige Jozef te Wakken in 1925*, Archief Speybrouck, 109, Ieper: Stadsarchief.

<sup>585</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een school van de Zusters van de Heilige Jozef in de Nieuwe Laan te Blankenberge in 1931*, Archief Speybrouck, 147, Ieper: Stadsarchief.

<sup>586</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over veranderingswerken aan een school van de Zusters van de Heilige Jozef te Blankenberge in 1933*, Archief Speybrouck, 157, Ieper: Stadsarchief.

<sup>587</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huishoudschool van de Zusters van de Heilige Jozef in de Molenstraat te Blankenberge in 1935*, Archief Speybrouck, 167, Ieper: Stadsarchief.

<sup>588</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen en uitbreiden van een school van de Zusters van de Heilige Jozef in de Weststraat te Blankenberge in 1938-1939*, Archief Speybrouck, 192, Ieper: Stadsarchief.

Zusters van de Heilige Jozef uit Brugge lieten een nieuw klooster en schoolgebouw optrekken als vervanging van de armenschool die in 1832 in de Molenstraat werd gebouwd. Vanaf 1879 werd er les gegeven door priesters en veranderde de naam in het Sint-Pieterscollege.<sup>589</sup> De school kende om de tien jaar een verdubbeling van het aantal leerlingen, waardoor nieuwe lokalen zich opdrongen. Raphaël Speybrouck was verantwoordelijk voor de uitbreiding van het schoolgebouw in 1934.<sup>590</sup> Hij ontwierp een langwerpig gebouw bestaande uit twee bouwlagen met een plat dak waarin klassen waren ingericht.<sup>591</sup> In navolging van andere lokale architecten koos Speybrouck voor een modernistisch ontwerp van de gevel. De gevel combineerde grote horizontale banden van oranje baksteen met glasstroken. De vooruitspringende inkom met een grote glaswand was bekleed met blauwe tegels.<sup>592</sup> De gebouwen werden gesloopt in 2014.<sup>593</sup>



**Afbeelding 16:** Kris Vandevorst, *Blankenberge Weststraat 13-15*, 1 januari 2002, laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/45035>.

De kostsschool van de Zusters van de Heilige Jozef in Wakken werd verbouwd tussen 1936 en 1937.<sup>594</sup> Speybrouck verbouwde ook de school en het klooster van de Zusters van de Heilige Jozef in Oostende<sup>595</sup> en het klooster van de Karmelitessen in Blankenberge.<sup>596</sup> Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden er schuilplaatsen gebouwd in de scholen in de Weststraat,

<sup>589</sup> Elise Hooft en Pol Vanneste, “Sint Pieterscollege (ID: 45035),” laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/45035>.

<sup>590</sup> Robert Boterberge, *100 jaar Sint-Pieterscollege Blankenberge, 1879-1979* (Brugge: Van Maele, 1979), 221.

<sup>591</sup> Hooft en Vanneste, “Sint Pieterscollege (ID: 45035)”.

<sup>592</sup> Baeck, “Decoratieve vloer- en wandtegels in Blankenberge: een verhaal apart,” 115.

<sup>593</sup> Norbert Minne, “Sloopwerken Sint-Pieterscollege gestart,” 19 februari 2014, laatst geraadpleegd op 31 juli 2015, [http://www.nieuwsblad.be/cnt/BLNMI\\_20140219\\_001?pid=3102585](http://www.nieuwsblad.be/cnt/BLNMI_20140219_001?pid=3102585).

<sup>594</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen van een school van de Zusters van de Heilige Jozef te Wakken in 1936-1937*, Archief Speybrouck, 174, Ieper: Stadsarchief.

<sup>595</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen van een klooster en een school van de Zusters van de Heilige Jozef in de Sint-Sebastiaanstraat te Oostende in 1939*, Archief Speybrouck, 191, Ieper: Stadsarchief.

<sup>596</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over allerlei verbouwingen en aanpassingen in het klooster van de Karmelitessen te Blankenberge in 1937*, Archief Speybrouck, 183, Ieper: Stadsarchief.

Molenstraat en Zuidlaan.<sup>597</sup> Naast het werk voor de Zusters, was Speybrouck raadgevend architect voor de kerkfabriek van St-Rochus.<sup>598</sup> Hij liet tussen 1936 en 1940 in de kerk centrale verwarming en elektriciteit aanleggen en de gevels en vloeren werden onder zijn toezien hersteld.<sup>599</sup> Tijdens deze periode ontwierp hij ook een school en een pensioaat voor de Broeders Xaverianen in Knokke én in Congo.<sup>600</sup>

Vanaf 1932 werkte Speybrouck samen met architecten Gustaaf Van Sluys en Léon Stijnen aan de bouw van een nieuw casino op de zeedijk van Blankenberge<sup>601</sup>. Het oude casino in Vlaamse renaissancestijl was een ontwerp van Octave van Rijsselberghe en Emile Hellemans en dateerde van 1886.<sup>602</sup> Speybrouck en Van Sluys werden als lokale architecten door het schepencollege aangesteld voor het ontwerp, zij stonden in voor de eerste ontwerpen. Onder druk van de liberaal Arthur Pauwels werd de Antwerpse architect Leon Stijnen bij het project betrokken. Stijnen had reeds in 1930 het Casino van Knokke ontworpen.<sup>603</sup> De samenwerking tussen de drie architecten verliep echter zeer moeizaam. De modernistische Stijnen prefereerde een modern gebouw, maar het schepencollege keurde zijn “te moderne” gevelontwerp niet goed.<sup>604</sup> De architecten raakten het niet eens over het ontwerp en lieten de beslissing over aan drie onafhankelijke architectenverenigingen. Leon Stijnen ging niet akkoord met het uitgekozen gematigde gevelontwerp van Speybrouck en Van Sluys en distantieerde zich aanvankelijk van het ontwerp.<sup>605</sup> Uiteindelijk bleef het algemeen plan van zijn hand en behield Stijnen de algemene leiding over het project.<sup>606</sup> Speybrouck was verantwoordelijk voor de briefwisseling en voor het opstellen van de bestekken voor de elektriciteit en het schrijnwerk. Samen met Van Sluys was hij belast met de controle van de

---

<sup>597</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van schuilplaatsen in de scholen van de Zusters van de Heilige Jozef in de Molestraat, de Weststraat en de Zuidlaan te Blankenberge in 1941*, Archief Speybrouck, 323, Ieper: Stadsarchief.

<sup>598</sup> Speybrouck, *Brief van Raphaël Speybrouck aan Demeyer*.

<sup>599</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over de centrale verwarming, de elektriciteit, de vloeren en het herstellen van het voegwerk van de gevels van de kerk van Sint-Rochus te Blankenberge*, Archief Speybrouck, 310, Ieper: Stadsarchief.

<sup>600</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een school en een pensioaat van de Broeders Xaverianen te Knokke en in Kongo*, Archief Speybrouck, 314, Ieper: Stadsarchief.

<sup>601</sup> Elise Hooft en Paul Vanneste, “Casino (ID: 45051),” laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/45051>.

<sup>602</sup> Alberta Van Asbroeck, “Bouwen in Blankenberge tijdens de Belle Epoque,” in *Badplaats in stijl: Belle Epoque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, red. Mario Baeck et al. (Tielt: Lannoo, 2014), 73.

<sup>603</sup> Robert Boterberge, *Casinoconstructies te Blankenberge* (Blankenberge: Kring voor Heemkunde Dr. Van Damme, 1990), 89.

<sup>604</sup> Robert Boterberge, *Van Zeebad tot Badstad. Oorsprong en ontwikkeling van het toerisme in Blankenberge. Deel 2: Van de Eerste Wereldoorlog naar het nieuwe millennium* (Brussel: Dexia Bank, 2006), 60.

<sup>605</sup> Kennes, “Bouwen in het interbellum,” 125.

<sup>606</sup> Boterberge, *Van Zeebad tot Badstad. Oorsprong en ontwikkeling van het toerisme in Blankenberge. Deel 2: Van de Eerste Wereldoorlog naar het nieuwe millennium*, 61.

werken. Stijnen kwam maar twee keer per maand langs op de werf.<sup>607</sup> Van Sluys ontwierp de modernistische gevel en monumentale toren die volledig met tegels werd bekleed. De betegeling werd als bescherming tegen het zeeklimaat gezien. In 1935 werd het gebouw in gehuldigd.<sup>608</sup> Het dossier dat Speybrouck opstelde naar aanleiding van de bouw van het casino is verdwenen uit het archief Speybrouck.<sup>609</sup> In 1941 stelden architecten Van Sluys en Speybrouck een inventaris op van het casino.<sup>610</sup> Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het casino zwaar beschadigd. Bij de herstellingswerken ging het oorspronkelijke ontwerp deels verloren. De modernistische tegelbekleding werd al snel als gedateerd gezien en in de jaren 1970 werd er zelfs gesproken over sloopplannen voor het gebouw. De sloop werd opzij geschoven, maar de oorspronkelijke tegelbekleding werd bij de renovatie van 1992 verwijderd.<sup>611</sup>



**Afbeelding 17:** *Casino van Blankenberghe.* Collectie Heemkundig Centrum De Benne, laatst geraadpleegd op 31 juli 2015, <http://www.blankenberghe.be/Inwoners/Nederlands/Home/Over-de-stad/Geschiedenis/Blankenberghe-en-Uitkerke/Blankenberghe/Tweemaal-getroffen-door-oorlogsgeweld/page.aspx/2374>.

Bouwmeester Speybrouck was in Blankenberghe ook betrokken bij de werken aan verschillende hotels, zoals de verbouwingen aan de twee vestigingen van het hotel “José” in de Breydelstraat en in de Visserstraat en aan het hotel “Continental Palace” en voor het bouwen van hotel “Salvator” in de Jules De Troozlaan. Hij was ook verantwoordelijk voor de vernieuwingen en verbouwingen aan het exterieur en interieur van het “hotel Excelsior”.<sup>612</sup>

## IV.2 Antwerpse periode (1945-1959)

Speybrouck verhuisde in 1945 naar Kalmthout. Later verhuisde hij naar Mortsel, waar hij zou blijven wonen tot aan zijn dood. Tussen 1945 en 1959 was de architect werkzaam in de provincie Antwerpen. Voor deze Antwerpse periode zijn er in het archief Speybrouck 88

<sup>607</sup> Boterberge, *Casinoconstructies te Blankenberghe*, 91.

<sup>608</sup> Baeck, “Decoratieve vloer- en wandtegels in Blankenberghe: een verhaal apart,” 115.

<sup>609</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van het casino van Blankenberghe in 1930*, Archief Speybrouck, 145, Ieper: Stadsarchief. (dossier is verdwenen)

<sup>610</sup> *Inventaris van het casino van Blankenberghe opgemaakt door de architecten Speybrouck en Van Sluys in 1941*, Archief Speybrouck, 322, Ieper: Stadsarchief.

<sup>611</sup> Baeck, “Decoratieve vloer- en wandtegels in Blankenberghe: een verhaal apart,” 115.

<sup>612</sup> Moreels, “Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959,” 11-15.



dossiers bewaard. Speybrouck bouwde en verbouwde voornamelijk burgerwoningen. De architect werkte in Antwerpen, Borgerhout, Wilrijk, Brasschaat, Merksem en Kalmthout. Vanaf 1949 was hij echter voornamelijk actief in Mortsel.<sup>613</sup> Na 1945 had hij enkele samenwerkingen met andere architecten, zoals De Coster, Van Sluys, Frans Laporta en Jos Ritzen.<sup>614</sup>

Tijdens de Tweede Wereldoorlog smokkelde Raphaël Speybrouck zilver en linnengoed uit één van de grootste hotels van Blankenberge naar Antwerpen. Als dank mocht hij tussen 1947-1950 de plannen en werken uitvoeren voor de wederopbouw van het wezenhuis Terninck in Antwerpen.<sup>615</sup> De eigenaar van het hotel in Blankenberge was de voorzitter van de beheerraad en directeur van de wezenschool.<sup>616</sup> De stichting Terninck werd opgericht in 1697 door Jean Hubert en Christiaan Terninck en bood hulp aan behoeftige meisjes. Het godshuis en de school waren aanvankelijk in de Coppenolstraat gevestigd. Later verhuisde men naar de Groenplaats en in 1703 werd er definitief voor de Terninckstraat gekozen. De schoolgebouwen werden in 1887 vernieuwd.<sup>617</sup> In 1945 verwoeste een V-bom een groot deel van de gebouwen.<sup>618</sup>



**Afbeelding 18:** Voorgevel van de wezenschool in de Terninckstraat in Antwerpen, Google Streetview, 31 juli 2015.

Speybrouck stond in voor het verbouwen van de wezenschool tussen 1947 en 1951. Dit omvatte het installeren van een centrale verwarming, het uitbouwen van de elektriciteitsvoorzieningen, het bouwen van een overdekte speelruimte en het meubileren van verschillende ruimtes. De architect was ook verantwoordelijk voor het herstel van een huis

---

<sup>613</sup> Ibid., 15-26.

<sup>614</sup> Ibid., 32-35.

<sup>615</sup> Speybrouck, *Brief van Antoon Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>616</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>617</sup> Madeleine Manderyck, Greet Plomteux en Rita Steyaert, "Godshuis en school Fondatie Teirninck (ID: 6236)," laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/6236>.

<sup>618</sup> "Historiek van de voorziening".

van de stichting in de Terninckstraat. De voorgevel is monumentaal opgevat met een middenrisaliet bekroond met een fronton en een fries over de hele lengte met de tekst “Fondatie 1697 1947 Terninck”. Een statige dubbeldeur fungeert als inkom van het gebouw. In dezelfde travee bevindt zich een raam met een balkon op de tweede verdieping. Het gehele gebouw heeft 21 traveeën en bestaat uit twee bouwlagen met dakramen boven elke travee aan beide zijden van het middenrisaliet.<sup>619</sup> Vandaag zijn de gebouwen van de stichting nog bewaard.<sup>620</sup>

Naast het grote werk voor de wezenschool, maakte Speybrouck ook de plannen voor de schouw en de ingebouwde bibliotheekrekken van het Ruusbroec Genootschap in de Prinsstraat in Antwerpen. Dit genootschap behoorde tot de paters Jezuïeten. Tussen 1946 en 1956 bouwde Speybrouck voor de paters een bibliotheek op de Grote Kauwenberg en restaureerde hij de gevel en verbouwde hij de gebouwen van het Ruusbroec Genootschap in de Prinsstraat. Onder leiding van Speybrouck werd er ook centrale verwarming in de gebouwen geïnstalleerd. Speybrouck werd door de paters Jezuïeten aangesteld voor het bouwen van de klassen en verbouwen van het meubilair van de huiskapellen van de Sint-Ignatius Handelshogeschool in de Prinsstraat. Op de erekoer van de school bouwde hij in 1951 een trappenhal en een torentje.<sup>621</sup> In Borgerhout realiseerde hij het Xaveriuscollege voor de paters.<sup>622</sup>

Een ander groot project was het kasteeldomein Ten Dorpe in Mortsel. In 1949 werd dit domein verkocht door weduwe Wolfs aan de Aalmoezeniers van de Arbeid (afdeling goudsmederij, drukkerij, uurwerkmakers en fijntechniek). Raphaël Speybrouck had de Aalmoezeniers van de Arbeid aan een financieel interessante lening kunnen helpen, zodat ze het domein konden kopen.<sup>623</sup> Speybrouck verbouwde op het domein een hoeve tot een jeugdherberg en er werd ook een hangar gebouwd. De rest van het domein bleef eigendom van de Aalmoezeniers van de Arbeid die een deel lieten verkavelen. Het architectenbureau

---

<sup>619</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het verbouwen van de wezenschool Terninck in de Terninckstraat te Antwerpen in de jaren '40 en '50*, Archief Speybrouck, 204-205, 207, Ieper: Stadsarchief.

<sup>620</sup> Manderyck, Plomteux en Steyaert, “Godshuis en school Fondatie Teirninck (ID: 6236)”.

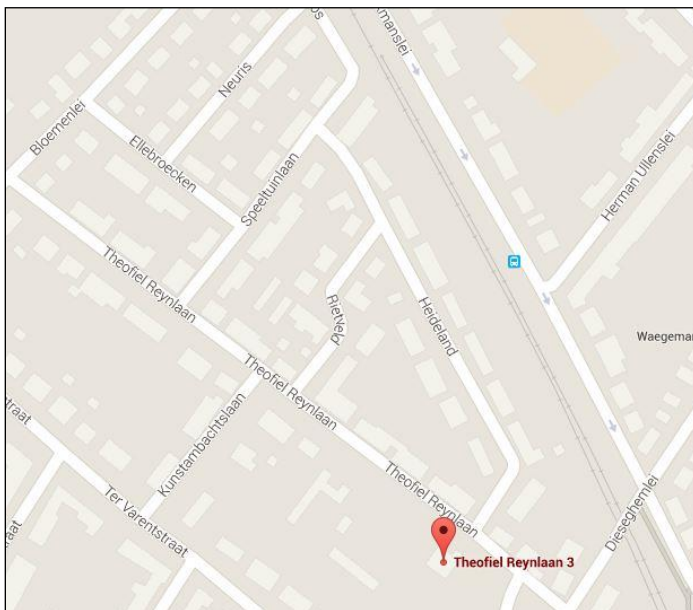
<sup>621</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een bibliotheek en over het verbouwen van de gebouwen van het Ruusbroec Genootschap van de paters Jezuïeten*, Archief Speybrouck, 199, 201, 224, 238 en 267, Ieper: Stadsarchief.

<sup>622</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van het Xaveriuscollege van de paters Jezuïeten te Borgerhout in 1946*, Archief Speybrouck, 202, Ieper: Stadsarchief.

<sup>623</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

“Ten Dorpe”, bestaande uit Raphaël Speybrouck en Luc Menten, was verantwoordelijk voor de verkoop van de 95 percelen.<sup>624</sup>

De verkaveling was een grote opdracht voor Speybrouck. Tussen 1949 en 1956 ontwierp hij 51 huizen voor de wijk Ten Dorpe en drukte zo zijn stempel op het uitzicht van de verkaveling. De architect realiseerde woningen in de Bloemenlei, Dieseghemlei, Theofiel Reynlaan, Neuris, Ellebroecken, Ter Varentstraat, Kunstambachtenstraat en in de Speeltuinlaan. Hij werkte hiervoor samen met architect Luc Menten als het architectenbureau Ten Dorpe. Uit de archieven is echter niet duidelijk wat de rol van Luc Menten was in het samenwerkingsverband.<sup>625</sup>



**Afbeelding 19:** Situering van de verkaveling Ten Dorpe in Mortsel.

De woning voor Henri Peeters in Neuris 14 werd net zoals de meeste woningen in Ten Dorpe opgebouwd met een premie toegekend door de Wet de Taeye van 29 mei 1948.<sup>626</sup> Deze wet werd uitgevaardigd door CVP-minister Arthur De Taeye om het privébezit van woningen te stimuleren in het kader van een groeiende welvaartstaat. De premies werden uitgereikt aan particulieren die zelf een woning wilden bouwen.<sup>627</sup> Er werd een maximale oppervlakte in verhouding met het aantal gezinsleden bepaald om aan de voorwaarden van de premie te voldoen.<sup>628</sup> Andere voorwaarden zoals de minimale oppervlakte, het aantal slaapkamers en

<sup>624</sup> Raphaël Speybrouck, *Verkaveling Ten Dorpe Te Mortsel*, Archief Speybrouck, 214, Ieper: Stadsarchief.

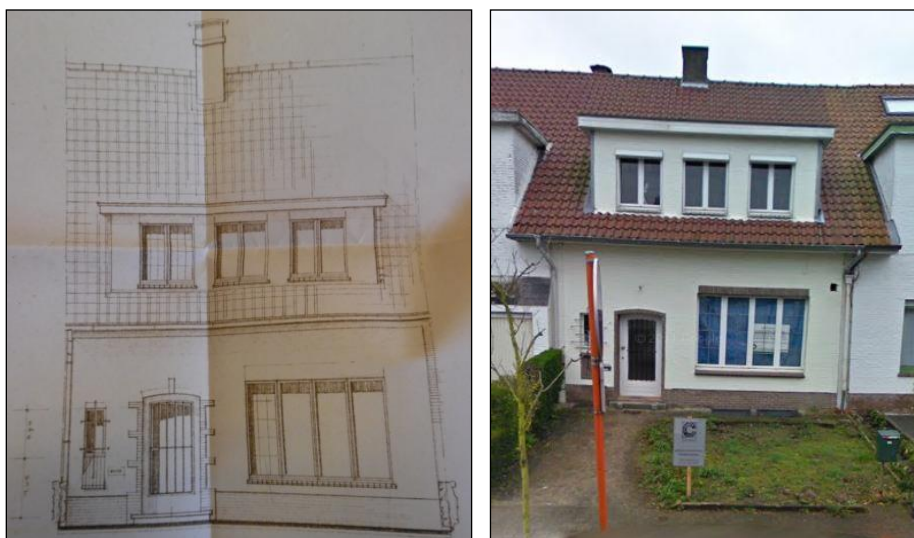
<sup>625</sup> Moreels, "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959," 20-25.

<sup>626</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van Henri Peeters (lot 31) te Mortsel in 1952*, Archief Speybrouck, 244, Ieper: Stadsarchief.

<sup>627</sup> Katrien Theunis, "De Wet de Taeye. De individuele woning als bouwsteen van de welvaartstaat [1948]," in *Wonen in Welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973*, red. Karina Van Herck en Tom Avermaete (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2006), 68.

<sup>628</sup> *Ibid.*, 71.

het aanbevelen van een werkkeuken met een aparte eetkamer, waren ontleed aan de sociale woningbouw.<sup>629</sup>



**Afbeelding 20:** Raphaël Speybrouck, *Plan voor een volkswoning te Mortsel*, Archief Speybrouck, 244, Ieper: Stadsarchief.

**Afbeelding 21:** Neuris 14 in Mortsel, Google Streetview, 31 juli 2015.

Speybrouck ontwierp voor Ten Dorpe voornamelijk dubbelwoningen onder een zadeldak of puntdak met rode Vlaamse pannen van de Pottelbergfabriek. Voor het metselwerk werd doorgaans Boomse baksteen gebruikt. De gevels werden afgewerkt in Paramentstenen of met een laag cementklei die met ivoorkleurige verf werd beschilderd. Voor de plinten werden binnenlandse breukstenen gebruikt die tegen de vorst waren bestand. Andere gevelelementen zoals raamdorpels werden in blauwe hardsteen uit Eccausennes of in witte Euvillesteen uitgewerkt. Om de prijs zo laag mogelijk te houden werden in de meeste kamers cementtegels gelegd. De woningen waren echter wel van moderne gemakken voorzien zoals een toilet en een badkuip met watervoorziening, een gasleiding en elektriciteit.<sup>630</sup> De zogenaamde “premiëwoningen” waren eenvoudig, maar waren praktisch en modern uitgewerkt.

---

<sup>629</sup> Ibid., 73.

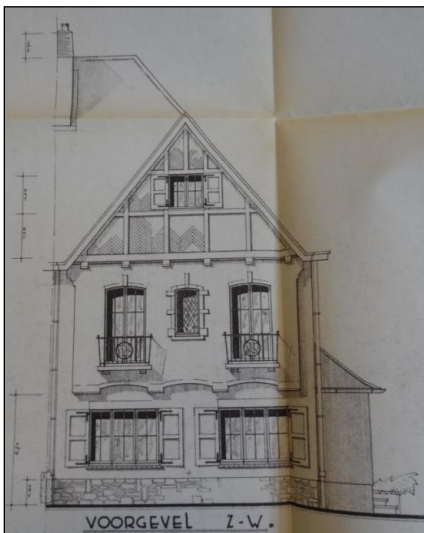
<sup>630</sup> Raphaël Speybrouck, *Lastenboek betreffende het bouwen ener goedkope woning voor rekening van Mr VRANCKX Arthur*, Archief Speybrouck, 247, Ieper: Stadsarchief.





**Afbeelding 22:** Raphaël Speybrouck, *Plan van een volkswoning voor Arthur De Bruyne*, Archief Speybrouck, 215, Ieper: Stadsarchief.

Speybrouck ontwierp ook woningen voor Ten Dorpe die zonder premie werden opgebouwd. De woning in landelijke stijl van Georges Vermeersch in de Ter Varentstraat 68 was dan ook luxueuzer en grootser dan de premiewoningen op de verkaveling.<sup>631</sup>



**Afbeelding 23:** Raphaël Speybrouck, *Plan voor een woning voor Georges Vandermeersch*, Archief Speybrouck, 249, Ieper: Stadsarchief.

**Afbeelding 24:** Ter Varentstraat 68 te Mortsels, Google Streetview, 31 juli 2015.

Op de rest van het domein, in de buurt van het koetshuis en de hoeve, werd een scholencomplex voor de Technische Kunstambachtschool gepland, dit project ging echter niet door omdat de school in Antwerpen werd ondergebracht.<sup>632</sup> Op het domein, in de Theofiel Reynlaan 3, stond al sinds 1290 een kasteel. Tijdens het Beleg van Antwerpen in 1583 werd het gebouw verwoest, maar het werd hersteld in de 17de eeuw. Pieter Paul Rubens tekende in

<sup>631</sup> Raphaël Speybrouck, *Dossier over het bouwen van een huis van Georges Vermeersch in de Varentstraat (lot 106) te Mortsels in 1949*, Archief Speybrouck, 215, Ieper: Stadsarchief.

<sup>632</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandebilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

1609 de ruïnes van het kasteel. Rond 1860 werd het kasteel verbouwd. In het interbellum trad er verval op.<sup>633</sup> Raphaël Speybrouck kocht in 1949 zelf het kasteel op het domein in de. Hij herstelde het vervallen kasteel en ging er met zijn gezin wonen tot aan zijn dood in 1959.<sup>634</sup>

### IV.3 Stijlevolutie van architect Speybrouck

Raphaël Speybrouck kende een carrière van bijna 40 jaar die gepaard ging met een divers verloop van stijlen en architectuurtrends. Een grote constante tijdens zijn oeuvre is echter de invloed van zijn leermeester Jos Viérin. Tijdens de wederopbouw bouwde hij volgens de idealen van stadsarchitect Jules Coomans in een traditionele stijl, waarbij de gebouwen in het stedelijk weefsel moesten passen. De ontwerpen sloten echter ook aan bij het gedachtegoed van Viérin in zijn werk *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust*. Ook latere ontwerpen voor de wijk het Duinpark getuigen van een meer landelijke cottage stijl in de stijl van Viérin. Vanaf 1929 maakte Speybrouck architect echter een grote ommekeer en evolueerde hij strakke woningen in art-decostijl met kleurrijke geveldecoratie en modernistische ontwerpen.

Na de Tweede Wereldoorlog keerde Speybrouck terug naar de landelijke en traditionele architectuur van zijn leermeester Viérin. De woningen voor Ten Dorpe passen volledig in deze stijl. De ontwerpen vertonen echter ook veel gelijkenissen met de standaardontwerpen voor landelijke woningen van de NMGWW en de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL).<sup>635</sup>

Over het algemeen kan worden gesteld dat Speybrouck zijn ontwerpen steeds aanpaste aan de heersende tendens en aldus een weinig vernieuwende architectuur creëerde. Dit is mogelijk een van de redenen waarom hij niet werd opgenomen in grote overzichten zoals het Repertorium van de Architectuur in België.<sup>636</sup> Toch mag het werk van Speybrouck niet worden onderschat. Met zijn ontwerpen heeft hij immers vele gezinnen een (t)huis bezorgd.

---

<sup>633</sup> Rita Steyaert, “Kasteel Ten Dorpe (ID: 13654),” laatst geraadpleegd op 15 april 2014, <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/13654>.

<sup>634</sup> Speybrouck, *Brief van Magda Speybrouck aan Annick Vandenbilcke met biografische gegevens over Raphaël Speybrouck*.

<sup>635</sup> Fredie Floré, “Nieuwe modellen voor betere volkswoningen. De modelplannen van de nationale bouwmaatschappijen in de jaren vijftig,” in *Wonen in Welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973*, red. Karina Van Herck en Tom Avermaete (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2006), 84-85.

<sup>636</sup> Van Loo et al., *Repertorium van de architectuur in België: van 1830 tot heden*

## **BESLUIT**

De wederopbouwarchitectuur van Speybrouck in Ieper situeerde zich in een kader van instellingen en wetten die werden opgericht om de wederopbouw van België in goede banen te leiden. De belangrijkste wet voor Ieper was de Adoptiewet van 8 april 1919, waarbij de zwaarst getroffen gemeenten door de overheid werden geadopteerd en een Hoog Koninklijk Commissaris werd ingesteld om de wederopbouw in goede banen te leiden. De hieraan verbonden instelling de Dienst der Verwoeste Gewesten zorgde voor de uitvoering van de wederopbouw door middel van een bouwdienst met architecten en gemeentemagazijnen. Speybrouck was een van de architecten verbonden aan de bouwdienst. Een andere belangrijke instelling waren de Rechtbanken voor Oorlogsschade die de oorlogsschadevergoeding bepaalden.

De wederopbouw van Ieper was een geval apart. Al tijdens de oorlog waren er debatten tussen voor- en tegenstanders van de wederopbouw van de stad. Huib Hoste organiseerde in Nederland een rondvraag over het al dan niet heropbouwen van de Lakenhalle. Uiteindelijk slaagde burgemeester René Colaert en stadsarchitect Jules Coomans in hun opzet en werd beslist om de Ieperse monumenten terug op te bouwen naar vooroorlogs model. Hoewel het ruimen van puin en het herstellen van de stedelijke infrastructuur redelijk snel opgang kwam, werden pas in 1921 de eerste woningen heropgebouwd. De trage wederopbouw zorgde voor protest bij de teruggekeerde Ieperlingen. De wederopbouw in Ieper werd gekenmerkt door een traditionele baksteenarchitectuur met historiserende elementen.

Raphaël Speybrouck (1893-1959) was een van de vele jonge architecten van de Dienst der Verwoeste Gewesten die zich in Ieper vestigden. Tussen 1920 en 1928 ontwierp hij 138 gebouwen voor de Ieperse binnenstad. Het werk bestond voornamelijk uit arbeiders- en burgerwoningen. Het materiaal gebruik kwam in grote mate overeen met de andere wederopbouwarchitectuur in Ieper: metselwerk in een lokale baksteen, bezet met een gele steen of Boomse baksteen en een dak in rode Vlaamse pannen. Binnenin werd er rode Noorse den gebruikt voor het timmer- en schrijnwerk. De vloeren werden meestal uitgevoerd in goedkope cementtegels, gecombineerd met de duurere keramiektegels in de meer representatieve ruimtes. De bouwmaterialen waren ongeacht het type van de woning altijd van de beste kwaliteit. De nutsvoorzieningen verschilden per woning. Arbeiderswoningen hadden meestal een waterput, maar waren nog niet aangesloten op het stadswaternet. Een derde van deze woningen beschikten ook al over elektrische verlichting en een gasaansluiting.

Herenhuizen werden luxueuzer afgewerkt en hadden meer kamers, maar beschikten over dezelfde voorzieningen als de burgerwoning. Speybrouck bouwde ook een twintigtal handelspanden. De gebouwen waren steeds ingedeeld met een winkelruimte én een woongedeelte. Voor deze handelshuizen ontwierp Speybrouck diverse types van winkelpuien. Uit het onderzoek van de gevels, blijkt dat 91 van de 138 panden vandaag nog in hun oorspronkelijke toestand zijn bewaard.

De wederopbouwontwerpen van Speybrouck werden beïnvloed door verschillende actoren. Een eerste invloed vormden de architecten Jos Viérin en Jules Coomans, ze waren voorstander van een vooroorlogse wederopbouw in een traditionele regionalistische stijl. Bieden schreven hun visie op de architectuur neer. *Over de landelijke Woning aan de Vlaamse Kust* van Viérin bespreekt de kenmerken en voorwaarden van de landelijke woning: een historiserende architectuur met voldoende ruimte, aangepast aan hedendaagse eisen. Viérin was de leermeester van Speybrouck en hij was verantwoordelijk voor de wederopbouw van Veurne en Diksmuide. Jules Coomans, stadsarchitect van Ieper bepleitte de wederopbouw van de Ieperse binnenstad. Zijn belangrijkste rapport *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations* gaat over het herstel van de Ieperse gebouwen en de stijlkenmerken uit de gotiek die hiervoor moet worden gebruikt. Speybrouck paste de stijlprincipes van beide architecten toe in zijn ontwerpen. Coomans had echter ook rechtstreeks invloed op Speybrouck in ten minste drie ontwerpen. De ontwerpen van Speybrouck werden ook beïnvloed door de opdrachtgever. Het archief Speybrouck bevat heel wat briefwisseling tussen de eigenaar en de architect, waarin de eigenaar zijn wensen en eisen over de woning opsomde. Tot slot was de architect bij de uitvoering van de ontwerpen steeds afhankelijk van aannemers en bouwbedrijven.

In 1928, toen het werk van Speybrouck in Ieper was voltooid, verhuisde hij naar Blankenberge. Hij bouwde verschillende burgerwoningen en werkte ook voor hotels en katholieke gemeenschappen. Daarnaast was hij één van de architecten van het casino van Blankenberge. Tijdens zijn Blankenbergse periode evolueerde Speybrouck van het regionaal traditionalisme, naar een modernistische stijl met strakke gevelontwerpen. Na de Tweede Wereldoorlog tot aan zijn dood in 1959 was de architect werkzaam in de provincie Antwerpen. In zijn ontwerpen voor de wijk Ten Dorpe greep hij terug naar de traditonele landelijke cottagearchitectuur van zijn leermeester Viérin.

Het onderzoek naar de architectuur van Speybrouck is nog lang niet voltooid. In dit onderzoek werden enkel de huizen van Speybrouck in Ieper besproken. Andere ontwerpen tijdens de Ieperse periode zijn nog onontgonnen. In het laatste hoofdstuk werd een aanzet gegeven naar het onderzoek van Speybrouck in zijn Blankenbergse en Antwerpse periode. Het archief Speybrouck bevat een schat van materiaal om de ontwerpen uit deze periode te bestuderen.



## **BIBLIOGRAFIE**

### **I Bronnen**

*Buitengoed Reigersburg.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 13432, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Handelshuis: Stuersstraat: Sect. F 572a.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1531, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Handelshuis: Zonnebeekse Steenweg: Sect. A 508.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 857, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Huizen (11): Aanbesteding 26 04 1921.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1303, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Huizen (2): Rijselsestraat: Sect. I 513a.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1520, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Huizen (2): Sint-Jacobnieuwstraat.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1245, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Huizen (6): Elverdingestraat, Capronstraat, Poperingestraat.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1349, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*School: Sint-Aloysius: Hondstraat.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1975, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*School: Sint-Michiel, Elverdingsestraat, Voltooiingswerken.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 2415, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

Speybrouck, Raphaël, Archief Speybrouck, Ieper: Stadsarchief.

Vandenbilcke, Annick. Vliegende Papieren, C10/938/1. Ieper: Stadsarchief.

Vandenbilcke, Annick. Vliegende Papieren, C10/938/2. Ieper: Stadsarchief.

*Woonhuis: Elverdingestraat: Sect. F 24c.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1456, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Woonhuis: Elverdingsestraat: Sect. E. 2c.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 912, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Woonhuis: Elverdingsestraat: Sect. F 2c.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 2186, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Woonhuis: Statieplaats.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 922, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

*Woonhuis: Waterkasteelstraat: Sect. F 257-6 b2.* Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 1530, Brussel: Algemeen Rijksarchief.

## II Boeken en artikels

- “Burgerlijke Stand der maand Maart 1923,” *Het Yperse - La région d’Ypres*, 7 april 1923.
- “Burgerlijke Stand van Yper. Verklaringen van 25 Februari tot 3 Maart 1927,” *Het Yperse - La région d’Ypres*. 5 maart 1927.
- “Davidsfonds,” *De Poperinghenaar*. 2 januari 1927.
- “Davidsfonds,” *De Ypersche Bode*. 8 mei 1927.
- “Davidsfonds,” *Het Ypersche Volk*. 10 november 1928.
- “Gedenkmuur Worcestershire Regiment 2nd Battalion (Geluvelde- WOI) (ID: 598),” laatst geraadpleegd op 13 mei 2014, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/woi/relict/598>.
- “Het huis van de invalide te Geluvelde,” laatst geraadpleegd op 22 februari 2014, <http://www.zonnebeke.be/uut-vroegere-tijden/nl/2013/267-het-huis-van-de-invalide-te-geluvelde>.
- “Historiek van de voorziening.” Laatst geraadpleegd op 30 juni 2014. <http://terninck.be/over-ons>.
- Kunstvorming,” *De Ypersche Bode*. 09 oktober 1927.
- OLV van Thuyne.” Laatst geraadpleegd op 26 juni 2014. <http://www.ieperdigitaal.be/olv.html>.
- “Speybrouck Raphaël.” Laatst geraadpleegd op 30 mei 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/4541>.
- “Stad Yper – Burgerlijke Stand. Verklaringen van den 16 tot 30 November 1924,” *Het Yperse - La région d’Ypres*, 6 december 1924.
- “Stad Yper. Burgerlijke Stand,” *Het Ypersche – La Région d’ Ypres*. 7 april 1923.
- “Stadsnieuws,” *De Poperinghenaar*. 30 december 1928.
- “VTB/VAB Blankenberge meer dan 80 jaar jong !.” Laatst geraadpleegd op 29 juni 2014. <http://www.vtbkultuur.be/page?orl=208&ssn=&lng=1&pge=1845&nws=115>.
- “Welige bloei,” *De Ypersche Bode*. 20 maart 1927..
- “Ypersch leven,” *De Ypersche Bode*. 26 juni 1927.
- Baeck, Mario. “De industriële tegel in België.” In *Industrial Tiles (1840-1940)*, onder redactie van Johan Kamermans en Hans van Lemmen. Otterlo: Nederlands Tegelmuseum, 2004.
- Baeck, Mario. “Decoratieve vloer- en wandtegels in Blankenberge: een verhaal apart.” In *Badplaats in stijl: Belle Epoque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, onder redactie van Mario Baeck et al. Tielt: Lannoo, 2014.
- Baert, Koen et al. *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.
- Baert, Koen et al. *Ieper. De Herrezen Stad*. Koksijde: De Klaproos, 1999.



Baert, Koen. “De terugkeer. Aspecten van de herbevolking van Ieper na 1918.” In *Ieper: de herrezen stad*, onder redactie van Koen Baert et al. Koksijde: De Klaproos: 1999.

Baert, Koen. “Momenten uit de Wederopbouw. Het herstel van de Ieperse samenleving (1919-1934).” In *Ieper: de herrezen stad*, onder redactie van Koen Baert et al. Koksijde: De Klaproos: 1999.

Baert, Koen. “Wonen in de verwoesting. Omstandigheden en getuigen” In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

Baillieul, Jean-Marie. “Recht op herstel? De Belgische Regering staat op de rem bij het vergoeden van de geteisterden.” In *Ieper: de herrezen stad*, onder redactie van Koen Baert et al. Koksijde: De Klaproos: 1999.

Bertels, Inge. “De uitvoerders op het terrein. Een braakliggend onderzoeksdomein.” In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

Boterberge, Robert. *100 jaar Sint-Pieterscollege Blankenberge, 1879-1979*. Brugge: Van Maele, 1979.

Boterberge, Robert. *Casinoconstructies te Blankenberge*. Blankenberge: Kring voor Heemkunde Dr. Van Damme, 1990.

Boterberge, Robert. *Twee eeuwen Blankenbergse gemeentepolitiek*. Oostende: Goekint Graphics, 2012.

Boterberge, Robert. *Van Zeebad tot Badstad. Oorsprong en ontwikkeling van het toerisme in Blankenberge. Deel 2: Van de Eerste Wereldoorlog naar het nieuwe millennium*. Brussel: Dexia Bank, 2006.

Bulcke, Anne. “J. Coomans. Leven en ideeën.” In *Tweehonderd jaar kunst- en nijverheidsonderwijs te Ieper 1778-1978*, onder redactie van Octaaf Mus. Ieper: Stadsbestuur, 1978.

Bulcke, Anne. “Jules Coomans. Leven en werk.” Lic. diss., Rijksuniversiteit Gent, 1977.

Celis, Jo. “De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm.” In *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, onder redactie Marcel Smets. Brussel: Gemeentekrediet, 1985.

Constandt, Hugo. “Ieper zal herrijzen! De wederopbouw van Ieper gedirigeerd door ingenieur-architect Jules Coomans.” In *Ieper: de herrezen stad*, onder redactie van Koen Baert et al. Koksijde: De Klaproos: 1999.

Coomans, Jules. *Quel est le style à préconiser pour la reconstruction des monuments et éventuellement de certaines habitations?.* s.l., s.n.: 1917.

Cornilly, "Tussen traditie en moderniteit. De wederopbouw van parochiekerken in West-Vlaanderen na de Eerste Wereldoorlog." *In de steigers* 15, nr. 3 (2008): 71-95.

Cornilly, Jeroen en Chris Vandewalle. "Onzichtbare pleitbezorgers. Tussen bewoners en hogere overheden." In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

Cornilly, Jeroen. "Gevraagd architecten. Kiezen tussen alternatieven." In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

Cornilly, Jeroen. "Kortrijkse dakpannen." *In de Steigers* 17, nr. 3 (2010): 71-74.

D'hoker, Mark. "Bijdrage en betekenis van de Sint-Lucasscholen in de ontwikkeling van het technisch onderwijs in België." In *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, onder redactie van Jan De Maeyer. Leuven: Universitaire Pers, 1988.

De Bel, Valentine. "Honderd jaar Grote Oorlog: toerisme in de frontzone. Onderzoek voor een conceptueel databaseontwerp." Lic. diss., Universiteit Gent, 2013.

De Caigny, Sofie, red. *Het gekwetste gewest: archievens van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek*. Antwerpen: CVAA, 2009.

De Caigny, Sofie. "Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban." In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

De Caigny, Sofie. *Bouwen aan een nieuwe thuis: wooncultuur in Vlaanderen tijdens het interbellum*. Leuven: Universitaire Pers, 2010.

De Houwer, Veerle et al. "De ruis tussen een kromme en een rechte lijn. Huib Hoste en de kerk in Zonnebeke." *Monumenten en Landschappen* 23, nr. 2 (2004): 35-63.

De Laet, Herman. "De doorwerking van een verfraaiingsgedachte tijdens de wederopbouw: het plan Viérin voor Nieuwpoort (1906-1920)." *Monumenten en Landschappen* 2, nr. 5 (1983): 20-30.

de Maesschalck, Edward en Luc Vints. *Davidfonds 1875-2000*. Leuven: Davidfonds, 2000

Dendooven, Dominiek en Jan Dewilde. *De wederopbouw in Ieper: een wandeling*. Sint-Niklaas: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1999.

Dendooven, Dominiek. "De Westhoek getekend door de oorlog." In *De laatste getuige: het oorlogslandschap van de Westhoek*, onder redactie van Piet Chielens, Dominiek Dendooven, en Hannelore Decoodt. Tielt: Lannoo, 2006.

Dendooven, Dominiek. "Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer." In *Bouwen aan wederopbouw 1914-2050: architectuur in de Westhoek*, onder redactie van Koen Baert et al. Ieper: Erfgoedcel CO7, 2009.

Dendooven, Dominiek. "This is holy ground. Van ruïnestad over zone de silence tot Menenpoort: Britse plannen voor Ieper na de Eerste Wereldoorlog." In *Ieper: de herrezen stad*, onder redactie van Koen Baert et al. Koksijde: De Klaproos, 1999.

Denslagen, Wim. *Romantisch modernisme. Nostalgie in de monumentenzorg*. Amsterdam: SUN, 2004.

Dreesen, Roland, Michiel Duser en Eric Groessens. "Natuursteen als historisch bouw materiaal. Een onvervangbaar patrimonium." In *Grondstof, stof tot nadenken: Steen*, onder redactie van Patrick De Rynck. Oostkamp: Stichting Kunstboek, 2003.

Elias, H.J.. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*. Vol. 1. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1969-1972.

Elias, H.J.. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*. Vol. 2. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1969-1972.

Floré, Fredie. "Nieuwe modellen voor betere volkswoningen. De modelplannen van de nationale bouwmaatschappijen in de jaren vijftig." In *Wonen in Welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973*, onder redactie van Karina Van Herck en Tom Avermaete. Rotterdam: Uitgeverij 010, 2006.

Gobyn, Robby. "De woningnood en het probleem van de voorlopige huisvesting in België na de Eerste Wereldoorlog." In *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, onder redactie van Marcel Smets. Brussel: Gemeentekrediet, 1985.

Gyselincx, Sophie. "Grenzeloos reizen. De Vlaamse Toeristenbond tijdens het interbellum." In *ADV-N-Mededelingen*, nr. 43 (2014): n.p..

Hennebert, Diane en Marc Henricot. *De Steen*. Brussel: Centraal Bureau voor hypothecair krediet, 1997.

Hennebert, Diane, Philippe Samyn en Stéphane Verboomen. *Het Hout*. Brussel: Centraal Bureau voor hypothecair krediet, 1996.

*Het houtboek: de fascinerende wereld van het hout: veelzijdig en levend materiaal, toegepast door de eeuwen heen*. Wageningen: Zomer en Keuning, 1977.

*Het Yperse - La région d'Ypres*. 07 juni 1924.

Hoflack, Richard. *75 jaar Davidsfonds te Vlamertinge: 1928-2003*. Ieper: Davidsfonds Vlamertinge, 2003.

Hooft, Elise en Pol Vanneste. "Sint Pieterscollege (ID: 45035)." Laatst geraadpleegd op 15 april 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/45035>.

Hooft, Elise en Paul Vanneste. "Casino (ID: 45051)." Laatst geraadpleegd op 15 april 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/45051>.

Huys, Martine. "Woning Mon Caprice (ID: 54695)." Laatste geraadpleegd op 15 april 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/54695>.

Jacobs, Mariette. *Zij, die vielen als helden... Deel 2: Inventaris van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen*. Brugge: Provincie West-Vlaanderen, 1996.

Kennes, Cis. "Bouwen in het interbellum." In *Badplaats in stijl: Belle Époque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, onder redactie van Mario Baeck et al.. Tielt: Lannoo, 2014.

Koninklijke Academie België. *Nationaal biografisch woordenboek*. Vol. 2. Brussel: Paleis der Academiën, 1964.

*L'Art et ses applications: recueil de reproductions d'oeuvres exécutées par les membres de la gilde des anciens élèves de l'école St-Luc de Gand*. Gent: L'école St-Luc de Gand, 1923.

Maes, Jan. "De tuinwijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918." In *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, onder redactie van Marcel Smets. Brussel: Gemeentekrediet, 1985.

Manderyck, Madeleine, Greet Plomteux en Rita Steyaert. "Godshuis en school Fondatie Teirninck (ID: 6236)." Laatste geraadpleegd op 15 april 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/6236>.

Meganck, Leen. "Doet u aan familielevens? Planindeling en comfort in de Gentse interbellumwoning." *Gentse bijdragen tot de interieurgeschiedenis* 33 (2004): 149-177.

Migom, Serge. "Steen voor steen. Een proeve tot architectuurgeschiedenis van Vlaanderen vanuit materiaaltechnisch standpunt." In *Grondstof, stof tot nadenken: Steen*, onder redactie van Patrick De Rynck. Oostkamp: Stichting Kunstboek, 2003.

Minne, Robert. "Sloopwerken Sint-Pieterscollege gestart." 19 februari 2014. Laatste geraadpleegd op 31 juli 2015.

[http://www.nieuwsblad.be/cnt/BLNMI\\_20140219\\_001?pid=3102585](http://www.nieuwsblad.be/cnt/BLNMI_20140219_001?pid=3102585).

Moreels, Renilde. "Inventaris van het archief van architect Raphaël Speybrouck, 1893-1959." Lic. diss., Vrije Universiteit Brussel, 2001.

Notebaert, Alexandre, Willem Vanden Eynde en Christel Neumann. *Inventaris van het archief van de dienst der verwoeste gewesten*. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1985.

Notteboom, Bruno. "'Ouvrons les yeux!': stedenbouw en beeldvorming van het landschap in België 1890-1940." Doct. diss., Universiteit Gent, 2009.

P.S.P. "Stadsarchief verrijkt met dossiers architect Speybrouck," *Het Volk*. 12 september 1997.

Ruckebusch, Ina. "Onderdak gezocht: noodwoningen in de Eerste Wereldoorlog." In *de steigers* 19, nr. 3 (2012): 115-122.

Schmitz, David et al. *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur in de frontstreek van 1914-1918: Ieper en Heuvelland*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Architectuur en Stedenbouw, Labo S, 2008.

Seberechts, Frank. "Slechts de graven maken een land tot vaderland. Van Heldenhulde tot IJzertoren: een stenen hulde aan de Vlaamse IJzersoldaten." In *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, onder redactie van Frank Seberechts. Tielt: Lannoo, 2003.

Smets, Marcel et al. *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*. Brussel: Gemeentekrediet van België, 1985.

Smets, Marcel. "De Belgische wederopbouw op de overgang tussen stadsbouwkunst en stedebouw." In *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, onder redactie van Marcel Smets. Brussel: Gemeentekrediet, 1985.

Snick, Steve en Ghijsbrecht Louwije. *Brielen: zo'n klein dorp... zo'n groot verleden*. Langemark: Vonksteen, 2001.

Stenvert, Ronald. "Hygiënische vloeren: vloerentaxonomie 1850-1965." In *Over de vloer: met voeten getreden erfgoed*, onder redactie van Eloy F. Koldewij. Zwolle: Waanders, 2008.

Steyaert, Rita. "Kasteel Ten Dorpe (ID: 13654)." Laatst geraadpleegd op 15 april 2014. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/13654>.

Stynen, Herman. "Opvattingen over het herstel van de hal te Ieper," *Wonen TABK*, nr. 4-5 (1983): 32-43.

Stynen, Herman. "De rol van de instellingen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Vereniging van Belgische steden en gemeenten en de wederopbouw van België." In *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, onder redactie van Marcel Smets. Brussel: Gemeentekrediet, 1985.

Stynen, Herman. "Profiel Jozef Viérin (1872-1949)." *Monumenten en Landschappen* 1, nr. 3 (1982): 49-54.

Theunis, Katrien. "De Wet de Taeye. De individuele woning als bouwsteen van de welvaartstaat [1948]." In *Wonen in Welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973*, onder redactie van Karina Van Herck en Tom Avermaete. Rotterdam: Uitgeverij 010, 2006.

Van Aerschot-Van Haeverbeeck, Suzanne, red. *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België: architectuur. In 1 Provincie West-Vlaanderen, arrondissement Ieper, kanton Ieper*. Turnhout: Brepols, 1987.

- Van Asbroeck, Alberta. "Bouwen in Blankenberge tijdens de Belle Epoque." In *Badplaats in stijl: Belle Epoque en interbellum architectuur in Blankenberge, 1870-1940*, onder redactie van Mario Baeck et al. Tielt: Lannoo, 2014.
- Van Loo, Anne et al. *Repertorium van de architectuur in België: van 1830 tot heden*. Antwerpen: Mercatorfonds, 2003.
- Vandenbilcke, Annick. "De huizen van Speybrouck. De thuiskomst van het archief van architect Raphaël Speybrouck (1893-1959)." In *Ieper. De Herrezen stad*. Onder redactie van Koen Baert. Koksijde: De Klaproos, 1999.
- Vandenbilcke, Annick. *Raphaël Speybrouck (1893-1959) en de wederopbouw van Ieper*. Ieper: Stadsarchief, 1997.
- Verheye, Staf. *Vier eeuwen Ieperse herbergen: zonder bier, geen plezier*. Ieper: Iepers Kwartier, 1999.
- Verpoest, Luc. "De architectuur van de Sint-Lucasscholen: het herstel van een traditie." In *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, onder redactie van Jan De Maeyer. Leuven: Universitaire Pers, 1988.
- Viérin, Jozef. *Over de landelijke woning aan de Vlaamsche kust - kenteekens der bouwwijze van de streek*. Brussel: Vromant, 1921.
- Viérin, Michiel. *Over leven en werk van architect Jos Viérin 1872-1947: veelzijdig architect in Vlaanderen vóór en tijdens het interbellum*. Waregem: Vision, 2009.
- Witdouck, Geertruide. "De architect Jozef Viérin (1872-1949) een monografie." Lic. diss., Rijksuniversiteit Gent, 1983
- Wouters, Wilfried. "Broeders en Baronnen. Het ontstaan van de Sint-Lucasscholen." In *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, onder redactie van Jan De Maeyer. Leuven: Universitaire Pers, 1988.